

Одеський державний
університет внутрішніх
справ

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

Центр українсько-
європейського наукового
співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

**БЕЗПЕКОВИЙ СЕКТОР ДЕРЖАВИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА КРАЩІ
МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ**

5 грудня – 15 січня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 351.862.4((477)+(100))(062.552)
Б40

Члени організаційного комітету:

Дмитро Швець – доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, полковник поліції, ректор Одеського державного університету внутрішніх справ;

Максим Корнієнко – доктор юридичних наук, професор, полковник поліції, проректор Одеського державного університету внутрішніх справ;

Олег Шкута – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ;

Дмитро Афонін – кандидат юридичних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблемних питань кримінального аналізу Одеського державного університету внутрішніх справ;

Лілія Матвєєва – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ.

Безпековий сектор держави: вітчизняний досвід та кращі міжнародні практики : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 5 грудня – 15 січня 2023 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 152 с.

ISBN 978-617-554-102-9

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Безпековий сектор держави: вітчизняний досвід та кращі міжнародні практики» (5 грудня – 15 січня 2023 року).

УДК 351.862.4((477)+(100))(062.552)

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2023

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2023

ISBN 978-617-554-102-9

ЗМІСТ

Цивільно-правова охорона особистої інформації в кіберпросторі як важливий складник безпекового сектору держави Аврамова О. Є.	7
Правове забезпечення інформаційної безпеки господарської діяльності Андрущенко Л. В.	10
Особливості викладання дисципліни «Державна безпека і правопорядок» для здобувачів другого рівня вищої освіти за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування Баштанник В. В., Гавриленко К. М.	13
Актуальні питання стратегічної взаємодії у сфері забезпечення безпеки державного кордону України Біньковський О. А.	16
Проблемні питання процесуально-правового механізму документування воєнних злочинів в Україні: реалії та перспективи Боброва Ю. Ю.	20
Окремі аспекти правової природи публічного договору Вакулович Е. В.	23
Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації Габлей Н. Г.	26
Правові аспекти в медичній сфері, їх роль для здобувачів вищої освіти у медичному закладі, огляд медичного права у пацієнтів онкологічного профілю Гагал О. В.	28
Питання інформаційної безпеки у сучасному суспільстві Громова О. В.	31
Аналіз стану ризиків та управління ними як складник ефективного функціонування вищого військового навчального закладу Давидова Т. О.	33
Історичні аспекти в оцінці змісту концептів загальної, державної та національної безпеки Дручек О. В.	37
Тенденцій розвитку законодавства про національну безпеку в умовах дії режиму воєнного стану Загуменна Ю. О.	40

Співпраця України та ЄС у сфері екологічної безпеки регіону Качурінер В. Л.	44
Захищена людина – захищена держава: проблеми профілактики та боротьби з насильством Кириченко Т. С.	46
Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації (теоретичний аспект) Коваль Ю. В., М'ясоєдова А. В.	50
Конституційний базис національної безпеки України Козлов К. І.	53
Управління безпекою підприємства в умовах війни Корчинська О. О.	56
Актуалізація процесу забезпечення кібербезпеки України в умовах воєнного стану Костенко В. О.	58
Особливості публічного управління захистом національних цінностей в зарубіжних країнах: досвід для України Ларін С. В.	62
Кризові ситуації у сфері безпеки державного кордону: поняття та класифікація Магась Г. А.	67
Багатоаспектність поняття «безпека» в міжнародних відносинах в новому міждисциплінарному науковому напрямі «Безпекознавство» Маруховський О. О.	71
Економічні процеси відбудови економіки держави після безславного закінчення російської агресії Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р.	76
Питання безпеки Балто-Чорноморського регіону в стратегічних нормативно-правових актах України Моїсєєва Т. М.	79
Роль інноваційних методів у підготовці юристів у закладах вищої освіти Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С.	82
Сучасні загрози інформаційній безпеці України Ничитайло І. М.	85

Впровадження інституту викривачів як суб'єктів забезпечення безпеки господарської діяльності: правовий аспект Олефір В. І.	88
Міжнародний тероризм як загроза національній безпеці України Пасинчук К. М.	91
Актуальні проблеми підготовки майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту Пасинчук О. В.	94
Військово-технічна допомога США Україні у постмайданний період (2014–2020) Пашков В. О.	97
Пріоритетні напрями розвитку соціальної політики в Україні Пашкуда Т. В.	102
Безпечне освітнє середовище у закладах повної загальної середньої освіти та національна безпека Поляруш С. І.	105
Підвищення дієвості професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальних підрозділів Сербин В. А., Брильова Г. В., Гненна О. А.	109
«Відмивання» доходів та фінансування тероризму як загрози національній безпеці: досвід протидії у ісламському світі Тихоненко І. В.	113
Антикризові політичні технології: значення для фахової підготовки сучасних політологів Третяк О. А.	117
Шляхи удосконалення демократичного цивільного контролю у прикордонній службі України Тушко К. Ю., Торічний В. О.	120
Впровадження ІІР моделі поліцейської діяльності у внутрішній безпековий сектор держави – з чого починати? Ханькевич А. М.	124
Проблеми збереження людського потенціалу України в умовах війни Цимбалюк В. І.	130
Професійно-педагогічна компетентність в умовах відкритої війни Черненко О. М.	132

Перспективи застосування цифрового форензіку як елементу забезпечення економічної безпеки	
Чеховська М. М.	135
Міжнародний статус біженців	
Шеховцова О. І.	139
Роль Організації Об'єднаних Націй у забезпеченні безпеки навколишнього середовища	
Шумський І. К.	141
Прагматичний кримінальний процес: основні ознаки та його види	
Юрчишин В. Д.	145

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИСТОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КІБЕРПРОСТОРІ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ

Аврамова О. Є.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Кіберпростір стає як місцем реалізації прав та свобод людини, так і системою штучного управління, зокрема із збору та поширення відповідної інформації. Відомо і те, що кіберпростір є частиною національної безпеки держави. Про це свідчить і Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. «Про Стратегію кібербезпеки України»», яким затверджено Стратегію кібербезпеки України Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни. Так визначається, що забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України [1]. У цій Стратегії також підкреслено, що прогнозується зростання інтенсивності міждержавного протиборства і розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі, при цьому поширюється інструментарій, що передбачає накопичення великих масивів інформації щодо поведінки людини, соціальних груп та використання сучасних досягнень у сфері штучного інтелекту [1]. Враховуючи це, у юридичній науці нагально постають питання про дослідження охорони інформації про особу в мережі Інтернет, виникнення майнових прав щодо віртуальної особистості, передання та використання інформації про особу за допомогою інформаційно-телекомунікаційних засобів.

Проблемність цивільно-правової охорони особистої інформації у кіберпросторі полягає у певному методологічній неузгодженості термінів. Так у цивільному праві використовують такі поняття як «інформація про фізичну особисту», «персональні дані», «особиста інформація». На законодавчому рівні щодо цього закріплені наступні положення. Статтею 10 Закону України «Про інформацію» встановлено такий вид інформації як інформація про фізичну особу, ч. 1 ст. 11 Закону вона визначена як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2]. Законом України «Про захист персональних даних» надано тлумачення персональних даних як відомостей чи сукупності відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3].

Конституційний Суд України надав більш широке тлумачення у справі від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 «інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування» [4].

Аналізуючи наведені законодавчі положення, можна виокремити основну рису інформації про фізичну особу/персональні дані – це можливість ідентифікувати людину, виходячи із змісту даних/відомосте про неї. Таке положення не завжди можна поширювати на особисту інформацію, що розміщена у кіберпросторі, оскільки вона має прив'язку до веб-особистості, що створена у мережі Інтернет. Водночас у кіберпросторі можуть з'являтися персональні дані, фото, твори людини які мають безпосередній зв'язок з реальною людиною із матеріального світу. Щодо такої подвійності у юридичній літературі визначено, якщо фізична особа не ідентифікована (конкретно не визначена) і не може бути ідентифікована (конкретно визначена), то інформація, що стосується такої фізичної особи, не є персональними даними [5, с. 90]. Таким чином, у кіберпросторі може розміщуватися: 1) інформація про фізичну особу (персональні дані), що може ідентифікувати конкретну людину; 2) особиста інформація – це дані/відомості, що мають прив'язку до віртуальної особистості (веб-особа) та/або конкретної людини з ознакою та без ознаки її ідентифікації. Останній вид інформації є більш широкою категорією ніж персональні дані та охоплює усі види відомостей про особистість у кіберпросторі. Безумовно, складність кіберпростору полягає у тому, що іноді дуже складно ідентифікувати користувача, що розміщує інформацію, зокрема про себе або про свою віртуальну ідентичність. В цьому просторі ідентифікація відбувається за IP-адресою, що також може бути змінена за допомогою модифікації адреси. Саме безпосередня неможливість ідентифікації віртуальної особистості із реальною людиною для багатьох користувачів є привабливою. Водночас створена особиста інформація належить конкретному користувачеві, який має зацікавленість її захищати та не передавати її іншим. Тому і виникає сучасна проблематика як юридично правильно

тлумачити особисту інформацію в кіберпросторі і який режим правової охорони до неї застосовувати.

Для особистої інформації властиві ознаки як і для інформації, в цілому, зокрема О. В. Кохановська вказує, що особливостями інформації як об'єкта цивільних прав: вона є нематеріальним благом; не зводиться до свого матеріального носія; піддається моральному старінню; може необмежено тиражуватися, поширюватися; має різноманітні форми фіксації; її практично неможливо знищити; при передачі інформація може зберігатися в самої особи, що її передала, та ряд інших рис [6, с. 253–255]. До цього А. О. Кодинець додає, що в межах цивільного обороту відбувається не обіг інформації (надання чи передача інформації від правовласника до набувача), а обіг прав на інформацію [7, с. 61]. Поряд із наведеним можна додати такі ознаки особистої інформації в кіберпросторі: ототожнюється з конкретною веб-особою; розміщується користувачем кіберпростору; має електронну фіксацію; для неї властиво відкритий доступ; майнові прав на неї належать користувачу кіберпростору, що її розміщує; може створюватися як користувачем кіберпростору або іншою особою на його замовлення; створює уявлення про життя, погляді, стан приватного життя як реальної людини так і віртуальної особистості.

З точки зору динаміки суб'єктивних прав цикл правовідносин навколо особистої інформації в кіберпросторі може включати наступні стадії: створення інформації; розміщення інформації на веб-ресурсах; поширення інформації; використання особистої інформації. Створення особистої інформації може розглядатися як продукт авторського права або особистих немайнових прав (якщо стосується реальної інформації про людину). Розміщення, поширення та використання інформації співвідноситься із здійсненням майнових прав. Отже, цивільно-правова охорона особистої інформації в кіберпросторі має складану правову природу, що охоплює норми охорони особистих немайнових прав. Права інтелектуальної власності. інформаційного права. Поряд із цим особиста інформація в кіберпросторі повинна регулюватися із урахуванням безпекового сектору держави, що необхідно визначати при подальшому удосконаленні законодавства.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>.

2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#top>.

3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#top>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012. Справа № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#top>.

5. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92.

6. Цивільний кодекс України: Науково–практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4 : Об'єкти. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. : ФОП Колісник А. А., 2010. 768 с.

7. Кодинець А. О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Випуск 39. Том 1. С. 58–61.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Андрущенко Л. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

науковий співробітник

відділу правового забезпечення ринкової економіки

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

У зв'язку з динамічним переходом до використання інформаційних технологій особливої актуальності сьогодні для нашої держави набуває питання інформаційної безпеки та її правового забезпечення.

Розвиток ринкових відносин в Україні потребує нових підходів в розробці правового механізму регулювання господарської діяльності. Інноваційні підходи та глобальні зміни зумовлюють виникнення нових видів діяльності, модернізацію виробництва, виникнення різних видів загроз як природнього характеру, так і наслідків людської діяльності.

Окрім екологічних та техногенних катастроф, для сектору господарської діяльності становлять велику небезпеку фінансові, інформаційні, інвестиційні ризики, збройні конфлікти та війни, міграції. Цей комплекс ризиків має суттєвий негативний вплив на розвиток господарської діяльності та несе загрозу економічній безпеці як сектору національної безпеки.

Сьогодення вимагає впровадження нових підходів, інформатизації суспільства, що в свою чергу вимагає якісного державно-правового регулювання, впровадження системного, комплексного, узгодженого механізму та застосування форм і методів супроводу та контролю. Пріоритетним стає побудова інформаційного суспільства, виробництво та використання інформації, розвиток обслуговуючої економіки з домінуючим місцем сфери послуг, зокрема інформаційних. Відповідним чином, виникає необхідність захисту інформації, розробки та застосування правових важелів регулювання. Однією із важливих складових є регулювання інформаційної безпеки суб'єктів господарювання.

До тлумачення поняття «безпека» є багато підходів, проте юридичне тлумачення визначає, що безпека – це стан захищеності життєва важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози [1].

Наразі господарська діяльність не може бути успішною без використання сучасних технологій. Хоча для кожного суб'єкта господарювання питання забезпечення інформаційної безпеки є пріоритетним та індивідуальним, проте воно потребує уваги і регулювання на загальнодержавному рівні. Адже, важливим є не лише усунення зовнішніх загроз, а і попередження. Необхідно звернути увагу, що інформаційна безпека – це цілий комплекс заходів, що забезпечує захист інформації від фішингу, будь-якого несанкціонованого доступу з метою шпигунства, виведення коштів або зміни даних, що призводить до «падіння» або невірному функціонування різних систем.

Основні види загроз інформаційній безпеці на підприємствах розділяють на 4 групи:

- підриз конфіденційності та розкриття комерційної таємниці. Під цим розуміється перехоплення пересланих даних, стороннє вторгнення в систему зі скачуванням конфіденційних файлів;

- хакерство. Це зміна маршруту або створення «лівих» транзакцій, стирання або переадресація масивів даних, злом захисту інформації підприємства з метою дестабілізації роботи або нанесення фінансового збитку;

- обмеження або блокування санкціонованого доступу. Користувачі не можуть увійти в систему, використовувати окремі ресурси або

сервіси, створювати й пересилати документи і т. д. тобто паралізуються всі робочі процеси;

– внутрішнє шкідництво. До цієї категорії відноситься передача персоналом секретних відомостей стороннім особам за допомогою електронних мереж, зараження вірусами, організація «витоків» і надання доступу третім особам.

Саме тому виникає необхідність не лише правового регулювання обігу інформації, а й відповідальності за правопорушення у зазначеній сфері. Захист інформації здійснюється в цілях попередження витоку, розкрадання, втрати, спотворення, підробки інформації, а також відвертання несанкціонованих дій зі знищення, модифікації, спотворення, копіювання, блокування інформації; відвертання інших форм незаконного втручання в інформаційні ресурси і інформаційні системи, забезпечення правового режиму документованої інформації як об'єкту власності [2].

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл. 1998. Т. 1: А-Г. С. 204.
2. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 31 травня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 286.
3. Правове регулювання безпеки господарської діяльності в Україні : монографія / Гетманець О. П., Прокопенко А. О., Чорна А. М. та ін. / за заг. ред. О. П. Гетманець. Харків : Константа, 2019. 296 с.
4. Про інформацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА І ПРАВОПОРЯДОК» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ
ДРУГОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 281 –
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Баштанник В. В.

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління
та місцевого самоврядування
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

Гавриленко К. М.

*аспірант кафедри державного управління та місцевого
самоврядування Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

Стратегічним напрямом інституціональних змін у системі державного управління в Україні в умовах протидії збройній агресії з боку РФ як підриву міжнародного правового порядку виступає трансформація наявної моделі публічної влади, формування системи національних інтересів з урахуванням викликів і загроз національній безпеці. Безпековий фактор відповідно до напрямів розвитку державного управління передбачає становлення нової моделі публічного управління на основі гармонізації принципів, інструментів, форм та методів управлінської діяльності, формування національних цінностей та забезпечення національних інтересів з позицій безпеки індивіда, суспільства і держави. При цьому сучасний процес державотворення в Україні зумовлює необхідність дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням цілеспрямованої діяльності органів публічної влади щодо забезпечення національних інтересів на основі викликів і загроз суверенітету, національній безпеці, незалежності держави.

За таких умов освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти другого рівня за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» повинні:

1) продемонструвати *розуміння* сутності підходів та інструментів державної політики забезпечення державної безпеки при реалізації засад розвитку системи національної безпеки на місцевому та регіональному рівнях, у т. ч. сутності інтегрованої моделі розвитку системи державної безпеки;

2) продемонструвати *знання* характерних особливостей безпекової діяльності у сфері правопорядку та *розуміння* основ розроблення суспільно-важливих програм забезпечення режиму законності на місцевому та регіональному рівнях. Продемонструвати *розуміння* сутності спеціальних правових режимів на місцевому та регіональному рівнях в умовах воєнного стану, вміння розрізняти правові механізми забезпечення правопорядку, *вміння аналізувати* проблемну ситуацію, здійснювати *аналіз* альтернатив і *розробляти ситуаційні алгоритми*

3) продемонструвати *розуміння* сутності планування заходів забезпечення державної безпеки та *усвідомити* підходи до *оцінювання* суспільної корисності таких заходів у сфері публічного управління

4) продемонструвати *здатність обґрунтування* доцільності реалізації спеціальних алгоритмів забезпечення державної безпеки. Продемонструвати навички *розроблення* концепцій *оцінювання* діяльності органів публічного управління щодо забезпечення режиму правопорядку на відповідній території, у межах функціонування конкретних підсистем управління [1].

Мета такої спеціалізованої дисципліни у програмі підготовки фахівців «цивільного блоку» галузі державного управління – формування у здобувачів вищої освіти комплексу спеціальних знань щодо використання методології та основних технологій управлінської діяльності у сфері державної безпеки і правопорядку, розвиток професійних компетентностей здобувачів у сфері публічноправових відносин, вирішення проблемних ситуацій у сфері забезпечення правопорядку в умовах подолання загроз національній безпеці.

Сучасний стан національної безпеки України, виклики і загрози для раціонального функціонування системи державного управління визначають потребу проведення комплексного аналізу залежності між складниками розвитку держави (економічний, політичний, соціальний), факторами стабільності і прогнозованістю реформ в Україні, здатністю адекватно реагувати на зовнішні виклики і загрози. Інтегрованість завдання раціоналізації управлінської діяльності інститутів державної влади в такому контексті обумовлена взаємовпливом зовнішніх та внутрішніх чинників забезпечення/загроз національним інтересам.

Завданнями навчального процесу у сфері безпекової діяльності виступає той факт, що сучасний управлінець повинен знати і розуміти: сутність теоретичних та методологічних основ державної безпеки; характерних особливостей забезпечення державної безпеки і правопорядку на національному, місцевому та регіональному рівнях, зокрема, сутності сучасних інтегрованих безпекових моделей; сутність планування заходів забезпечення державної безпеки та підходи до оцінювання суспільної підтримки державної безпекової політики, концепцій

державної безпеки у сфері публічного управління, напрями застосування сучасних інформаційних технологій у сфері державної безпеки;

При цьому важливо забезпечити вміння у здобувача застосовувати інструментарій обґрунтування пріоритетів у сфері державної безпеки і правопорядку, у тому числі: аналізувати проблемну ситуацію, здійснювати аналіз альтернатив і розробляти інноваційне рішення з позицій феномену «пріоритет безпеки»; розробляти та обґрунтовувати концепції безпекової політики в умовах правового режиму воєнного стану; критично аналізувати подану на рецензію концепцію регіональної (локальної) безпеки та режиму правопорядку, розробляти рекомендації для її удосконалення; підготувати публічну презентацію концепції проекту заінтересованим сторонам (стейкхолдерам).

У будь-якому разі, програми підготовки магістрів за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування потребує володіння спеціальними знаннями не лише здобувачами вищої освіти, а й викладачами освітніх програм, які мають більш системно розвивати наукову компоненту дисципліни «Державна безпека і правопорядок». У концептуальному розумінні структура дослідження теоретико-методологічних засад державної безпеки у межах навчальної дисципліни потребує вирішення таких завдань:

- аналіз історико-теоретичних засад розвитку публічного управління у сфері державної безпеки на різних рівнях в межах національної держави, визначення історичних тенденцій формування правової основи публічного адміністрування в Україні та детермінації на цій основі базових понять за даною проблемою;

- систематизація європейського досвіду раціоналізації відносин у системі державної безпеки з використанням сучасної методології наукового аналізу;

- визначення дефініцій суб'єктів публічно-владних відносин у сфері безпеки через завдання, цілі, принципи, компетенції інститутів політичної влади, а також з'ясування місця принципів публічно-управлінської діяльності у системі повноважень органів влади;

- дослідженні впливу суспільних інститутів у сфері державної безпеки, розвиток України як демократичної правової держави відповідно до пріоритетів національного розвитку.

Постановка проблеми наукового дослідження проблем державної безпеки змістовно полягає у запровадженні моделі раціоналізації діяльності органів та установ державної влади на основі застосування правових норм вимагає власного методологічного забезпечення, аналізу системи державної влади, формалізації моделей управління та визначення на цій основі напрямів розвитку країни. Адже в умовах протидії збройній агресії з боку РФ, запровадження правового режиму

воєнного стану, децентралізації влади в Україні, наближення до європейських принципів державного управління трансформуються цілі і завдання держави, функції органів державної влади, стратегії її розвитку. Таким чином, мова йде про зміну основ функціонування механізмів державного управління, доповнення принципів регулювання діяльності органів державної влади, основ формування державної політики, розвитку конкретного регіону (міжрегіонального комплексу), галузі, а у широкому розумінні – навіть суспільних сфер.

Література:

1. Робоча програма навчальної дисципліни «Державна безпека і правопорядок» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 281 Публічне управління та адміністрування та 073 Менеджмент / Нац. техн. ун-т. «Дніпровська політехніка», каф. державного управління і місцевого самоврядування. Дніпро : НТУ «ДП», 2022. 15 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Біньковський О. А.

кандидат військових наук,

доцент кафедри прикордонної безпеки

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

м. Хмельницький, Україна

З 2014 року військові формування та відповідні правоохоронні органи держави продовжують стояти на захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України.

Завдяки системним заходам політичного, воєнного та дипломатичного характеру стратегічні плани Російської Федерації зазнали поразки, проте Україна продовжує свою боротьбу з ворогом на сході та півдні держави.

Руйнування Російською Федерацією системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовили перегляд та уточнення основних положень державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

Знаковими подіями, у визначеному контексті, стали прийняття в 2018 році нового Закону України «Про національну безпеку України», а у вересні 2020 року введення в дію Стратегії національної безпеки України. В даних законодавчих документах підтверджено незворотність європейської та євроатлантичної інтеграції України, чітко визначено перелік державних органів, які увійшли до складу сектору безпеки і оборони, а також конкретизовано їх функції та повноваження із забезпечення національної безпеки України.

До складу сектору безпеки і оборони увійшла також, й Державна прикордонної служби України зі статусом правоохоронного органу спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

У вищезазначених законодавчих актах одним із ключових критеріїв реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони України є ефективна взаємодія між державними органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

В умовах широкомасштабної агресії Росії проти України аспекти взаємодії та координації набули надзвичайної ваги, як на мирних ділянках державного кордону так і на деокупованих прикордонних територіях, а також в районах проведення бойових дій.

Це обумовлює не тільки актуальність даних питань але й визначення та предметне обговорення основних принципів стратегічної взаємодії, спектр яких на сьогодні постійно видозмінюється.

Функціональне призначення Державної прикордонної служби України міститься у змісті її завдання, яке визначено в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» – забезпечення недоторканості державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Значення терміну «недоторканність державного кордону» у свою чергу, розкриває предметну сутність діяльності прикордонного відомства, а саме – недопущення незаконної зміни проходження лінії державного кордону, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, запобігання виникнення конфліктних ситуацій та інцидентів на державному кордоні.

Разом з тим, на державному кордоні України з РБ та на державному кордоні України з РФ в межах Чернігівської, Сумської та Харківської областей на прикордонне відомство покладаються завдання щодо протидії:

незаконного переміщення через державний кордон в Україну зброї, боєприпасів, вибухових і радіоактивних речовин та інших предметів, що

можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів та іншої протиправної діяльності в Україні;

спробам перетинання державного кордону диверсійно-розвідувальними групами цих держав;

збройним провокаціям, що здійснюються без перетинання державного кордону так і з його незаконним перетинанням (*у вигляді обстрілів прикордонних нарядів, пунктів дислокації прикордонних підрозділів об'єктів критичної інфраструктури, збройних нападів на прикордонні наряди та підрозділи охорони державного кордону (Морської охорони), спроб озброєного захоплення осіб та об'єктів, тощо*);

незбройним провокаціям, що здійснюються без незаконного перетинання особами державного кордону, у вигляді звинувачувальних заяв, вигуків, погроз прикордонникам і громадянам України, проведення антиукраїнських мітингів і демонстрацій на державному кордоні або поблизу нього;

проведення підрозділами (частинами) збройних сил та інших озброєних формувань суміжних держав навчань (маневрів, зосередження) поблизу державного кордону, що мають явно виражену загрозу спрямованість.

І це, ще не вичерпний їх перелік.

Будь-яка кризова ситуація потребуватиме детального аналізу та прогнозування, своєчасного прийняття управлінських рішень, організації планування, створення системи управління діями підпорядкованих органів, військ (сил), організації взаємодії та координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони України.

Ключовими аспектами стратегічної взаємодії Державної прикордонної служби України з основними суб'єктами сектору безпеки і оборони України (з Міністерством оборони України, Збройними Силами України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною гвардією України, Національною поліцією України, Державною міграційною службою України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України) в умовах сьогодення та після деокупації прикордонних територій **слід вважати скоординовані дії та заходи у сферах:**

розвідувальної, оперативної-розшукової та інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;

інформаційної безпеки з метою формування інтегрованої системи захисту та розвитку міжвідомчого інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації;

стратегічного планування діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України;

інтегрованого управління кордонами з метою протидії транскордонній і транснаціональній організованій злочинності;

оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості.

Отже, основними принципами стратегічної взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в інтересах забезпечення безпеки державного кордону пропонуються вважати:

законність;

чітка розмежованість повноважень державних органів сектору безпеки і оборони;

інформативність (створення спільних інформаційних центрів, інтегрованих баз даних, спільне упровадження новітніх інформаційних технологій в інтересах прийняття своєчасних та компетентних рішень);

колегіальність при розробці важливих рішень, комплексний підхід у застосуванні різнорідних сил та засобів;

визначеність в системі керівництва (командування) у ході організації стратегічного планування, проведення підготовчих заходів та заходів реагування;

використання в інтересах забезпечення безпеки кордону механізмів міжнародної співпраці.

Наведені принципи стратегічної взаємодії обґрунтовують зміст і взаємозв'язки між суб'єктами сектору безпеки і оборони України при реалізації своїх повноважень в інтересах забезпечення безпеки державного кордону України.

Реалізація зазначених принципів потребує вдосконалення підходів до формування ідеології міжвідомчої взаємодії на основі цілеспрямованої та скоординованої діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України відповідно до їх повноважень і відповідальності у прикордонній сфері, а також подальшого дослідження окремих його складових.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Боброва Ю. Ю.

*докторка юридичних наук,
доцентка кафедри міжнародного права
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

Станом на сьогодні положення чинного Кримінального процесуального кодексу України з питань алгоритму документування воєнних злочинів не відповідають стандартам фіксування злочинів, встановлених МКС, Римським статутом.

Разом з тим, КПК України Законом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [1] доповнено Розділом IX-2 «Особливості співробітництва з МКС», у якому відсутні норми, що регламентують порядок збирання доказів про воєнні злочини за стандартами МКС, а визначено виключно обсяг і порядок співробітництва, відносин з МКС, передачі матеріалів, видачі злочинців тощо.

Варто звернути увагу, що у примітці до цього Розділу зазначено, що його дія поширюється виключно на співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, з метою поширення його юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, були підпорядковані та/або діяли, з метою здійснення збройної агресії проти України, та/або на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади рф або іншої країни, що здійснювала агресію, або сприяла її здійсненню проти України [1].

Ця норма, на нашу думку, є дискримінаційною, оскільки відповідно до положень Римського статуту та норм міжнародного права за вчинення воєнних злочинів підлягають відповідальності військово-службовці, інші посадові особи чи органи, які здійснювали агресію не тільки країни-агресора, але й країни, яка зазнала нападу. Тому, така ситуація може повернутися проти України, оскільки у разі виявлення ознак воєнного злочину з боку наших захисників та бездіяльності правоохоронних і судових органів держави, МКС змушений буде приймати рішення щодо їх юридичної відповідальності.

Маємо історичну аналогію з цього приводу: Міжнародний трибунал з Югославії судив представників військово-політичного керівництва Сербії та Хорватії, які вчиняли воєнні злочини, разом з тим, на думку сербського та хорватського керівництва, вони захищали незалежність своїх держав та з точки зору національного законодавства діяли в межах закону.

Маніпулювання міжнародним правом з метою дискредитації тих чи інших осіб вже застосовувалось РФ. Так, наприклад, Римський статут був ратифікований Грузією у 2003 році. Після воєнного конфлікту між РФ та Грузією у 2008 році, в результаті якого РФ фактично захопила грузинські території Абхазії та Південної Осетії, Міжнародний кримінальний суд перейшов до попереднього вивчення справи. З боку РФ надійшли заяви щодо вчинення військових злочинів представниками Грузії. При цьому, на початкових етапах розгляду справи судом, ініціатива була повністю на стороні агресора – рф.

Таким чином, на наше глибоке переконання, нашій державі потрібно визначитися, щодо повної ратифікації Римського статуту, так як окремі часткові кроки не сприятимуть верховенства права, правовій визначеності дії цих норм. За певних умов наші громадяни, іноземці, особи без громадянства, які захищали суверенітет та територіальну цілісність України стануть заручниками ситуації і рішення міжнародного трибуналу буде використане країною-агресором не на користь нашої держави. З огляду на викладене, саме сьогодні, до завершення війни з рф, повна ратифікація Україною Римського статуту видається недоцільною.

Ще одним проблемним питанням документування воєнних злочинів, вчинених рф чи іншою країною-агресором на території України є відсутність єдиного правоохоронного органу, який би цим займався їх розслідуванням.

Так, на сьогодні, документуванням воєнних злочинів в Україні займаються слідчі підрозділи Національної поліції, ДБР, а також в окремих випадках СБУ. Інколи слідчі дії виконуються процесуальними керівниками Офісу Генерального прокурора та підпорядкованих йому регіональних органів. Така ситуація не сприяє єдиній практиці документування воєнних злочинів, яка б відповідала стандартам Римського статуту. З метою уніфікації та покращення ситуації у цій сфері Офісом Генерального прокурора розроблена Пам'ятка «Щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури» [2]. Разом з тим, цей документ не вирішує суті проблеми, оскільки збір доказів повинен бути регламентований виключно кримінально-процесуальним законодавством та Римським статутом.

Важливим є й те, що більшість воєнних злочинів, вчинених на території України військовослужбовцями країни-агресора кваліфіковані національними правоохоронними органами та судами як злочини проти особи, майна тощо і лише окремі діяння цих осіб – за нормами Розділу XX КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», що зумовлене в першу чергу недостатньою правовою визначеністю, деталізацією складів воєнних злочинів. Змінити цю ситуацію мав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» [3], спрямований на забезпечення повноти імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноциду, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини), а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення таких злочинів [4]. Ним передбачалися зміни до Розділу XX КК України, однак він досі не підписаний Президентом України та не набув чинності. Цей нормативно-правовий акт, спрямований на забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за воєнні злочини, серед іншого передбачає колективну відповідальність за вчинення воєнних злочинів та відповідальність командирів за дії підлеглих, що є неприйнятним для нашого кримінального та кримінального процесуального кодексів.

Ото ж, зважаючи на те, що збройна агресія проти нашої країни триває, рф не визнає юрисдикції діючих міжнародних судових органів, правове вирішення питання документування воєнних злочинів в Україні є чи не найактуальнішою проблемою на сьогодні. Ураховуючи, що ключовим у притягненні до юридичної відповідальності є належні та допустимі докази, необхідні зміни до кримінального та процесуального законодавства з метою нормативного врегулювання вказаної проблеми.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України «» від 3 травня 2022 року № 2236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 21.12.2022).

2. В Україні розробили пам'ятку щодо особливостей організації і проведення слідчих дій під час розслідування обстрілів. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/232808-rozrobili-pamyatku-schodo-osoblivostey-organizatsiyi-i-provedennya-slidchikh-diy-pid-chas-rozsliduvannya-obstriliv> (дата звернення: 21.12.2022).

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27 грудня 2019 року № 2689. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 20.12.2022).

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 20.12.2022).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ

Вакулович Е. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Аналіз норм чинного Цивільного кодексу України дозволяє зробити висновок, що цивільно-правовий договір є не тільки правочиною, але й засобом регулювання цивільних правовідносин. Насамперед це визначається частинами 1 та 2 статті 6 Цивільного кодексу України [1], де вказано що сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства, а також сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Отже, для учасників певного договірного правовідношення договір є джерелом права.

Договори можуть бути укладені як в усній так і в письмовій формі, а в разі укладення письмових видів договорів особа так чи інакше акцентує увагу на тому, що вона стала учасником особливих цивільних правовідносин і відтепер наділена специфічними правами та обов'язками. Більш того в письмовому договорі, як правило, чітко викладено умови та правила виконання таких зобов'язань, на відміну від усних договорів, під час укладення та в процесі виконання яких виникає низка нюансів і деталей, які до цього моменту не обговорювались. Зазначене зокрема стосується публічних договорів, як одного з найпоширеніших

способів задоволення особами власних потреб, наприклад у дозвіллі: відвідуючи той чи інший громадський заклад вона мимоволі стає одним із учасників публічного договору.

Одною із визначальних особливостей публічного договору є те, що один із його учасників – особа, яка здійснюючи підприємницьку діяльність повинна продати товар або надати послуги всім хто до неї звернеться.

Детальний аналіз статті 633 Цивільного кодексу України [1] дозволяє з'ясувати наступне: у такому договорі обов'язковою є участь суб'єкта, який здійснює комерційну господарську діяльність, тобто фізичної чи юридичної особи, що регулярно, на власний ризик продає товари чи надає послуги, використовуючи творчий підхід, а також демонструючи ініціативність у даному процесі; така діяльність вказаним суб'єктом провадиться з метою отримання для себе матеріальної вигоди у грошовому еквіваленті; іншою стороною договору може бути будь-яка фізична особа чи група осіб, до яких не висувається жодних вимог щодо їх юридичного, соціального чи політичного статусу, в даному випадку важливим є умова звернення такої особи до іншої сторони, яка продає товари чи надає послуги; умови такого виду договору повинні бути абсолютно однаковими для всіх осіб, виключення становлять лише пільгові покупці чи споживачі, причому такі пільги повинні бути передбачені в законодавстві; за загальним правилом забороняється надання переваги будь-якій особі під час укладення чи реалізації публічного договору, винятки становлять випадки прямо передбачені чинним законодавством; необґрунтована відмова суб'єкта, що займається підприємницькою діяльністю тягне за собою настання для нього юридичної відповідальності майнового характеру, тобто обов'язку відшкодувати збитки, які особа зазнала через відмову в укладенні даного договору; спеціальні умови укладення публічного договору встановлюються в актах цивільного законодавства, зокрема Конституцію України, Цивільним кодексом України, законами, актами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Отже, публічний договір має місце в тих випадках, коли товари або послуги, що надаються внаслідок укладення такої угоди призначені для одночасного користування великої кількості осіб, без будь-якої персоніфікації останніх. В даному випадку передбачається, що підприємцю повинно бути все одно перед ким саме здійснювати договірне зобов'язання, а тому відмова у його виконанні за загальним правилом виключається.

Публічний договір справедливо можна вважати особливим видом цивільних договорів, оскільки в його змісті в повному обсязі не

знаходить відображення принцип свободи договору, який характерний для більшості договорів, також він також апіорі є засобом захисту учасника договору, що перебуває в уразливішому становищі. Прийнято вважати, що останній є покупцем певних товарів або споживачем послуг, що надаються.

Законодавчо закріплена дефініція поняття «публічний договір» за своїми зовнішніми рисами частково співпадає з дефініцією іншого виду договірної зобов'язання – договору приєднання, його умови встановлюються «однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому» [1]. Договір приєднання приймається повністю, без будь-яких застережень, винятків і заперечень. При розбіжності хоча б за однією з умов угода визнається неукладеною [2, с. 323]. Інша сторона жодним чином не може впливати на визначені в договорі умови. Останнє є особливістю договору приєднання до яких зараховується те, що: 1. існує заздалегідь визначена форма договору з ustalеним змістом; 2. учасник договору може лише приєднатись до нього, тобто прийняти чи не прийняти їх. Неможливість однієї із сторін договору приєднання встановлювати чи змінювати умови договору виключає факт досягнення домовленості між сторонами, та за зовнішньою формою тяжіє до публічного договору, де учасники договору так само не впливають на зміст угоди, з огляду на ідентичність останніх.

Змістова подібність публічного договору та договору приєднання дозволяє визнавати публічний договір одночасно й договором приєднання. Схожість вказаних договорів проявляється також в тому, що ці обидва види цивільного договору передбачають певне обмеження дії принципу свободи договору, оскільки особа, що погоджується з умовами договору шляхом приєднання, фактично не виявляє власної волі щодо змісту договору. Це ж стосується й можливості змінювати та доповнювати умови договору.

Враховуючи вищевикладене, публічний договір можна охарактеризувати, з одного боку, як джерело права для суб'єктів договору, а з іншого боку – це договір, який передбачає певне обмеження свободи договору для осіб які приєднуються до умов публічного договору. Але слід мати на увазі, що вказане обмеження не має на меті дискримінацію одного з суб'єктів договору, а лише відображує особливість правової природи публічного договору.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 12.01.2023 р.)

2. Сергієнко В. В. Договір приєднання як джерело регулювання відносин постачання тепловою енергією споживачів. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 323–326.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Габлей Н. Г.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного, конституційного
та адміністративного права*

*Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Згідно Конституції України Україна є правовою, демократичною, суверенною та незалежною державою [1]. Стаття 17 Конституції України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, а стаття 65 вказує, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Президентом України було прийнято указ № 64/2022, затвердженим Верховною Радою України, яким Україні введено воєнний стан з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [2]. Воєнний стан в Україні – особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці. Воєнний стан є підставою для тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбаченими статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [1], а також обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3]. В зв'язку з веденням повномасштабної війни України проти військової агресії Російської Федерації, обов'язок щодо захисту Вітчизни набув важливого і дещо нового значення. Законом № 2124-IX від 15.03.2022 року Розділ VIII КК України доповнено статтею 43-1, якою передбачено нову обставину, що

виключає протиправність діяння, а саме виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [4].

Відповідно до Законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [5], «Про військовий обов'язок і військову службу» [6] громадяни, які ухиляються від призову на строкову військову службу, призову за мобілізацією, військового обліку або спеціальних (перевірочних) зборів, несуть адміністративну та кримінальну відповідальність. Зокрема, ст. 335–337 КК України, передбачають кримінальну відповідальність.

Ухилення від строкової військової служби має місце у випадку, коли особа, яка отримала повідомлення (повістку) про призов, не з'являється без поважних причин до призовного пункту в строки, зазначені у повідомленні, або хоча і не отримала повідомлення, але знає про призов і не з'являється до призовного пункту протягом місяця. Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років [4].

Як свідчить практика, в Україні з початку повномасштабного вторгнення російської федерації винесено 84 вирoki за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу, на призов осіб із числа резервістів у особливий період. Як правило, вирoki ухвалювалися на підставі укладеної угоди між обвинуваченим і прокурором. Така угода затверджується вирокom, якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, та призначає узгоджену сторонами міру покарання. Найчастіше особа та прокурор в угоді про визнання вини узгоджують покарання у вигляді випробувального терміну, тобто покарання з випробуванням. Частина 2, 3, 4 ст. 75 КК України передбачають, що суд може ухвалити рішення про звільнення особи від відбування покарання у разі затвердження угоди про визнання провини, якщо сторонами угоди узгоджене звільнення від відбування покарання з випробування та погоджено покарання у вигляді: виправних робіт; службового обмеження (для військовослужбовців); обмеження волі; позбавлення волі на строк не більше ніж п'ять років.

Ухилення від служби у воєнний час у суді зазвичай веде до призначеного судом покарання з випробуванням, що на практиці означає відсутність ув'язнення. Випробувальний термін встановлюється судом тривалістю від одного до трьох років. Після встановлення судом випробувального строку на винну особу покладаються певні обов'язки, передбачені статтею 76 КК України.

Таким чином, бачимо, що варто удосконалити норми статей КК України за ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу, на призов осіб із числа

резервістів у особливий період в бік підвищення суворості покарання, оскільки практика свідчить про не притягнення до реального покарання, що підриває авторитет виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 210 2-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n38> (дата звернення: 06.12.2022).

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

ПРАВОВІ АСПЕКТИ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ, ЇХ РОЛЬ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ, ОГЛЯД МЕДИЧНОГО ПРАВА У ПАЦІЄНТІВ ОНКОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Гагал О. В.

*асистент кафедри онкології та радіології з радіаційною медициною
Полтавський державний медичний університет
м. Полтава, Україна*

Згідно 49 статті Конституції України, кожна людина має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Саме тому, держава повинна надавати максимальні можливості для забезпечення медичних ресурсів та умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [2].

У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безкоштовно і саме тому, мережа таких закладів не може бути скорочена.

Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Юридичний аспект медицини з кожним днем набуває більшої актуальності, оскільки відбувається розширення приватних медичних закладів, удосконалення та впровадження новітніх технологій [3].

Для взаємодії з пацієнтами, важливо знати нормативно-правову базу, про що варто наголошувати майбутнім лікарям, оскільки важливо розвивати у студентів вищих медичних закладів не тільки теоретичні та практичні знання з медичної тематики, а й звертати увагу на те, як захистити себе та знати свої права і обов'язки, як лікаря.

Необхідно пам'ятати, що якість здорових відносин Лікар-пацієнт, залежить від обох сторін, саме тому треба розглядати права та обов'язки лікаря та пацієнта.

Серед прав пацієнта:

- Вільний вибір закладу охорони здоров'я, на полегшення болю, пов'язаного із захворюванням і (або) втручанням, доступними способами та засобами;

- Поважне й гуманне ставлення з боку медичного персоналу, обстеження та лікування в умовах, що відповідають гігієнічним нормам;

- На застосування методів діагностики, профілактики та лікування, пацієнт повинен дати згоду; одержання інформації про свої права й обов'язки та стан свого здоров'я, а також на вибір осіб, яким в інтересах пацієнта може бути передана інформація про стан здоров'я.

- Пацієнт має право на проведення на його прохання консилиуму й консультацій фахівців;

- Пацієнт або його опікун має право на отримання достовірної і повної інформації про стан здоров'я, у тому числі, на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я;

- Збереження в таємниці інформації про факт звернення за медичною допомогою, про стан здоров'я, діагноз та інших відомостей, отриманих при його обстеженні та лікуванні;

- Оскарження неправомірних рішень і дій медичних працівників і лікувально-профілактичних закладів;

- Батьки мають право перебувати з дитиною у лікувальному закладі.

До обов'язків пацієнтів відносяться:

- Піклуватися про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;

- Проходити профілактичні медичні огляди та диспансерний нагляд, дотримуватися рекомендацій лікаря.

Серед прав лікаря:

– Лікар має право відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, що це не загрожує життю хворого і здоров'ю населення;

– Лікар має право обмежити надання інформації пацієнту про стан здоров'я, коли повна інформація може заподіяти шкоду здоров'ю пацієнта [5].

Обов'язки лікаря:

– Медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам;

– Дотримувати вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю;

– Лікар обирається безпосередньо пацієнтом або призначається керівником закладу охорони здоров'я чи його підрозділу;

– Надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я;

– Медичне втручання у пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта), а також у пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, здійснюється за згодою їх законних представників;

– Застосування нових методів профілактики, діагностики, лікування, реабілітації та лікарських засобів, які знаходяться на розгляді в установленому порядку, але ще не допущені до застосування, можуть використовуватися в інтересах лікування особи лише після отримання її письмової згоди (згоди батьків або законних представників). При цьому повинна бути надана інформація про цілі, методи, побічні ефекти, можливий ризик та очікувані результати [1].

Знання прав та обов'язків допоможуть майбутнім лікарям в роботі з пацієнтами і дозволять досягти максимального успіху в спілкуванні та підвищити рівень ефективності лікування.

Особливу увагу заслуговують пацієнти онкологічного профілю. Якою б не була стадія захворювання, локалізація та повний клінічний діагноз, такі хворі також не відрізняються нічим від інших пацієнтів своїм «пакетом» правових норм.

Вони мають право на отримання швидкої, невідкладної, амбулаторно-поліклінічної, стаціонарної, санаторно-курортної допомоги та медико-соціальної експертизи втрати працездатності безкоштовно.

Також, пацієнти з онкологією можуть отримувати безкоштовні ліки за спеціальною програмою, правильно виконавши умови для їх отримання.

Отже, важливо знати нормативно-правову базу навіть працюючи у медичній сфері. Особливу увагу необхідно приділяти донесенню прав та обов'язків майбутньому поколінню лікарів та переглядати новітні можливості і відновлення правових аспектів у онкохворих пацієнтів.

Література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ (зі змінами і доповненнями).

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами і доповненнями).

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я (1993) : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. № 4.

4. Про затвердження Загальнодержавної програми боротьби з онкологічними захворюваннями : Закон України від 23 грудня 2009 року.

5. Назар П. С. Основи медичної етики : навч. посіб. / П. С. Назар, Ю. Г. Віленський, О. А. Грандо. Київ : Здоров'я, 2002. 344 с.

ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Громова О. В.

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри менеджменту, публічного управління
та HR-технологій*

*Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна*

Захист інформації є важливою складовою частиною підтримання національної безпеки України.

Для того щоб національна безпека України могла відповідати рівню провідних економічних держав, необхідні як послідовні дії з боку держави, спрямовані на підвищення ефективності й розвиток системи взаємодії учасників ІКТ-галузі та забезпечення безпеки критично важливих об'єктів інформаційної та кібер-інфраструктур, так і приділення

підприємствами та організаціями нашої держави більшої уваги до питань власної інформаційної й кібер-безпеки.

Активний розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій позитивно позначається абсолютно на всіх сферах економіки держави. Для кожного суб'єкта господарювання саме інформація вважається необхідним ресурсом, в результаті зберігання, грамотного розпорядження якою вдається розвиватися, зменшуючи різноманітні ризики.

Визначаючи поняття інформаційної безпеки, можна виокремити декілька підходів окреслення сутності цього феномену, а саме розуміння інформаційної безпеки як:

1. Стану захищеності інформаційного простору.
2. Процесу управління загрозами та небезпеками, що забезпечує інформаційний суверенітет держави.
3. Стану захищеності національних інтересів держави в інформаційному середовищі.
4. Захищеності встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі.
5. Суспільних відносин, пов'язаних із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі.
6. Важливої функції держави.
7. Невід'ємної частини політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки.

При цьому інформаційну безпеку в найзагальнішому розумінні можна визначити як такий стан захищеності інформаційного простору держави, за якого неможливо завдати збитку властивостям об'єкта безпеки, що стосуються інформації та інформаційної інфраструктури, і який гарантує безперешкодне використання й розвиток національної інформаційної сфери в інтересах оборони.

Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини.

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції.

Загрози інформаційній безпеці – сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства й держави в інформаційній сфері. Основні загрози інформаційній безпеці можна поділити на три групи:

- загрози впливу неякісної інформації (недостовірної, фальшивої, дезінформації) на особу, суспільство, державу;

– загрози несанкціонованого і неправомірного впливу сторонніх осіб на інформацію й інформаційні ресурси (на виробництво інформації, інформаційні ресурси, на системи їхнього формування і використання);

– загрози інформаційним правам і свободам особи (праву на виробництво, поширення, пошук, одержання, передавання і використання інформації; праву на інтелектуальну власність на інформацію і речову власність на документовану інформацію; праву на захист честі й гідності тощо).

Аналіз і виявлення загроз інформаційної безпеки є важливою функцією забезпечення інформаційної безпеки. Багато в чому вигляд розроблюваної системи захисту і склад механізмів її реалізації визначається потенційними загрозами, виявленими на цьому етапі. Наприклад, якщо користувачі мають доступ в Інтернет, то кількість загроз інформаційній безпеці різко зростає, відповідно, це відбивається на методах і засобах захисту і т. д.

Знання можливих загроз інформаційній безпеці, а також вразливих місць системи захисту, необхідне для того, щоб вибрати найбільш економічні й ефективні засоби забезпечення інформаційної безпеки.

АНАЛІЗ СТАНУ РИЗИКІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ ЯК СКЛАДНИК ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Давидова Т. О.

*кандидат юридичних наук,
начальник організаційно-наукового відділу
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Плинність подій несе за собою зміни, що, як правило, характеризуються невизначеністю, і можуть привести як до нових можливостей (позитив), так і до небажаних наслідків (негатив) – це і є ризики.

Із загальної теорії ризик-менеджменту відомо, що поняття ризику і управління ним як специфічний вид діяльності, виникли, насамперед, у математиці та економіці. У цих сферах під ризиком загалом розуміється вірогідна подія, в результаті настання якої можуть відбутися позитивні, нейтральні чи негативні наслідки. Згодом термін почали використовувати правники і управлінці. Останні, робить висновок М. Великанова, зосереджують свою основну увагу на процесі управління ризиками, хоча

термінологічно його називають по-різному – розподіл ризику, вплив на ризик – що не охоплюють всього процесу управління [1].

На сьогодні набуло розвитку поняття педагогічного ризикознавства, що безпосередньо пов'язане з ризиками у сфері освіти, і виникло у зв'язку з посиленням конкуренції на ринку освітніх послуг, новими умовами функціонування закладів вищої освіти, зростаючою вимогою суспільства до підвищення якості освіти [2, с. 30]. Дослідження визначеного питання є актуальним в аспекті розглянутої проблеми щодо аналізу і оцінки ризиків як важливого складника безпекового сектору держави.

Дослідниця ризик-менеджменту вищих навчальних закладів І. В. Паславська доводить, що приблизно 1/3 джерел, присвячених зазначеній темі, вивчають ризики в сфері освіти та педагогіки. Так, у результаті проведеного аналізу назв дисертацій, статей, підручників, навчальних посібників, монографій та збірок наукових праць нею виявлено наступне: 45 % проаналізованої літератури присвячено розгляду ризику як економічної категорії, 25 % – у таких сферах як менеджмент, спорт, мореплавство, фармакологічна справа, 30 % – у сфері освіти та педагогіки [3], на наш погляд це досить суттєвий результат, що вказує на важливість питання.

Дослідники усіх вищезазначених сфер загалом зазначають, що аналіз стану ризиків і управління ними – те, що зветься ризик-менеджментом, мають бути інтегровані в усі процеси і сфери діяльності закладу, установи, організації та на всіх рівнях. Найбільша увага аналізу стану ризиків приділяється під час прийняття рішень за найбільш значущими для розвитку закладу питаннями, наприклад, при плануванні діяльності на стратегічному рівні, впровадженні нових проєктів, під час організаційно-штатних (оптимізаційних) змін. Аналіз стану та управління ризиками допомагають приймати управлінські рішення з урахуванням невизначеностей та можливостей настання майбутніх подій чи обставин (як прогнозованих, так і непередбачуваних), на цьому наголошується, наприклад, в розроблених Міністерством фінансів України методиках щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю [4] тощо.

У теорії ризик-менеджменту виокремлюється кілька основних етапів в управлінні ризиків: виявлення ризику і оцінка ймовірності його настання; вибір методів та інструментів управління виявленим ризиком; розробка стратегій зниження ймовірності настання ризику і мінімізації можливих негативних наслідків; реалізація стратегій; оцінка досягнутих результатів і коригування ризик-стратегій.

У стандарті AS/NZS 4360 управління ризиками складається з п'яти стадій, зокрема: встановлення контексту (оточення, середовища) –

визначення цілей, зацікавлених сторін, критеріїв та ключових елементів; ідентифікація ризику; перевірка контролю, ймовірностей, наслідків та рівнів ризику; оцінка ризиків, а також їх класифікація ризиків; оброблення ризику (вплив на ризик) – визначення можливих варіантів впливу на ризик, відбір найкращих, розробка планів впливу на ризик та їх реалізація [5].

Ризик у сфері вищої освіти загалом розглядається як можливість отримання незапланованого результату внаслідок впливу несприятливих подій, зумовлених невизначеністю внутрішніх і зовнішніх умов навколишнього середовища, в якому функціонує освітня установа; як безпосередню загрозу, що може вплинути на безперервність діяльності вищого навчального закладу та проведення наукових досліджень. Ризик виникає на будь-якому етапі функціонування закладу, тому ризик-менеджмент є невід'ємною та однією з найбільш значущих частин стратегічного менеджменту [2, с. 33].

Саме на розглянутих засадах, з урахуванням положень відомих нормативно-правових актів, сформовано профіль ризиків (реєстр ризиків) відомчого закладу. Метою упорядкування профілю є встановлення, які з ідентифікованих ризиків є важливими. Оцінка ризиків здійснюється за такими критеріями, як рівень ймовірності виникнення та рівень їх впливу на здатність закладу виконувати свої функції для досягнення встановленої місії і візії, цілей та завдань.

Зокрема, визначається сфера (завдання, функція) існування ризиків. Усі ризики у цьому профілі поділяються на зовнішні (нормативно-правові, операційно-технологічні, програмно-технічні, інші) і внутрішні (нормативно-правові, операційно-технологічні, програмно-технічні, кадрові, фінансово-господарські, інші) та їх рівні, що відповідають імовірності виникнення: високий, середній, низький.

На основі профілю складається інший управлінський документ – план управління ризиками закладу на перспективу (стандартно – рік). У ньому визначені: сфери ризиків (зокрема, притаманні вищому військовому навчальному закладу, такі як: збереження життя і здоров'я особового складу; здійснення освітньої діяльності; провадження наукової діяльності; виховання особового складу; зберігання матеріально-технічної бази; забезпечення функціонування адміністрації; виконання заходів забезпечення режиму секретності; мобілізаційна готовність, територіальна оборона; господарське забезпечення, інше), заходи контролю, відповідальні виконавці, терміни виконання; очікувані результати від упровадження контролю та заходи моніторингу, що є важливим проміжним етапом. Це відповідає загальній світовій тенденції, так Комітет спонсорських організацій Комісії Тредвей (COSO) у Керівництві з управління ризиками виділяє такі компоненти управління

ризиком: контроль середовища; оцінка ризику; контроль діяльності; інформація та комунікація; моніторинг діяльності [1; 6].

Зазначене здійснюється з урахуванням: середовища, в якому функціонує заклад, сфери та специфіки виконуваних ним завдань і визначених цілей; підвідомості; затверджених планів діяльності; підходів та застосовуваних механізмів для організації та виконання процесів (освітнього, наукового); впроваджених заходів, спрямованих на відстеження недоліків та відхилень під час виконання функцій та завдань; порядків та процедур складання та подання звітів про результати діяльності тощо.

Відсутність єдиної системи управління ризиками є фактором, що впливає на виникнення негативних результатів діяльності закладу та недосягнення ним визначених цілей, невиконання планів тощо. Застосовуємо комплексний підхід, тобто безперервний, що охоплює всі сфери діяльності закладу освіти, і в якому задіяні співробітники різних рівнів управління та різних підрозділів. При цьому, в умовах широко-масштабної збройної агресії, при виконанні ситуативних завдань, що ставить відомство, до якого належить вищий військовий заклад освіти, спрацьовує і ситуативний підхід, впровадження якого за інших умов може вважатися негативним. Останній полягає у виборі методів управління, які найкращим чином відповідають поточній ситуації – тут і зараз. До того ж слід враховувати такий ризик як зміна пріоритетів/стратегій державної політики в галузі освіти, що впливає на динаміку освітніх систем і породжує певні ризики, оскільки для кожної системи існує обмежувальний темп змін, які можуть бути в ній реалізовані за умови збереження виконання нею всіх своїх функцій [7].

Література:

1. Великанова М. Управління ризиком та його стадії : економіко-правовий аналіз. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/5.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

2. Клочкова Т. І. Менеджмент ризиків у вищій освіті: характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 10 (44). С. 30–38.

3. Паславська І. С. Стан ризик-менеджменту вищих навчальних закладів. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/14/part_2/32.pdf (дата звернення: 23.12.2022).

4. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Методичний_посібник_щодо_аспектів_управління_ризиками_.pdf (дата звернення: 10.01.2023).

5. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.standards.org.au/standards-catalogue/sa-snz/publicsafety/ob-007/as-slash-nzs-43602004&ved=2ahUKewj4v_mF_8H8AhWuCBAIHZrRCaMQ_FnoECAUQAg&usg=AOvVaw0bZ7E7or9IFCgeFj-iyLeP (дата звернення: 23.12.2022).

6. Приказюк Н. В., Мендрик Д. Є. Модель управління ризиками COSO: еволюція та трансформація URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/42.-Prikazyuk-N. V..pdf> (дата звернення: 28.12.2022).

7. Черненко Н. М. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6417/1/Chernenko.pdf> (дата звернення: 09.01.2023).

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ В ОЦІНЦІ ЗМІСТУ КОНЦЕПТІВ ЗАГАЛЬНОЇ, ДЕРЖАВНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Дручек О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут національної гвардії України
м. Київ, Україна*

Упродовж усієї історії людства проблема безпеки була необхідною умовою його існування і розвитку, а тому посідала чи не найголовніше місце серед предметів наукового осмислення та практичної реалізації. На етапі бездержавної людської цивілізації вимога безпеки мала, передовсім, соціально-біологічний вимір, і була пов'язана із індивідуальною та колективною реалізацією інстинкту самозбереження та стихійними формами співпраці у зазначеному напрямі. Пізніше формування концептуальних та правових засад теорії безпеки соціуму та державної безпеки відбувалося у загальному контексті розвитку загальнофілософського вчення, зокрема, таких його напрямів, як сутність і призначення держави, співвідношення суспільного і особистого, функції права тощо.

Результати опрацювання питання про еволюційний розвиток концепту безпеки дозволяє стверджувати, що існують різні погляди на його періодизацію та зміст. Так, О. М. Ремез [1] вважає, що суспільні і наукові погляди на безпеку та її походження розвивалися у межах

періодів: 1) *античного*, коли безпека мала міфологічне забарвлення, а способом її досягнення була віра у силу магії; 2) *середньовічного*, коли переважала ідея про те, що все суще на землі є творінням Бога, і без волі Бога нічого не існує, зокрема, і безпека; 3) *Ренесансного*, коли у світогляді панувала ідеологія ренесансного гуманізму, і людина мала вибір у баченні шляхів досягненні безпеки: покладатися у цьому питанні на релігію («захист у вірі») чи шукати осмислення концепцій своєї безпеки у межах певних філософських підходів; 4) *Нового часу*, коли конкурували кілька «безпекових» концепцій, зокрема: а) сформована у руслі ідей Ніколо Макіавелі і Жана Бодена концепція про прийнятність державою задля забезпечення безпеки будь-яких, навіть аморальних засобів, включно із примусом і вбивством («мета виправдовує засоби»); б) сформована на основі філософських праць Жан-Жака Руссо ідея про те, що за концепцію безпеки відповідають не люди, а держава, яка має дбати про своїх громадян, слідувати за дотриманням їхніх прав і карати у разі їх порушення; в) сформована на основі наукових праць Шарля-Луї Монтеск'є і Гуго Гроція «об'єднавча» концепція, згідно якої всеосяжна безпека людства взагалі неможлива, тому найкращою її гарантією є миролюбство і прагнення людини до максимального об'єднання у соціумі, яке повертає слабким індивідам відчуття сили шляхом згуртованості та знаходження способів закріплення норм для подальшого їх регулювання; г) сформованої на основі змісту «Декларації незалежності США» (1776 р.) Томаса Джеферсона концепція безпекової взаємодії держави і суспільства. Зазначимо, що слабким місцем проаналізованого підходу є його незавершеність, адже він не охоплює, як мінімум, два глобальні і надзвичайно важливі для справді історичного аналізу періоди – період новітньої історії та період сучасності. А позитивними його аспектами є намагання розкрити відповідний тому чи іншому історичному періоду безпековий концепт через світоглядні, культурологічні та філософські ідеї.

Вартою уваги здається позиція В. О. Антонова [2, с. 35–50], який у розвитку концепції національної безпеки виділяє етапи: 1) *накопичення відповідних знань та ідей щодо самої безпеки* (від античних часів до початку XIII ст.), змістом якого була відсутність зусиль з боку держави щодо створення відповідних умов, які б забезпечували безпеку та добробут особистості, і тому до розв'язання зазначених проблем долучалися суспільство та церква; 2) *подальшого напрацювання теоретико-правового підґрунтя концептуальних засад національної безпеки* (XIII–XVIII ст.), у межах якого більшість країн Західної Європи визнали важливість і необхідність держави як інституту для розв'язання проблем безпеки шляхом досягнення добробуту суспільства і певних груп громадян, намагаючись тим самим узяти під свій контроль створення

належних умов для забезпечення безпеки, розглядаючи при цьому діяльність суспільства у розв'язанні цих проблем як другорядне питання; 3) *становлення і подальшого розвитку концептуально-правових засад безпеки* (XIX ст.), коли безпека усвідомлюється як спільна діяльність суспільства і держави, спрямована на створення умов матеріального і духовного благополуччя, та здійснюється науковий аналіз і відбір засобів реалізації політики безпеки; 4) *дослідження і напрацювання концептуальних засад національної безпеки* (кінець XIX – початок XX ст.), коли мала місце активна участь суспільства у створенні безпечних умов життя особистості та її прогресивний розвиток; 5) *подальшого дослідження теоретико-правових проблем інституту національної безпеки*, яке почалося на початку XX ст., і триває донині. Цінність проаналізованого підходу, на нашу думку, полягає у обґрунтуванні взаємозв'язку між трьома різноплановими процесами, такими як: а) процес формування загальної теорії національної безпеки; б) процес розвитку її концептуально-правових засад; в) процес розвитку самого суспільства. Проте, вважаємо, що недоліком такого підходу є певний дуалізм у ключових характеристиках змісту виділених етапів, коли до уваги береться і зміст процесів у соціумі, і зміни у методології вивчення безпекових проблем.

Найбільш виражено і об'єктивно до оцінки процесу еволюції концепту безпеки, на нашу думку, підійшла Н. Г. Клименко, яка виокремлює такі його періоди: 1) від античних часів до XVI ст., коли в основу зазначеного концепту покладалася ідея фізичної безпеки особи, а основним призначенням держави вважалось забезпечення власної зовнішньої та внутрішньої безпеки; 2) XVII–XVIII ст., коли безпека починає усвідомлюватися як невід'ємне природне право людини, гарантування якої є обов'язком держави; 3) XIX ст., коли з'явилося усвідомлення існування загрози для безпеки особи з боку держави, і навпаки; 4) XX ст., коли поняття «безпека» стосується як особи, так і суспільства та держави, при цьому на державу покладається захист прав і свобод, життя і здоров'я людини, демократичних цінностей суспільства, захист конституційного ладу; 5) наш час, коли зміст поняття «безпека» вивчається через призму її здатності підтримувати сталість традицій, мови, культури, ідентичність, релігію, прийнятні зміни тощо [3]. Методологічна цінність зазначеного підходу полягає його «прив'язці» до чіткої хронології, а також у його здатності пояснювати феномен безпеки, як явище, що існує на багатьох рівнях і в межах багатьох підсистем. Недоліком, на нашу думку, є відсутність критерію, який би пояснив найточнішим чином характеризував той чи інший період, відображаючись у його назві.

Підсумовуючи викладене, наголосимо, що і в додержавний період, і в період державної організації життя людства умова безпеки, тобто,

відсутність загроз для існування і розвитку суспільства у цілому та кожного його індивіда, зокрема, розглядалася як базова, фундаментальна цінність. Основний зміст історичної трансформації концепції безпеки полягав у зміні поглядів на її сутність: від загально-біологічного явища до соціально-необхідного і такого, що має загально-цивілізаційну цінність. Комплексність та системність у опрацюванні наукових проблем, пов'язаних із історією розвитку та змістовим наповненням концепцій безпеки, державної безпеки та національної безпеки як таких, сприятимуть кращому осмисленню основних напрямів забезпечення державної і національної безпеки України за сучасних умов.

Література:

1. Ремез Олена. Історія розвитку розуміння правової концепції безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 196–201.
2. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
3. Клименко Н. Г. Еволюція змісту концепту «безпека» за різних епох та політичних систем. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=8&y=2019> (дата звернення: 12.01.2023).

ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Загуменна Ю. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Національна безпека є одним із ключових елементів функціонування держави, що забезпечує не просто можливість існування, а також належний розвиток та свободу реалізації національних інтересів. Саме тому, концепція державної політики у сфері національної безпеки України має мати комплексний та системний характер і передбачати координацію зовнішніх та внутрішніх складових економічної, соціальної, екологічної,

науково-технологічної, культурної, воєнної, інформаційної політики держави [1, с. 113; 2, с. 12]. Саме тому, у сучасних умовах проблема якісного забезпечення національної безпеки, розробка системної державної політики захисту національних інтересів та належних механізмів її реалізації є надзвичайно актуальною. Ця проблема привертає особливу увагу державних і громадських діячів, науковців різних галузей та пересічних громадян України.

Що стосується тенденцій розвитку законодавства про національну безпеку в умовах дії режиму воєнного стану, то в науковій літературі в основному правильно вказано на те, що його характерною рисою «є його ухвалення в ситуації постійної надзвичайності» [3, с. 5]. При цьому, по-перше, функціональне призначення законів ухвалених в умовах воєнного стану, виявляється в їх правовому впливі, який забезпечує встановлення правового статусу фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування із визначенням їх прав та обов'язків саме в умовах кризових для суспільства і держави обставин й ситуацій та правовим забезпеченням суспільних відносин в таких надзвичайних умовах; по-друге, функціональне призначення таких законів виявляється в їх охоронному характері, який має забезпечити рівень максимального недопущення дестабілізації суспільних відносин в цілому, а також повалення основ конституційного та суспільного ладу, основоположних прав та свобод людини і громадянина та їх законних інтересів; по-третє, функціональне призначення безпекових законів в умовах воєнного стану характеризується стабілізуючим характером, оскільки спрямовується на забезпечення урівноваження стану у суспільстві і державі, що склалася у зв'язку із кризовими для них обставинами чи ситуацією шляхом переходу від критичної ситуації до нормальної життєдіяльності суспільства в цілому та всіх інших інституцій державно-владного та суспільного характеру; по-четверте, функціональне призначення таких законів має поновлюючий характер, який відображається в забезпеченні та гарантуванні повернення суспільства та держави до стану, здатного забезпечити нормальне та ефективне функціонування всіх соціальних інститутів та інститутів влади, а також в якому забезпечуються основоположні права та свободи людини і громадянина; по-п'яте, функціональне призначення цих законів визначається певним обмежувальним характером, що за певних кризових умов може обмежувати права та свободи людини і громадянина, але, в той же час, гарантувати непорушність прав та свобод, закріплених міжнародними документами; по-шосте, функціональне призначення безпекових законів має тимчасовий характер, оскільки дія цих законів обмежується або визначається тривалістю самого воєнного стану [4, с. 131–132].

Проте із таких особливостей безпекового законодавства, ухваленого в умовах воєнного стану, І. Доронін робить у цілому хибний висновок, що згадана «надзвичайність, будучи управлінською парадигмою, означає, що ухвалені в умовах воєнного стану в межах відповіді на загрози у сфері національної безпеки законодавчі акти діють не тимчасово, а стають частиною системи законодавства, претендуючи на універсальність» [3, с. 5]. Проте, як показує аналіз безпекового законодавства України, прийнятого в умовах воєнного стану, цей висновок не в усьому відповідає дійсності. Насправді, всі акти, прийняті в умовах воєнного стану, можна диференціювати на дві великі групи: акти, що діють в умовах конкретного воєнного стану (наприклад, бюджетні закони, що передбачають збільшення бюджетних видатків на національну безпеку і оборону в 2022 році, діють лише в цьому році), та акти, що діють в умовах будь-якого воєнного стану, тобто будуть мати універсальне застосування в будь-який час після формального введення воєнного стану (наприклад, норми Кримінального кодексу України, що передбачають посилену кримінальну відповідальність за злочини, вчинені в умовах воєнного стану).

На наш погляд, визначальними рисами змін безпекового законодавства в умовах воєнного стану є те, що воно істотно змінюється структурно, функціонально та в цільовому аспекті. Так, цілі законодавства набувають яскраво вираженого оборонно-безпекового характеру. Вони виступають на перший план, підважуючи пріоритетність безпекової функції держави, а також «підпорядковують» собі інші цілі й завдання законодавства.

Структурно законодавство добудовується появою нових законодавчих актів або зміною змісту і структури чинних в аспекті появи правового регулювання, спрямованого на забезпечення безпеково-оборонних цілей держави. Відповідно, у структурі безпекового законодавства, що діє за воєнного стану, можна виокремити такі змістовні блоки: 1) акти, що обумовлюють запровадження такого режиму; 2) нормативно-правові акти, що деталізують окремі положення безпеково-оборонних заходів, стосуються повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування щодо реалізації названих заходів в умовах воєнного режиму; 3) акти, що стосуються обмеження прав людини та покладення на них додаткових юридичних обов'язків з міркувань національної безпеки в умовах воєнного режиму; 4) акти, що передбачають юридичну відповідальність за правопорушення у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану. Диференціація цих актів на такі групи, природно, має умовний характер. Досить часто у структурі одного законодавчого акта поєднуються норми, що деталізують окремі положення безпеково-оборонних заходів, стосуються повноважень

державних органів, органів місцевого самоврядування щодо реалізації названих заходів в умовах воєнного режиму, стосуються обмежень прав людини, покладення на них додаткових юридичних обов'язків, а також встановлення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану.

Функціонально у структурі законодавства починають домінувати законодавчі акти тимчасового характеру, розраховані на дії протягом відносно визначеного часу – в умовах правового режиму воєнного стану, а саме законодавство набуває більш вираженого публічно зорієнтованого характеру. Якщо за мирних умов безпекове законодавство будується на своєрідному паритеті захисту інтересів особистості, суспільства та держави, то за умов воєнного часу домінуючими стають саме публічні інтереси. У законодавчій площині це виражається в тимчасовому обмеженні низки особистих прав громадян, у задіянні механізму активації низки суб'єктивних правових обов'язків (умови мобілізації тощо), переведенні економіки та системи державного управління на інші умови діяльності.

На наш погляд, суттєвих змін в умовах воєнного стану зазнає весь механізм правового регулювання як система правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [5, с. 372]. У цьому механізмі, зокрема: потреби національної безпеки зумовлюють домінування імперативних правових приписів зобов'язального або заборонного характеру; у системі права пріоритетного значення набувають публічні галузі і підгалузі права, змінюється співвідношення приватно- та публічно-правових регуляторів на користь останніх, посилюється «публіцизація» права [6, с. 8]; порівняно зменшується сфера вільного самовизначення особистості, звужується простір її розсуду; знижується кількість і рівень дії правових норм дозвільного або уповноважуючого характеру.

Література:

1. Conceptual principles of legal reform in the field of national security of Ukraine. *Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts*. № 4, 2022. P. 112–125. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/rop>

2. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 1(25). С. 11–18. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/1-2021.pdf>

3. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. 539 с.

4. Барчук А. О. Надзвичайні закони в системі законодавства: теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 257 с.

5. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2008. С. 372.

6. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загально-теоретичні аспекти). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 12. С. 3–17.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Качурінер В. Л.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Найважливішою складовою побудови національної безпеки кожної сучасної держави є охорона навколишнього середовища. Для України безпека починається на європейському екологічному перехресті, це визначає пріоритетні напрямки співпраці нашої держави та ЄС. Екологічна безпека регіону, де ми живемо, вразлива до нових загроз як від стихійних лих, так і від результатів людської діяльності, а сьогодні ще і від збройного конфлікту на території нашої держави.

Незбалансована експлуатація природних ресурсів і низька пріоритетність екологічних питань ускладнюють досягнення стабільного економічного розвитку будь-якої країни, в т. ч. і нашої держави. Щоб подолати ці виклики, Україна працює над стабілізацією та покращенням навколишнього середовища шляхом інтеграції екологічної політики в економічний і соціальний розвиток. Ці політики спрямовані на забезпечення екологічної безпеки, запровадження екологічно збалансованої системи використання ресурсів та збереження природних екосистем.

Поточна програма реформ в Україні повністю узгоджується з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами. Зокрема, Глава 6 «Довкілля» розділу «Економічне та промислове співробітництво» цієї Угоди передбачає, що сторони розвиватимуть і зміцнюватимуть співробітництво з екологічних питань і таким чином

сприятимуть реалізації довгострокових цілей сталого розвитку та зеленої економіки.

Основні цілі співробітництва Україна-ЄС у цій сфері включають розробку загальної стратегії з питань навколишнього середовища, яка охоплює заплановані інституційні реформи для забезпечення імплементації та виконання екологічного законодавства; розподіл повноважень для екологічного управління на національному, регіональному та муніципальному рівнях; процедури прийняття рішень та виконання рішень; процедури сприяння інтеграції екологічних питань в інші сфери політики; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм перегляду; розробка галузевих стратегій щодо якості повітря; якість води та управління ресурсами, включаючи морське середовище; управління відходами та ресурсами тощо [1].

У рамках наближення українського законодавства до норм ЄС вже є відчутний результат.

Крім того, діяльність щодо забезпечення екологічної безпеки є вагомим важелем сприяння демократизації суспільства та розвитку європейських структур. Важливим сегментом сучасної екологічної політики ЄС, як стверджує В. І. Андрейцев, є важелі її реалізації, які розуміються як гарантуючі засоби її прогнозованої результативності [2, с. 142]. Всі важелі природоохоронної системи становлять єдине ціле і доповнюють один одного. Водночас кожен із них має самостійні функції, розв'язує певне коло завдань. Саме правове регулювання у сфері охорони навколишнього середовища є одним із основних важелів управління цим процесом.

Отже, серед сфер, в яких може розвиватися глибоке партнерство України з ЄС – це спільне протистояння екологічним викликам регіону, посилення екологічної безпеки в Європі. Сьогодні найактуальніших проблем сьогодні є: питання збереження «легенів Європи» – карпатських лісів, поновлення стану земель сільськогосподарського значення, стан забруднення водойм та знищення біорізноманіття в результаті збройного конфлікту.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344 (дата звернення: 16.12.2022).

2. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики : монографія. Дніпропетровськ : НГУ, 2011. 372 с.

ЗАХИЩЕНА ЛЮДИНА – ЗАХИЩЕНА ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА БОРТЬБИ З НАСИЛЬСТВОМ

Кириченко Т. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Захист прав людини не можливий без боротьби з насильством і це є пріоритетом для кожної цивілізованої держави. Даний пріоритет цілей для нашої країни обмовлено наміром вступити до Європейського Союзу таке бажання у нашої країни виникло після її виходу з Радянського Союзу. Про бажання України бути у Європейському Союзі вперше було офіційно проголошено у 1996 р.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом була укладена 16 червня 1994 р. у м. Лісабоні. Наша країна поступово йшла до своїх цілей, шлях був складний, але справжнім випробуванням для всіх стала пандемія.

Це було перше випробуванням, з яким стикнулася наша держава. За результатами аналітичного дослідження «Вплив COVID-19 на права жінок в Україні», яке провела Асоціація жінок-юристок України «Юрфем», дохід майже 40 % опитаних жінок зменшився. Хоча рівень доходів знизився як у жінок, так і у чоловіків, жінки під час карантину і надалі продовжували отримувати на 20 % менше, ніж чоловіки. Серед інших негативних наслідків пандемії – зростання випадків домашнього насильства. Понад 40 % опитаних, які повідомили про домашнє насильство, до карантину такого досвіду не мали. Окрім цього, дослідження показало, що жінки відчували більше навантаження через необхідність поєднувати хатню роботу та піклування про інших членів родини з професійними обов'язками – понад 56 % опитаних жінок вказали, що такі умови негативно впливали на їхню професійну діяльність під час карантину [2].

За оцінками ООН та правозахисних організацій, режим самоізоляції став каталізатором сплеску домашнього насильства у всьому світі [1].

Другим випробуванням, яке принесло втрату близьких, втрату спокою та мрії про мирне життя, воно для українців змінилося назавжди – це війна.

24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, контекст, у якому ми боремося з

гендерно зумовленим насильством, різко змінився. Зросла кількість жертв насильства: від нього потерпають жінки й чоловіки, хлопчики й дівчатка.

Нажаль наслідками російської агресії також стало зростання рівня домашнього насильства. Майже у 90 % випадків жертвами цього явища є жінки, а з введенням карантинних заходів через поширення коронавірусної хвороби ситуація з домашнім насильством погіршилася, адже постраждали опинилися на самоізоляції з кривдниками.

За даними дослідження насильства над жінками в Україні, що було проведено під керівництвом ОБСЄ, 3,65 мільйона жінок пережили фізичне й/або сексуальне насильство, вчинене інтимним партнером і 3,58 мільйона жінок пережили фізичне або сексуальне насильство, вчинене іншою, ніж партнер, особою [3].

Нещодавно ЄСПЛ виніс перше рішення проти України у справі щодо домашнього насильства «Левчук проти України» Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що Україною порушено позитивні зобов'язання захисту прав людини на повагу до приватного життя [19]. У даному рішенні суд зауважив, що, відхиляючи позов жінки про виселення колишнього чоловіка, національні суди продемонстрували нездатність провести всебічний аналіз ситуації та оцінити ризик майбутнього психологічного та фізичного насильства щодо заявниці та дітей, ба більше – тривалість судового провадження наражала їх на ризик подальшого насильства. ЄСПЛ констатував, що така відповідь судів на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідає позитивному зобов'язанню держави забезпечити ефективний захист заявниці від домашнього насильства [4].

Але 2023 рік поряд з стражданням, приніс і дуже позитивні, довгоочікувані зміни – Європейський Союз надав Україні статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Це для нашої країни дуже почесно, але і дуже відповідально. Ми стали на шлях щодо впровадження європейських стандартів у різних сферах життя.

Цього року Європейський Союз надав Україні статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Ми високо оцінюємо кроки української влади на шляху до впровадження європейських стандартів у сфері прав людини та гендерної рівності, а також прогрес, досягнутий Україною у виконанні вимог вступу до ЄС. Важливою подією стало, зокрема, оприлюднення Стратегії забезпечення підходу, орієнтованого на постраждалих та свідків, для ведення справ щодо сексуального насильства. Ми також схвально оцінюємо відкритість органів державної влади України до співпраці із жіночими організаціями та іншими організаціями громадянського суспільства і залучення їх до процесу прийняття найважливіших рішень.

Від часу підписання Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, відомої як Стамбульська конвенція, до її ратифікації Києвом минуло 11 років. Стамбульська конвенція (Конвенція РЄ про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами) здатна закласти дієві принципи боротьби з домашнім насильством. Даний міжнародний договір про права людини Стамбульська конвенція розглядає насильство щодо жінок як форму гендерно-обумовленої дискримінації, а це зобов'язує держав-учасниць згідно з міжнародним правом прав людини припинити будь-які форми дискримінації та гарантувати субстантивну рівність жінок та чоловіків [9].

Мета Стамбульської конвенції – нульова толерантність до домашнього насильства [5].

Навіть у такі складні часи, в умовах війни Україна продемонструвала своє прагнення покласти край насильству щодо жінок і домашньому насильству, ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, більш відому як Стамбульська конвенція.

Україна вже робить суттєві кроки задля запобігання домашньому насильству, перед усім, обумовлено ратифікацією міжнародних договорів у сфері протидії проявам домашнього насильства та прийняттям відповідного національного законодавства. Для України найбільш актуальною є практика взаємодії поліції з іншими країнами, а саме з Великою Британією, з громадою у подоланні проблеми домашнього насильства, цікавий досвід інших країн., які вже пройшли початковий етап боротьби з насильством.

Як показують дослідження вчених в окресленому напрямі, найчастіше до групи соціального ризику домашнього насильства належать жінки [8]. Крім того, на практиці зафіксовано низку випадків здійснення домашнього насильства по відношенню до дітей. З огляду на зазначене, вважаємо, що останні потребують особливого захисту з боку держави в особі органів державної влади та місцевого самоврядування [6].

В цілому можемо констатувати, що наразі спостерігаються позитивні зрушення щодо удосконалення існуючих механізмів протидії домашньому насильству, які орієнтуються, хоча й дещо умовно, на демократичні та правові засади, а також визнання прав людини. В той час, практика поширення насильства в сімейному середовищі свідчить про необхідність детального дослідження діяльності суб'єктів, функціональні повноваження яких спрямовані на протидію вказаного явища [9].

Література:

1. Жертви карантину: як у боротьбі із домашнім насильством допомагають TikTok та Telegram. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/karantynodomashnye-nasyilstvo/30559570.html>].

2. Вплив COVID-19 на права жінок в Україні. Аналітичний центр «Юрфем», UNDP Ukraine. ПРООН в Україні, 2020.

3. Добробут і безпека жінок. Дослідження насильства над жінками в Україні. Проведено під керівництвом ОБСЄ. Україна. Результати дослідження. 2019. URL: <https://www.osce.org/uk/secretariat/440318?download=true>

4. Харитонova О. Суд і гендер: ЄСПЛ виніс перше рішення проти України щодо домашнього насильства. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/sud-igender-yespl-vynis-pershe-rishennya-protuy-ukrayiny-shhodo-domashnogonasyilstva/>

5. Харитонova О. В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству : науково-практичний посібник / О. В. Харитонova. Харків : ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2018. 344 с.

6. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філліпс. США, 2000. 52 с.

7. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. / уклад.: А. В. Запорожцев., А. В. Лабунь, Д. Г. Забрoда та ін. Київ. 2012. 246 с.

8. Насилие в отношении женщин. Основные факты. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> (дата звернення: 20.01.2019).

9. Пивоваров В. В., Ілліна А. В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 280–284.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Коваль Ю. В.

*заступник начальника навчально-методичного відділу
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

М'ясоєдова А. В.

*викладач-методист навчально-методичного відділу
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Проблема забезпечення безпеки завжди турбувала людство у процесі його цивілізаційного розвитку. Після двох світових воєн та припинення режиму «холодної війни» не виправдали себе сподівання щодо зменшення кількості загроз національній та міжнародній безпеці. В сучасних умовах глобалізації кожна країна прагне до мінімізації впливу загрозливих чинників на національну безпеку.

Сучасна цивілізація містить у собі складні високотехнологічні системи, від безперервного функціонування яких багато в чому залежить її існування. Розвиток значених систем супроводжується їхнім ускладненням і водночас підвищенням рівня вразливості й виходу з ладу.

Формування повноцінного режиму національної безпеки передбачає вибір пріоритетів і аналіз факторів національної безпеки на рівні особливої Стратегії, початок якої закладено у першу чергу в Основному Законі. У Конституції Україну проголошено суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Встановлено базові параметри діяльності уповноважених органів державної влади в сфері національної безпеки; закладено правовий фундамент врахування можливих викликів і загроз та ймовірної активної реакції на них; визначено межі втручання держави в життя людини; закріплено вихідні начала для поточного законодавства щодо забезпечення національної безпеки [1].

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про національну безпеку України», Стратегія національної безпеки України є основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки.

Стратегія національної безпеки України розробляється за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост після чого схвалюється рішенням Ради національної безпеки і оборони України і затверджується указом Президента України. Президент України у разі необхідності може вносити зміни до Стратегії національної безпеки України в установленому порядку [2].

З початку ХХІ ст. головним законом світового розвитку стала глобалізація з її об'єктивними і закономірними процесами – інтеграція, глобалізація розвитку, глобальна трансформація. Процеси глобалізації відіграють роль зовнішнього фактора, який має амбівалентну спрямованість щодо національної безпеки, яка полягає в тому, що, будучи позитивним явищем суспільного прогресу, глобалізація поглиблює проблеми національної безпеки. Міждержавні конфлікти, терористичні акти, загроза ядерної війни, надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру також продовжують становити велику небезпеку.

Перелік реальних та потенційних загроз національній та міжнародній безпеці далеко не вичерпується вищенаведеними прикладами. За цих обставин забезпечення національних інтересів будь-якої держави світу передбачає адекватне реагування на виклики та загрози сучасності, тобто проведення ефективної політики національної безпеки.

Крім того, вони є одним із факторів, який привів до формування нового уявлення про національну безпеку, відповідно до якого, по перше, остання є складовим елементом системи вищого рівня (регіональної, міжнародної, глобальної безпеки), що є наслідком інтеграції світового співтовариства у прагненні подолати спільні загрози та виклики. А по друге, проблеми національної безпеки отримали широке розуміння, що викликано інтернаціоналізацією політичних і правових систем різних країн у цій сфері.

Політика безпеки у загальному вигляді може бути визначена як діяльність суб'єктів політичних відносин щодо забезпечення національної та міжнародної безпеки. Політика національної безпеки у державному вимірі має внутрішньодержавний та зовнішньодержавний напрями. Характер політики безпеки держави, її спрямованість та методи здійснення значною мірою залежать від розуміння сутності національної безпеки суб'єктами прийняття управлінських рішень.

Під впливом глобалізації відбувається і зміна характеру й змісту державної діяльності. Держави дедалі більше займаються глобальними проблемами: злочинність, зміна клімату, «озонові діри», утворення пустель, викиди вуглекислого газу, епідемії, бідність [3, с. 89–90].

В умовах політико-правової організації система забезпечення безпеки набуває специфічної форми, але водночас не змінюється за суттю. Держава, її інститути та органи стають найбільш ефективним

засобом протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам різного характеру. У зв'язку з постійними змінами внутрішнього і зовнішнього середовища держава і суспільство завжди намагалися сформувавши дієві засоби захисту від відповідних загроз. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах глобальних загальноцивілізаційних змін.

Відсутність даної системи унеможливить надійний захист основ, базису національної безпеки. Головне призначення цієї системи полягає у досягненні цілей національної безпеки, а отже основною функцією даної системи є забезпечення збалансованого існування інтересів особи, суспільства і держави через моніторинг, діагностування, виявлення та ідентифікацію, запобігання та припинення, мінімізацію та нейтралізацію дії внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек. Реагування на загрози має бути адекватним не лише характерові та їх масштабам, а й рівню бажаного і можливого стану забезпечення національної безпеки.

Глобальні зміни в сучасному світі, поряд із позитивними явищами, спричиняють виникнення нових і підсилюють дію тих загроз, які існували раніше, змінюється характер і ступінь небезпеки. У цих умовах держава стає основним суб'єктом забезпечення безпеки, особлива роль відводиться державним засобам протидії загрозам різного характеру та ступеня небезпеки.

Соціальна природа державно-правового механізму забезпечення національної безпеки зумовлена об'єктивними історичними процесами кооперації та організації соціальної діяльності. Вживання, нормальна життєдіяльність, розвиток і безпека кожної людини забезпечуються об'єднанням людей в єдину організовану систему.

Таким чином, належний рівень безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо примусити працювати механізм управління національною безпекою в Україні, створити ефективні механізми захисту населення.

На сучасному етапі становлення державності є доцільним, щоб реальна та ефективна політика у сфері забезпечення національної безпеки будувалась на основі чіткого урахування суттєвих факторів, які на неї впливають, знання їх основних характеристик, пріоритетів і граничних значень. Кожний з цих факторів впливає на стан національної безпеки по-своєму, що потребує їх системного та комплексного врахування у процесі розвитку нашої держави та безпосереднього усунення проблем та прогалин у забезпеченні національної безпеки за умов тенденцій загального світового розвитку та власне глобалізації.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19)
3. Иванец Г. И. Глобализация, государство, право / Г. И. Иванец, В. И. Червонюк. *Государство и право*. 2003. № 8. С. 89–90.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Козлов К. І.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічної політики
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Еволюція та розвиток людства в цілому та кожного окремого народу, зокрема, демонструють, що метою функціонування будь-якої держави є створення безпечних умов для громадян країни та їх захист від різних видів небезпек. Базисом для створення таких умов є наявність Основного закону – Конституції. Проте, як наголошували класики політичної думки, появі Конституції має передувати укладання Соціального договору. Треба зауважити, що Соціальний договір – це декларація, яка регулює стосунки не між людьми та державою, а, власне, між громадянами. Тобто, саме громадяни вирішують, яку частину природніх прав вони передають утворенню, що має назву держава, наділяють її правом регулювати різні сфери життєдіяльності, що включає й створення безпечних умов як для громадян, так і для суспільства. І в подальшому, вже держава намагається регулювати стосунки між громадянами, але тільки у законний спосіб, що ґрунтується на конституційних або законних положеннях (в залежності від форми державного правління).

За таких умов абсолютно цікавим є сприйняття та розуміння громадянами країни конституційних положень, що мають бути в основі функціонування держави в цілому та її безпекового сектору, зокрема.

У Конституції України базовою є стаття 1: Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1].

Отже, дозволимо собі наукову рефлексію.

По-перше, у визначенні України як держави присутні два слова синоніми: суверенний та незалежний. Якщо звернутись до Великого тлумачного словника сучасної української мови (Словник) знаходимо такі визначення, що стосуються суверенітету держави та її територіальної цілісності:

– суверенний – незалежний, самостійний у зовнішніх та внутрішніх справах [2];

– незалежний – самостійний у міжнародних відносинах та у внутрішніх справах [3].

Слід наголосити, що питання суверенітету неодноразово стояли у порядку денному Конституційного Суду України. Більш того, в одному з своїх перших рішень КСУ наголоси, що «Конституція України прийнята Верховною Радою України від імені Українського народу (преамбула Конституції України), який відповідно до статті 5 Конституції України має виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні. Це право не може бути узурповано державою, її органами або посадовими особами (там же). Отже, прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття» [4]. А отже, мова йде про народний суверенітет. У той же час, диференціювання понять «суверенний» та «незалежний» у цих рішеннях відсутнє.

Проте, дозволимо собі власне бачення щодо розрізнення цих двох понять. На нашу думку, Україна є незалежною щодо прийняття рішень, які стосуються реалізації внутрішньої політики, та суверенною від посягань ззовні на процес прийняття таких рішень. Тобто, жодна країна світу не може диктувати нашій державі правила, які стосуються внутрішнього розвитку України та життя її громадян.

Що стосується демократичності зазначимо, що рівень демократичності держави залежить від рівня участі громадян в управлінні державними справами. Така участь може бути прямою або опосередкованою. Пряма участь – через роботу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, опосередкована – через участь у виборах та референдумах. Проблема щодо роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування полягає насамперед у заангажованості та непрозорості проведення конкурсів на заміщення вакантних посад у цих органах. Одним із негативних факторів, також, є політична або корпоративна лояльність, що подекуди ще спостерігається при доборі на посади державної служби чи служби в органах місцевого самоврядування.

Що стосується проведення виборів та референдумів маємо зауважити, що останній Всеукраїнський референдум було проведено у квітні

2000 року, жодне з питань, що тоді набрали більш ніж 90 % підтримки населення України не було ратифіковано Верховною Радою України. У свою чергу, вибори це дійсно інструмент за допомогою якого виборці можуть регулювати певні якісні зміни у державі та суспільстві. Проте й тут маємо проблеми, головною з яких є безвідповідальність за свою діяльність чи бездіяльність обраних кандидатів до різних рівнів рад. На нашу думку, саме одним із показників безпечного розвитку демократії є наявність у нормативно-правовій базі як адміністративної, так і кримінальної відповідальності обранців. Адміністративна – за невиконання передвиборчих програм та обіцянок, кримінальна – за діяльність або бездіяльність, що пов'язанні з виконанням повноважень депутата.

Наступним моментом є соціальність держави Україна. Слід наголосити, що тільки дві країни світу мають таке положення у своїх конституціях: Німеччина та Україна. Досвід Німеччини у соціальному забезпеченні своїх громадян є дійсно прогресивним. Але, є надія, що після перемоги над країною-терористом Україна зможе вийти на високий рівень соціальних стандартів для своїх громадян. Проте, у громадян має бути розуміння, що таке «соціальна держава». Адже у теорії соціальної політики є два типи таких держав: держава загального добробуту та, власне, соціальна держава. Перша це така держава, яка бере на себе і несе повну відповідальність за життя кожного окремого громадянина від його народження й до смерті. Вона, за рахунок перерозподілу власних матеріальних доходів та податків, створює умови для безпечної та гідної життєдіяльності громадян. Друга – створює рівні стартові можливості для розвитку та життя своїх громадян, а громадяни, у свою чергу, організують свою діяльність таким чином, щоб бути повноправним партнером держави у вирішенні, подоланні чи попередженні проблем, які можуть виникати у суспільстві. Це не знімає відповідальності держави за соціальне забезпечення громадян, але воно має здійснюватися відповідно до фактичних потреб.

І нарешті, правова держава. Якщо визначити дуже коротко, правова держава – це держава у якій всі рівні перед законом. Закони, у свою чергу, мають бути тотожними один одному. Не може бути такої ситуації за якої Закон України «Про статус народного депутата» має вищу юридичну силу ніж Закон «Про національну поліцію». Як депутат, так і поліцейський приймають присягу на служіння народові України. Депутат, як і поліцейський знаходиться при виконанні своїх службових повноважень. Проте, неоднозначність «недоторканності» створює умови за яких депутат Верховної Ради України може дозволити собі вчиняти протиправні дії та не підкорятися законним вимогам працівника поліції.

Наприкінці, зазначимо, що стаття 1 Конституції України є стратегічною метою нашої держави, орієнтиром для створення безпечних умов

життєдіяльності суспільства. Досягнення цієї мети дасть можливість подолати внутрішні небезпеки та забезпечити стабільність функціонування системи національної безпеки, створить умови для визнання України як рівноправного актора у геополітичній площині.

Література:

1. Конституція України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 05.01.2023 р.).
2. Суверенний. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. URL: <https://bit.ly/3ZC93dz> (дата звернення: 05.01.2023 р.).
3. Незалежний. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. URL: <https://bit.ly/3Xz03nw> (дата звернення: 05.01.2023 р.).
4. Питання суверенітету, незалежності та унітаризму в рішеннях і висновках Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/pytannya_suverenitetu_nezalezhnosti_ta_unitaryzmu_v_rishennyah_i_vysnovkakh_ksu_2.pdf (дата звернення: 06.01.2023 р.).

УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Корчинська О. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

У сучасних умовах з метою забезпечення економічної діяльності підприємств необхідним аспектом є формування дієвих механізмів реагування на мінливі вимоги зовнішнього середовища, що стосуються насамперед роботи в умовах війни.

Вести бізнес під час війни є надскладною, але реальною задачею. Людині не притаманно здаватися перед труднощами. Підприємці, намагаються не просто залишитись на ринку, але й по можливості – рухатися вперед.

Під час війни бізнес мотивований не тільки питаннями самозбереження, але й більш глобальними завданнями, зокрема – це надати робочі місця та допомога нашим захисникам. При цьому, ми повинні пам'ятати, що робити бізнес, то, перш за все про ризики.

Початок війни приніс дуже багато нових ризиків, які пов'язані з міграцією людей та нерозумінням чи повернуться вони назад. Виникли ситуації щодо відсутності особистої безпеки будь-де. Сформувались ризики втрати майна через руйнування; зовнішні економічні бар'єри та обмеження. Ми отримали зростання кількості підприємств, котрі наразі неспроможні виконувати свої зобов'язання тощо. Якщо додати до цього переліку кардинальні зміни до законодавства, то отримаємо багато-ризикову ситуацію для кожного підприємства.

Проблеми діяльності підприємств в умовах війни мають різно-сторонні напрямки, проте важливими залишаються питання щодо можливості продовження діяльності на територіях, які постійно під обстрілами чи які потенційно можуть бути окуповані. Це в свою чергу вимагає від керівника прийняття управлінського рішення, спрямованого на релокацію підприємства в іншу область, що відповідно зумовлює додаткові ризики та проблеми [1].

Військовий стан вносить додаткові вимоги до керівника, оскільки він фактично відповідає і за діяльність самого підприємства, і за забезпечення роботою працівників, а ще несе повну відповідальність за результати роботи, зважаючи на закони військового часу.

Військова ситуація та дії на окремих територіях змушують людей переїжджати в більш безпечніші області, а для підприємства це означає відтік кадрів і сповільнює його роботу. Це одна проблема, пов'язана з кадрами – це мобілізація працівників.

Податково-митні законодавчі зміни з початку війни були дуже значними та суттєво вплинули на управління безпекою підприємства. Такі зміни будуть і далі відбуватися. На початку війни держава звела до історичного мінімуму ставки податків та зборів. На сьогодні з кожним днем ми бачимо повернення апетитів податкової [2].

Крім таких стратегічних питань, залишаються невирішеними і рутинні питання як то реєстрація податкових накладних. Враховуючи стан економіки у військовій час, навіть підприємства реального сектора не завжди можуть забезпечити своєчасну реєстрацію останніх.

Варто також передбачити, що надійний контрагент у минулому, може не виконати умов договору. Тому потрібно приймати кроки щодо мінімізації ризиків у цьому напрямку:

- переукласти договір, додавши умови щодо регулювання проблем з повоєнного досвіду;
- обережніше ставитися до поставок з відстрочкою платежу;
- зробити повторну перевірку благонадійності діючих клієнтів;
- перевірити наявність підписаних та пролонгованих договорів та інших первинних документів.

Адаптація в ході управління безпекою підприємницької діяльності до умов невизначеності повинна здійснюватися у кількох напрямках: – фільтрація управлінських дій відповідно до невизначеності загроз безпеці підприємницької діяльності; – виявлення ризиків, що дозволяє ідентифікувати потенційні небезпеки і небажані випадки, усвідомити їх наслідки; – встановлення причин виникнення ризиків підприємницької діяльності та розробка реакційних заходів для нейтралізації негативних наслідків [3]

Фактично, діяльність підприємства в умовах військового стану це особлива ситуація з загостреними ризиками та їхнім негативним впливом. Управління безпекою підприємства в таких умовах є вкрай складним та водночас необхідним процесом. Щоденні зміни можуть призвести до втрати прибутку підприємством, його майна та активів, а також до втрати кваліфікованих працівників. Чітких алгоритмів боротьби чи протидії таким моментам нема, проте є вже вироблені рекомендації на основі вітчизняного досвіду та прикладу інших підприємств.

Саме в умовах воєнного стану одним із найбільш пріоритетних завдань діяльності підприємства стає забезпечення безпеки.

Література:

1. Безпека бізнесу під час війни: Топ-10 порад керівнику.
2. Економічна статистика. *Наука, технології та інновації*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm
3. Сосновська О. О. Система економічної безпеки підприємств зв'язку : монографія. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 440 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Костенко В. О.

*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Національна безпека України в умовах дії воєнного стану істотно залежить від забезпечення кібербезпеки. На початку ХХІ століття злодій – це далеко не обов'язково холоднокровна озброєна людина.

Інформаційно-технологічна революція призвела до того, що злодієм може виявитися звичайний студент із ноутбуком та доступом до мережі. В умовах війни такий злодій стає бойовою одиницею, а його основний інструмент – це кібератаки і злами. Під час війни ворог здійснює атаки, використовуючи інформаційний простір для завдання шкоди обороноздатності України.

Зазначена проблема значно посилилась із початком гібридної війни Росії проти нашої країни із 2014 року. Ключовим гібридним інструментом агресор використовує інформаційні технології та системи комунікацій у кіберпросторі. Масовані кібератаки тривають і в умовах ведення бойових дій. За офіційними даними Офісу Генерального прокурора протягом 9-ти місяців війни кіберзлочинність в Україні стабільно зростає [1].

З початком повномасштабної війни всі українські державні сайти, банківські сервіси, системи та інфраструктура зазнали величезної кількості ворожих кібератак та збоїв.

Почалися атаки на офіційні сайти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства України з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, ПриватБанку та Ощадбанку, а також великої кількості інших установ [2].

Загалом, кібератаки націлені на приховане викрадення важливої інформації, ймовірно, для надання Росії стратегічної переваги на полі бою. Все це відбувається для того, аби здійснювати психологічний тиск на громадян, дестабілізувати ситуацію всередині країни, посіяти паніку і хаос, паралізувати засоби комунікації та зв'язку у нашій державі. Посилюється тенденція здійснення розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі шляхом залучення спеціальними службами окремих держав, насамперед Росії, міжнародних хакерських угруповань для реалізації кібервпливу [3].

Такого роду кібератаки стали можливими лише через те, що не був забезпечений надійний та досконалий захист інформаційних ресурсів такої надважливої сфери діяльності держави, як національна кібербезпека.

На сьогодні Російська Федерація залишається одним із основних джерел загроз національній та міжнародній кібербезпеці, яка дуже активно реалізує концепцію інформаційного протиборства, базовану на поєднанні деструктивних дій у кіберпросторі та інформаційно-психологічних операцій, механізми якої активно і широко застосовуються у гібридній війні проти української держави. Така деструктивна активність створює реальну загрозу вчинення актів кібертероризму та кібердиверсій стосовно національної інформаційної інфраструктури [4].

В Україні діє Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII, який визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [5].

Незадовго до широкомасштабного вторгнення Росії на територію України Президент Володимир Зеленський своїм Указом від 26.08.2021 № 447 затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 «Про Стратегію кібербезпеки України». Вказана Стратегія кібербезпеки визначає пріоритети національних інтересів у сфері кібербезпеки, наявні та потенційно можливі кіберзагрози, цілі та завдання забезпечення кібербезпеки України з метою створення належних умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави [4].

Указом Президента України від 01.02.2022 № 37 було уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України» [6].

Проте, значне поширення кіберзагроз на усі сфери життєдіяльності та вдосконалення інструментарію їх реалізації в умовах війни зумовлює необхідність зміни та удосконалення стратегії і тактики протидії ним. Набуває значимості максимальне швидке виявлення вразливостей і кібератак, реагування та поширення інформації про них для мінімізації можливої шкоди.

Отже, забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України. Реалізація зазначеного пріоритету повинна здійснюватися шляхом посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі. Кіберскладова є важливим елементом у війні України проти Росії. Ефективність кібербезпеки та відбиття кібератак в умовах воєнного стану полягає у максимальній координації та командній роботі.

Тож ефективна протидія загрозам національній безпеці у кіберсфері можлива лише за умови комплексного використання всього арсеналу правових засобів забезпечення кібербезпеки, за всіма структурними елементами державного управління та на всіх етапах обігу інформації. Крім того, максимального ефекту у взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки України можливо досягти виключно шляхом використання цілісного системного механізму адміністративно-правових методів та засобів, завдяки якому здійснюється реалізація державної політики у сфері забезпечення кібербезпеки як складового елементу національної безпеки.

Для України є надзвичайно актуальним впровадження міжнародного досвіду у сфері адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки, який є необхідним у якості успішного прикладу щодо формування відповідної політики та побудови власної системи правового та організаційного забезпечення кібербезпеки, у першу чергу, в умовах гібридної війни. Ефективність адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки забезпечується одночасними заходами, спрямованими як у напрямі співпраці з фаховими міжнародними інституціями стосовно забезпечення кібербезпеки, так і у напрямі формування адекватного викликам гібридної війни національного законодавства у цій сфері.

Література:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

2. Щодо кібератак на сайти державних органів. *Офіційний веб-сайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/shodo-kiberatak-na-saiti-derzhavnikh-organiv>.

3. Щодо кібератаки на сайти військових структур та державних банків. *Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchodo-kiberataki-na-sajti-vijskovih-struktur-ta-derzhavnih-bankiv>.

4. Указ Президента України від 26.08.2021 № 447 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 45. Ст. 403.

6. Указ Президента України від 01.02.2022 № 37 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2022#n5>.

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Ларін С. В.

кандидат наук з державного управління, доцент

Центральний інститут післядипломної освіти

Державного закладу вищої освіти

«Університет менеджменту освіти»

Національної академії педагогічних наук України

м. Київ, Україна

Століттями Європа формувала цінності, які протягом багатьох років були привабливими для країн, які не входять до її політичного, економічного та культурного простору. Ці цінності були частково закріплені в Декларації європейської ідентичності, прийнятій Європейським товариством (назва Європейського Союзу, коли він складався з дев'яти держав-членів) у 1973 році в Копенгагені.

Декларація європейської ідентичності базувалася на спільній спадщині, яка ґрунтується на таких цінностях: однакове ставлення до життя, сформоване ідеєю створення суспільства відповідно до потреб людей; принципи ефективної демократії; рівність перед законом; соціальна справедливість і повага до прав людини. Щоб приєднатися до європейської спільноти, Україна має адаптувати ці цінності та розбудувати цивілізований захист національних цінностей української держави, особливо в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін.

Досвід державного управління та захисту національних цінностей Німеччини, Франції чи Великої Британії доцільно використовувати для розвитку України саме в тих аспектах, які сприймаються українським суспільством і державою. Вважаємо, що серед пріоритетних європейських досягнень, які мають бути реалізовані в Україні, є: збереження безпеки на європейському континенті в умовах російської агресії, підвищення рівня самосвідомості громадян держави щодо сприйняття ними України як частини Європейський Союз і розвиток громадянської освіти.

Тому актуальним є дослідження особливостей публічного управління захистом національних цінностей в інших країнах, які розглядаються через теоретичний аналіз інноваційних підходів до ефективного публічного управління та можуть бути адаптовані в Україні в умовах повноцінного розвитку. масштаб російсько-української війни.

Концептуальні основи державного управління в різних аспектах досліджували Л. Антонова, В. Бакуменко, М. Білинська, І. Грицяк, Д. Дзвінчук, В. Козаков, С. Онищук, Б. Парахонський, О. Радченко, М. Розумний, А Ручка, Л. Чупрій та ін. Проблеми удосконалення державного управління у сфері національної безпеки знайшли відображення у працях таких вітчизняних учених, як В. Абрамов, В. Горбулін, А. Качинський, В. Ліпкан, Р. Марутян, Г. Ситника, Г. Цитник, Ч. Чомін, М. Шевченка та ін.

Змістовні та змістовні аспекти управління сучасними політичними процесами, формування національної самосвідомості та духовно-ціннісного розвитку українського суспільства розглядалися у працях В. Андрущенко, В. Карлової, Е. Лібанова, П. П'єтровського, П. Ситніка, П. П. Петровського. В. Скуратівський, В. Тертичка, В. Трошинський та ін.

Ця проблематика розробляється також у працях зарубіжних учених – А. Сміта (A. Smith), П. Шмідта (P. Schmidt), В. Магуни (V. Maguna), Р. Лотце (R. Lotze), Н. Чавчавадзе (N. Chavchavadze), Ю. Хабермас (J. Habermas), С. Хантінгтон (S. Huntington) та ін.

Однак державне управління захистом національних цінностей в зарубіжних країнах є малодослідженою темою в галузі науки «Державне управління».

Для діалектичного поєднання теорії та практики при класифікації цінностей Об'єднаної Європи слід спиратися на фактичний матеріал – переліки цінностей, зафіксовані у нормативно-правових документах, якими є: «Договір, що запроваджує Європейський Союз» [1], «Договір, що запроваджує Конституцію для Європи» [2], Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі [3], Лісабонський договір [4]. Зазначені нормативно-правові акти є концептуальними документами, що фіксують еволюцію ОЄ загалом та політичного простору зокрема, і є лише спробою (суб'єктивною) об'єктивного відображення частини реальності і не може претендувати на повний її опис.

Лісабонський договір встановлює цінності (ст. 2), цілі (ст. 3), а також визначає права, свободи і принципи (ст. 6), які не виходять за межі міжнародного права. Союз сформулював своє ставлення до демократичних принципів (ст. 9–12 розд. II), які покладені в основу його діяльності.

Європейська інтеграція ще з часів ЄОВС була орієнтована на вирішення економічних завдань, які відображалися в установчих договорах, згідно з якими формулювалися принципи взаємодії держав-членів всередині Співтовариства. І тільки в преамбулі Римського договору зазначалося, що воно засноване для збереження миру і свободи, що побічно передбачало наявність певних політичних завдань, які повинні

були бути забезпечені інструментами економічної інтеграції. Згодом у преамбулі Єдиного європейського акта держави-члени Співтовариства заявили про свою «рішучість сприяти спільними зусиллями розвитку демократії, що спирається на основні права і передусім, на право свободи, рівності та соціальної справедливості» [1].

У преамбулі Маастрихтського договору підтверджувалася «їх прихильність до принципів свободи, демократії, поваги до прав людини, основних свобод і верховенства права» і декларувалося «бажання поглиблювати солідарність між своїми народами на основі принципу поваги до їх історії, культури і традицій» [5].

Новий етап відзначений в Амстердамському договорі, який додав до Маастрихтського договору ст. 6, в якій встановлювалося, що «Союз заснований на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права, принципах, загальних для всіх держав-учасниць». Повага цих принципів є умовою прийняття нових членів до Спільноти (ст. 46 Маастрихтського договору), і в Договорі передбачена можливість застосування санкцій в разі порушення цих принципів будь-якою державою-учасницею [5, ст. 7].

З часом ці принципи були підтверджені, розширені і згодом перетворені на «цінності», тобто положення більш високого порядку, ніж просто принципи, про що вперше було заявлено в преамбулі Хартії основних прав, яка встановлювала, що Союз ґрунтується на загальних і неподільних цінностях – людській гідності, свободі, рівності і солідарності; він спирається на принцип демократії і принцип верховенства права [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що ЄС у XXI ст. поступово почав формувати нове розуміння своєї єдності як спільноти цінностей, а не тільки єднання, за певними принципами і метою. Не випадково Лісабонський договір пішов цим же шляхом. Стаття 2 Лісабонського договору, що замінила аналогічну статтю Маастрихтського договору, в першому абзаці містить короткий перелік фундаментальних європейських цінностей, до яких відносяться: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин.

Ці цінності є спільними для держав-членів у межах суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок та чоловіків.

Заявлені цінності об'єднаної Європи є актуальними для українського суспільства в умовах інтеграції України до європейської спільноти. Крізь призму демократичного ідеалу визначимо шляхи адаптації європейського досвіду щодо захисту національних цінностей – узагальнюючи досвід участі у міжнародних проєктах, зіставляючи

рейтинги національних цінностей українського народу та європейських, порівнюючи історичну спадщину України та європейських країн [6].

Ціннісні основи ЄС знайшли своє відображення у документі «Хартія основних прав Європейського Союзу» [7]. Проект документа був урочисто проголошений на засіданні Європейської Ради 7 грудня 2000 р., а повної юридичної сили він набув 1 грудня 2009 р. разом із набранням чинності Лісабонського договору. Прийняття цього документа було викликане необхідністю визначити спільні цінності нового політичного утворення (Європейського Союзу) й гарантувати основні права громадян уже в контексті законодавства та інститутів ЄС. Загалом «Хартія» складається із 54 статей, що поділені на сім розділів. Перші шість визначають фундаментальні цінності, а останній, сьомий розділ, глумачить та регулює застосування документа. Отже, до цінностей, визначених європейською спільнотою та зафіксованих у документі, належать [7]:

– *гідність* (розділ 1, ст. 1–5): права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, право на особисту недоторканність, заборона тортур та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, покарань, свобода від рабства та підневільного стану;

– *свобода* (розділ 2, ст. 6–19): фундаментальні громадянські та політичні свободи, закріплені в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, повага до приватного та сімейного життя, захист інформації особистого характеру, свобода думки, совісті та релігії, свобода вираження власної думки та свобода інформації, свобода зборів та асоціацій, а також певні соціальні права – право на освіту, свобода професійної діяльності та право на працю, свобода підприємництва, право власності тощо;

– *рівність* (розділ 3, ст. 20–26): рівність людей у правах, недопущення дискримінації, культурне, релігійне та мовне різноманіття, рівні права між чоловіками та жінками, захист прав дитини та людей похилого віку;

– *солідарність* (розділ 4, ст. 27–38): певні трудові права – право працівників на отримання інформації, право на ведення переговорів та колективні дії, право на послуги із працевлаштування, захист у ряді незаконного звільнення, справедливі та рівні умови праці, соціальне забезпечення та соціальна допомога, охорона здоров'я, захист навколишнього середовища та прав споживача (перегукуються з деякими положеннями Європейської соціальної хартії, яка вже стала частиною права ЄС);

– *громадянство* (розділ 5, ст. 39–46): активне та пасивне виборче право на виборах до Європейського парламенту та на муніципальних

виборах, право на належне управління, право на доступ до документації, право на звернення до Омбудсмена ЄС, свобода пересування та проживання, дипломатичний та консульський захист;

– *правосуддя* (розділ 6, ст. 47–50): закріплюються не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в межах кримінального процесу: право на ефективний правовий захист та доступ до неупередженого суду, презумпція невинуватості та право на захист, забезпечення принципів законності та відповідності покарання вчиненому злочину.

Таким чином, європейські цінності мають не лише абстрактне значення, а й цілком конкретне вираження у вигляді базових фундаментальних прав, свобод тощо, зафіксованих у відповідних документах ЄС. На нашу думку, й окремі громадяни, і українське суспільство в цілому, декларуючи власні євроінтеграційні стремління та захищаючи їх на практиці, прагнуть до встановлення та утвердження системи цінностей, що буде базуватимуться на зазначених вище установах [8; 9].

Проголошені європейські цінності не вирізняються новизною змісту, вони радше відтворюють ті принципи, які широко закріплені і визнані міжнародним правом, внутрішнім законодавством держав-членів ЄС, а також чинними міжнародними договорами. Відносно ст. 2 Лісабонського договору про ЄС, новелою в порівнянні з попередніми установчими актами стало згадування про захист прав осіб, що належать до меншин.

Однак спільне бачення «європейських цінностей» наразі не дає явлення про особливості систем національних цінностей країн-учасниць ЄС. Кожна з націй сучасної Європи має певні відмінні ознаки, які слугують «маркерами» її національної культури, що засновується на особистісних установах та цінностях, що є темою для подальших досліджень [8; 9].

Література:

1. Договір про Європейський Союз (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). *Законодавство України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi_bin/laws/main.cgi?nreg=994_029 (дата звернення 20.11.2022)

2. Договір про запровадження Конституції для Європи. *Інформаційно-правовий портал «Законодательство Украины»*. Рим, 2003 URL: <http://www.uazakon.com/big/text312/pg1.htm>. (дата звернення 20.11.2022).

3. Копенгагенські критерії членства в Європейському союзі (інформаційно-аналітична довідка). МЗС України. URL: <http://mfa.gov.ua/page/open/id/774>

4. Лісабонська угода. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 20.11.2022).

5. Маастрихтський договір (Договір про утворення Європейського Союзу). URL: <https://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.

6. Ларін С. В. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози в умовах війни. *Аспекти публічного управління* : наук. ж-л. Дніпро, 2022. Т. 10, № 3, С. 20–28. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/938/911>. DOI: <https://doi.org/10.15421/152211>.

7. Хартія основних прав Європейського Союзу : пер. А. Пендак / *Ніццький договір та розширення Європейського Союзу*. К. 2001. 124 с. (дата звернення 20.11.2022)

8. Ivashova L., Larin S., Shevchenko N., Antonova L., Yurchenko S., Kryshchanovych M. Introduction of Smart-Management into the System of Public Management of Regional Development in the Context of Strengthening National Security of Ukraine. *IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 9. P. 369–375. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.49>.

9. Ларін Станіслав. Публічне управління захистом національних цінностей в умовах воєнних дій в Україні: теоретико-методологічний підхід / Л. Гонюкова, Н. Ларіна, С. Ларін. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16, С. 356–382. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/301>. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.16.04>

КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Магась Г. А.

*доктор наук з державного управління, доцент,
заступник начальника кафедри прикордонної безпеки
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Охорона державного кордону України – це система політичних, правових, організаційних, економічних, військових, оперативних, технічних, екологічних, санітарно-карантинних та інших заходів, що здійснюються з метою забезпечення недоторканості сухопутних, морських та повітряних кордонів української держави, а також захисту її політичних

та економічних інтересів на державному кордоні. Охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на Збройні Сили України.

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України (ДПСУ) є Конституція України, Закон України «Про державний кордон України», інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Оперативно-службова діяльність органів Державної прикордонної служби України ґрунтується на постійній бойовій готовності та боєздатності, комплексному застосуванні різнорідних сил і засобів, гнучкості й оперативності у виборі форм діяльності, безперервності та ешелонуванні охорони, зосередженні основних зусиль на найбільш загрозованих напрямках, маневреності, взаємодії, активності, раптовості дій, безперервному управлінні, всебічному забезпеченні з обов'язковим урахуванням морально-психологічних факторів особового складу.

Формами оперативно-службової діяльності органів ДПСУ є: прикордонна служба; прикордонний контроль; оперативно-розшукова діяльність; спеціальні заходи; участь у прикордонних (спільних) операціях; бій.

Сучасний етап історичного розвитку України, який характеризується подальшою політичною та економічною турбулентністю розвитку нашої держави, а також геополітичні та регіональні зміни, які відбулися за останній час в усьому світі значно ускладнили обстановку на кордоні.

Виходячи з динаміки розвитку обстановки на кордоні та необхідності швидкого реагування на її зміни, Голова Державної прикордонної служби України вимагає підняти на більш високий рівень підготовку особового складу та органів до дій з локалізації кризових ситуацій на державному кордоні.

Особливої актуальності це питання набуло в останні роки в результаті виникнення нових загроз на державному кордоні, зокрема:

агресія Російської Федерації та окупація нею частини території держави;

незаконна зміна державного кордону;

збереження присутності військового контингенту Російської Федерації на території Придністровського регіону Республіки Молдова;

активізація діяльності терористичних організацій у світі;

незавершеність договірно-правового оформлення кордону в Азовському, Чорному морях та Керченській протоці, а також визначення меж

виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу між Україною і Російською Федерацією в Чорному морі;

транскордонна злочинність, пов'язана з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків;

незаконне переміщення через кордон товарів та цінностей, ухилення від сплати установлених платежів.

За останні п'ять років перелік зазначених загроз доповнився гібридними загрозами, які впливають на політичну та економічну обстановку в державі, безпеку і громадський порядок, а також на зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

Метою доповіді є обґрунтування науково-методичних підходів щодо поняття кризових ситуацій у сфері прикордонної безпеки.

Аналіз відомої джерельної бази, свідчить, що загальноприйнятого тлумачення поняття «кризова ситуація» немає. Розглянемо найбільш вживані варіанти терміну «кризова ситуація» та суміжні з ним поняття і сформуємо коректне визначення кризової ситуації у сфері безпеки державного кордону.

Поняття «криза» має багато рівнів і трактувань. Вираз «криза» походить від грецького слова “crisis”, яке означає «вирок, рішення по якомусь питанню, чи в сумнівній ситуації». Спочатку дане поняття використовувалось в медицині, а з XVII–XVIII сторіччя – стосовно процесів, що відбуваються в суспільстві, як-то військові, політичні кризи. При цьому використовувалося майже незмінне значення кризи, взяте з медицини. З XIX сторіччя з'являються тлумачення криз в економічній сфері. Класичне економічне поняття кризи, що сформувалося в той час, означає небажану і драматичну фазу в капіталістичній економічній системі, що характеризується коливаннями і негативними явищами, перешкодами. У цьому розумінні поняття кризи довгий час займало особливе місце в схемі теорій кон'юктур у розвитку економіки. Так, циклічна схема Shpithoff'a містить стадії: спад – перший підйом – другий підйом – пік – брак капіталу – криза.

В медицині, особливо в психіатрії, кризові ситуації стали основою напрямку терапевтичних досліджень, названих кризовим втручанням. Виникнення теорії кризових втручань зазвичай пов'язують з дослідженням Lindemann'ом реакції пацієнтів на горе. Подальший розвиток теорії і практики кризових інтервенцій в психіатрії здійснили Roal, Caplan і його колеги з Гарварда. В авіаційній галузі кризова ситуація – це ситуація, яка склалася внаслідок вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність цивільної авіації, що спричинили нещасні випадки з людьми, майнові збитки, акти незаконного втручання в діяльність цивільної

авіації або які створили реальну загрозу настанню таких наслідків. У фінансово-страховому секторі кризова ситуація – це ситуація, яка може мати місце в майбутньому через вплив зовнішніх та/або внутрішніх чинників і яка призводить до суттєвих фінансових втрат страхувика. У галузі ядерної безпеки під терміном «кризова ситуація» розуміють ситуацію, що склалася або може скластися внаслідок вчинення або загрози вчинення диверсії, крадіжки чи будь-якого іншого незаконного вилучення ядерних матеріалів.

Інші сучасні автори характеризують кризу як такий стан організації, при якому вона не здатна жити далі, не зазнаючи деяких внутрішніх змін. Відоме ще визначення, за яким криза – це крайнє загострення внутрішньовиробничих і соціально-економічних відносин, а також відносин організації із зовнішньоекономічним середовищем. Деякі автори визначають кризу через опис її характеристик. З точки зору кризового управління (менеджменту), криза – це припинення нормального процесу, непередбачена подія, що ставить під загрозу стабільність підприємства, раптова серйозна подія, яка має потенціал пошкодити або навіть зруйнувати репутацію компанії. Під позаштатними або надзвичайними ситуаціями розуміються зовнішні впливи, що призводять до унеможливлення функціонування підприємства в звичайному режимі. Окрім прямих втрат, організації несуть витрати, пов'язані з порушенням процедур виробничого та фінансового обліку, втратою розташування замовників, погіршенням іміджу і зниженням конкурентоспроможності.

На нашу думку, **під кризовою ситуацією у сфері безпеки державного кордону** слід розуміти ситуацію, яка склалася внаслідок загрози вчинення або (та) вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність суб'єктів сфери безпеки державного кордону, що призвели або можуть призвести до порушення належного рівня захищеності державного кордону та територіальної цілісності.

Виходячи з аналізу оперативно-службової діяльності та досвіду застосування сил та засобів Державної прикордонної служби України, класифікацію кризових ситуацій на державному кордоні доцільно провести: 1) **за місцем виникнення:** на території України; на території суміжної держави; 2) **по відношенню до державного кордону:** з порушенням державного кордону; без порушення державного кордону; 3) **за масштабом виникнення:** на ділянці підрозділу охорони державного кордону; на ділянці прикордонного загону; на ділянці регіонального управління; 4) **в пункті пропуску, поза пунктом пропуску;** 5) **за складом учасників:** державні і недержавні формування, законно створенні формування, незаконні формування, громадяни України, іноземці, особи без громадянства, військовослужбовці, цивільне

населення, біженці, змішані групи; 6) з застосуванням зброї, без застосування зброї; 7) за кількістю учасників: одна людина; мала група (2–20 чол.); середня група (21–100 чол.); велика група людей (більше 100 чол.); 8) за характером дій: виникнення масових безпорядків на державному кордоні; блокування прикордонного підрозділу; спроба захоплення прикордонного наряду (напад на прикордонний наряд з метою захоплення зброї); виявлення вибухових та інших небезпечних предметів, отруйних речовин в межах ділянки відповідальності прикордонного підрозділу; захоплення заручників у пункті пропуску; виникнення надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру на державному кордоні.

Висновки

Запропонована класифікація кризових ситуацій у сфері прикордонної безпеки, не є остаточна, можливе її корегування та доповнення. Класифікація за видами, що пропонується, дає можливість визначити основні завдання та відпрацювати порядок дій органів Державної прикордонної служби України спільно з взаємодіючими органами (формуваннями, підрозділами), що залучаються до припинення кризових ситуацій на державному кордоні.

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА» В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ В НОВОМУ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ НАУКОВОМУ НАПРЯМІ «БЕЗПЕКОЗНАВСТВО»

Маруховський О. О.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Актуальність появи «Безпекознавства» як нового міждисциплінарного напрямку наукових досліджень взагалі, та проблеми багатоаспектності поняття «безпека» в сучасних міжнародних відносинах зокрема, впродовж багатьох останніх років були і залишаються об'єктом прискіпливого наукового інтересу з боку низки державних діячів, політиків, науковців – міжнародників, правознавців, політологів та ін.

Відомо, що автором терміну «безпекознавство», автором першого навчального посібника «Безпекознавство» [1] і самої «теорії

безпекознавства як базової методологічної науки, яка вінчає собою цикл галузевих наукових безпекознавчих дисциплін» є вітчизняний вчений В. А. Ліпкан [2].

Значне місце в структурі безпекознавства посідає проблема багатоаспектності поняття «безпека» в сучасних міжнародних відносинах, особливо під час широкомасштабної російської агресії проти України 2022 року, коли існують величезні загрози на всіх рівнях безпеки, починаючи від особистої, індивідуальної безпеки кожної людини під час масованих ракетних атак та окупації частини території України російськими загарбниками до національної безпеки нашої держави, а також регіональної, європейської, міжнародної та глобальної світової безпеки в умовах ядерної загрози з боку керівництва російської федерації, що загрожує існуванню життя на планеті Земля. При цьому відбувається значне «поєднання безпеки індивіда та взаємозалежності складових міжнародної безпеки» [3], тому що «сучасні організації та інститути безпеки всіх рівнів (глобальної, міжнародної, регіональної, національної) мають на меті захист життя кожної людини, забезпечення її природних прав і свобод [4, с. 134].

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб дослідити зміст понятійно-категоріального апарату безпекознавства в галузі міжнародних відносин, тобто навести багатоаспектність визначення понять «національна безпека», «державна безпека», «міжнародна безпека», «регіональна безпека», «глобальна безпека», «світова безпека», які заслуговують більш детального розгляду з точки зору різних підходів щодо розкриття вищеназваних дефініцій. Так, згідно з твердженням вітчизняного вченого з проблем теорії національної безпеки Г. П. Ситника, сформувався два принципових підходи щодо визначення поняття «національна безпека»: у контексті національних інтересів та у контексті базисних цінностей суспільства [5, с. 80]. Вітчизняні дослідники з точки зору цих двох підходів визначають, що «**національна безпека**» – це категорія, яка «характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих *інтересів*, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, *базовим інтересам і цінностям* суспільства та держави» [6, с. 84].

В офіційних нормативних документах різних держав не існує єдиної думки щодо визначення поняття «національна безпека», але присутній інший підхід, наприклад, в Законі Сполучених Штатів Америки «Про національну безпеку», підписаному ще у 1947 р. Президентом США Г. Труменом, акцент робиться на *зовнішню сферу*, тобто національну безпеку визначають як «інтеграцію питань внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики в інтересах вироблення урівноваженого підходу до

вирішення проблеми використання США різних засобів – воєнних і невоєнних у своїй зовнішній політиці для забезпечення власної безпеки» [7, р. 9].

Відомо, що термін «національна безпека» вперше було використано ще далекого 1904 р. у посланні президента Т. Рузвельта конгресу США, де він обґрунтував приєднання зони Панамського каналу інтересами «національної безпеки» [8, с. 30]. В Україні термін «національна безпека» вперше офіційно в законодавчому порядку з'явився 1992 р. в Концепції (Основах державної політики) національної безпеки України, а пізніше 2003 р. в Законі України «Про основи національної безпеки України», який втратив чинність 2018 р., і в якому було дано більш чітке порівняно з 1992 р. визначення поняття «національна безпека» як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам ...» в різних сферах [9, ст. 1].

Наряду з терміном «національна безпека» часто використовують такі близькі поняття-синоніми, як: «державна безпека», або «безпека держави», або «безпека України». Слід погодитися зі слушною думкою І. Ф. Корж, що «зазначені терміни за змістом відрізняються лише державоутворюючими етносуб'єктами: у терміні «безпека України» – це народи України, тобто це спільнота, що складається з різних етносів, які мають свої етнічні інтереси...; а у терміні «національна безпека» згаданим етносуб'єктом є Українська нація, в класичному розумінні цього слова, з єдиними національними інтересами, національною метою та національною ідеєю. Тому цілком зрозуміло, що термін «національна безпека» вживається в державах, в яких вже склалася нація (Великобританія, США, Німеччина тощо)» [10, с. 71].

Згідно словника-довідника з глобальної та національної безпеки у вузькому розумінні слова «безпека держави» – це «захищеність конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз» [11, с. 11]. В широкому розумінні слова **«державна безпека»** – це «збалансований стан функціонування держави, як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави» [10, с. 74].

Що стосується багатоаспектності поняття «міжнародна безпека», то міжнародну безпеку класифікують за різноманітними сферами

забезпечення (політична, економічна, військова, інформаційна, соціальна, гуманітарна, екологічна та ін.); за масштабами забезпечення (національний, регіональний, глобальний); за суб'єктною спрямованістю (безпека людини, суспільства, держави). В Енциклопедії сучасної України поняття *«міжнародна безпека»* визначається відомим вітчизняним вченим В. Ф. Смолянком, як: «стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі; діяльність держав і міжнародних інститутів щодо підтримання такого стану; універсальна система механізмів, заходів і гарантій, сукупність яких виключає застосування сили» [12]. Сьогодні відомі різноманітні концепції міжнародної безпеки, такі, як: концепції балансу сил, гегемонічної стабільності, балансу загроз, колективної безпеки, кооперативної безпеки; мирного співіснування, стримування та стратегічної стабільності [13, с. 42], однак, це предмет окремого дослідження.

Поняття «регіональна безпека» є органічною частиною і складовою системи міжнародної безпеки, а також формою реалізації національної безпеки. У сучасному світі існує багатоманітність систем регіональної безпеки; Організація безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Організація Африканської єдності (ОАЄ), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) та ін. Відповідно словника-довідника з глобальної та національної безпеки *«регіональна безпека»* – це «стан відносин між країнами тих чи інших регіонів світу, за якого вони отримують можливість суверенного визначення форм і шляхів свого економічного, політичного та культурного розвитку, перебуваючи при цьому убезпеченими від загрози війн (збройних конфліктів), економічних і політичних диверсій, а також втручання у їхні внутрішні справи» [11, с. 14].

«Глобальна безпека» або *«світова безпека»* являє собою вид безпеки планетарного, загальносвітового характеру для всього людства, захист від загроз, небезпек та викликів всесвітнього масштабу в умовах глобалізації, що породжують глобальні проблеми сучасного світу та загрожують існуванню усього людського роду або здатних привести до різкого погіршення умов життєдіяльності на усій планеті Земля.

Таким чином, можна зробити висновок, що тлумачення понятійно-категоріального апарату безпекознавства у міжнародних відносинах мають багатоаспектний, багатокомпонентний та міждисциплінарний характер.

Література:

1. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навч. посібник для студ. навч. закл. зі спец. у галузі безпеки. Київ : Вид-во Європейського університету, 2003. 208 с.

2. Володимир Ліпкан : засновник теорії безпекознавства. URL: <https://goal-int.org/volodimir-lipkan-zasnovnik-teorii-bezpekoznavstva/> (дата звернення: 10.01.2023).

3. Погорська І. І., Головань О. О. Сучасна глобальна безпека: можливості та перспективи мультилатералізму. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка ; Інститут міжнародних відносин. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/131 (дата звернення: 10.01.2023).

4. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. Національна Академія внутрішніх справ. 2016. № 2 (12). С. 126–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_2_12 (дата звернення: 09.01.2023).

5. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544 с.

6. Глобальна та національна безпека : підручник. / авт. кол. : В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

7. U. S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy Proposals. / (edited by) Sam C. Sarkesian with Robert A. Vitas. Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1988.

8. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Національна безпека в глобалізаційних умовах : навчально-метод. посібник для студ. вищ. навч. закл. Одеса : Фенікс, 2020. 76 с.

9. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України. (ВВР)*. 2003. № 39. Ст. 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 12.01.2023).

10. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. 2012. № 4 (36). С. 69–75. URL: <http://ipri.org.ua/sites/default/files/12kifisp.pdf> (дата звернення: 12.01.2023).

11. Глобальна та національна безпека: словник-довідник. / уклад.: Г. П. Ситник, О. І. Пошедін, М. М. Шевченко та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 164 с.

12. Смолянюк В. Ф. Міжнародна безпека. Енциклопедія сучасної України : електронна версія. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень

НАН України, 2018. Т. 20. URL: <https://esu.com.ua/article-65124> (дата звернення: 12.01.2023).

13. Толстов С. В. Концепції міжнародної безпеки : методологічні підходи та понятійні принципи. *Трансформація стратегічної стабільності та проблеми ядерної безпеки на початку XXI століття* : збірник наукових праць / за заг. ред. Кудряченка А. І. К.: Інститут всесвітньої історії НАН України, 2017. С. 41–67. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/transformatsiia-stratehichnoi-stabilnosti.html> (дата звернення: 14.01.2023).

ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ ПІСЛЯ БЕЗСЛАВНОГО ЗАКІНЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Михаліцька Н. Я.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Яцик М. Р.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією російської федерації та одним з методів війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. Необхідність удосконалення механізмів протидії загрозам стабільності фінансової діяльності шляхом ефективного правового регулювання зумовила появу останнім часом низки наукових монографій та статей, спрямованих на поглиблений аналіз цієї проблеми та пошук методів її вирішення в Україні. Очевидно, що для забезпечення довгострокової фінансової стабільності в Україні, потрібна злагоджена робота всіх учасників фінансового ринку: Національного банку, банків, небанківських фінансових установ та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади [1].

Основна мета фінансової безпеки держави – ефективне використання державних ресурсів для запобігання фінансовим загрозам і забезпечення сталого розвитку й функціонування економіки в майбутньому [2]. Укріплення фінансово-економічної безпеки нашої країни потребує переходу від некритичного виконання стандартних вимог фінансових організацій, від яких залежить надання та розмір міжнародних кредитів, до формування власної економічної політики фінансово-економічної безпеки України [3]. Зрозуміло, що Україна через необхідність забезпечення стабільної фінансової безпеки вимушена буде переорієнтувати свою економічну політику з розбудови «механізму фінансіалізації» на механізм розвитку реальної економіки та створення ефективних робочих місць з високим рівнем оплати праці.

Вестра зазначив: «Велика частина хитромудрої структури фінансіалізації з її непрозорими утаємниченими інструментами побудована на зростаючих боргах звичайних працюючих людей за іпотечними кредитами, кредитними картками, студентськими позиками й так далі» [4]. Пікетті, Стігліц та інші автори вважають, що саме фінансіалізація веде до зростання розриву між найбільш багатими громадянами та рештою трудового населення, що веде до зниження темпів росту реальної економіки та зростання рівня бідності навіть у розвинених країнах фінансового капіталізму.

Що стосується країн економічної периферії, до яких належить й Україна, то взятий ними курс на фінансіалізацію на шкоду розвитку реального сектору економіки та зниженню високого рівня безробіття є генератором побудови неофеодалізму. При неофеодалізмі, як і при феодалізмі, економічні гравці мають політичну владу над окремою групою людей в силу встановлених самими цими гравцями умов. Разом з тим політична влада стає невіддільною від економічної влади і доповнює її: крім податків, використовуються штрафи, застави, вилучення активів, ліцензії, патенти, право юрисдикції і прикордонний контроль. При неофеодалізмі правова фікція буржуазної держави, яка визначається нейтральністю закону, що діє для вільних і рівних індивідів, розвіюється, а безпосередньо політичний характер суспільства знову виходить на передній план [5].

Враховуючи досвід та теоретичні надбання прогресивних західних економістів вважаємо за доцільне переорієнтувати стратегію соціально-економічного розвитку України (після її перемоги у війні, розв'язаній росією), у напрямку зменшення негативного впливу фінансіалізації неоліберального гатунку на надмірний розрив між рівнем доходів найбільш багатих і найбільш бідних громадян. Для цього необхідно:

- ввести прогресивне оподаткування доходів громадян, що перевищують їх середній рівень у державі. Спрямовувати додаткові фінансові ресурси від прогресивного оподаткування підприємств для збільшення їх власного виробничого капіталу;

- підвищувати норму оподаткування прибутку від фінансового капіталу та зменшувати норму оподаткування прибутку від капіталу, що вкладається у реальний сектор економіки;
- надавати підприємствам безповоротні державні фінансові ресурси за кожне нове створене робоче місце, а також практикувати інвестиційні податкові кредити, зокрема стосовно податку на прибуток та ПДВ. Податковий інвестиційний кредит становить собою відстрочення сплати податку на прибуток або ПДВ, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк із метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інвестиційних програм з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку або доданої вартості, що будуть одержані згідно з чинним законодавством унаслідок реалізації інвестиційних програм підприємства;
- провести референдум щодо доцільності застосування в Україні базового доходу, відповідно до чого кожна людина повинна обов'язково отримувати мінімальний дохід;
- розробити проєкт Закону України щодо можливості створення колективних підприємств, акції яких належать виключно кожному робітнику такого підприємства з метою створення сектору робітничої власності на засоби виробництва та підвищення їх продуктивності;
- заборонити діяльність фінансово-олігархічних підприємств з подальшої їх націоналізацією, власники яких покинули територію нашої країни у період мобілізації у воєнний час.

Література:

1. Nastasiak I., Baik O., Zaiats O., Mykhalitska N., Vereskliia M. Finansovo-pravovi aspekty ekonomichnoi bezpeky derzhavy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. 4 (39). P. 482–493. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i39.241419>
2. Blikhar M., Mykhalitska N., Vereskliia M., Komarnytska I., Koziar G. Financial Security of the State: International Experience in the Study of Institutional and Legal Causes of Crisis Phenomena in the Economy. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*. 2021. № 2 (37). P. 426–437. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4018>
3. Pylypyshyn P., Hanushchyn S., Bek U. Mykhalitska N., Vereskliia M. Legal Regulation of the Financial and Economic Security of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 1 (42). P. 510–521. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3747>
4. Westra, R. *Periodizing Capitalism and Capitalist Extinction*. Springer International Publishing ; Palgrave Macmillan, 2019. 273 p.
5. Dean J. Communism or Neo-Feudalism? *New Political Science*. 2020. № 42 (1). P. 1–17.

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В СТРАТЕГІЧНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ УКРАЇНИ

Моїсєєва Т. М.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

В Україні, впродовж 2020 – початку 2022 рр., указами Президента України Володимира Зеленського, було затверджено декілька стратегічних документів (далі – «Стратегії», авт. скороч.), які стосуються сфер національної та міжнародної безпеки, зокрема: «Стратегія національної безпеки України» (14 вересня 2020 р.) [4], «Стратегія зовнішньополітичної діяльності України» (25 березня 2021 р.) [3], «Стратегія воєнної безпеки України» (26 серпня 2021 р.) [1], «Стратегія забезпечення державної безпеки» (16 лютого 2022 р.) [2] та деякі інші.

Виділимо декілька ключових, на нашу думку, тез, важливих у контексті проблеми безпеки Балто-Чорноморського регіону, яка актуалізувалася та набула особливої ваги з початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України.

Безпеківі виклики та загрози. Головним безпековим викликом, як на національному, так і на регіональному рівнях, є «агресивна зовнішня і воєнна політика Російської Федерації» [1].

В «Стратегіях» деталізуються чинники, які формують та характеризують дестабілізуючу роль РФ, в безпековому вимірі.

Так, на **національному рівні**, зовнішні загрози з боку РФ (визначена як «воєнний противник України» [1]), обумовлені її збройною агресією, яка мала наслідками: порушення територіальної цілісності України; тимчасову окупацію частини територій Донецької і Луганської областей; анексію АР Крим та його потужну мілітаризацію [3, п. 29; 4, п. 17].

В гібридній війні проти України, РФ застосовує різноманітний «інструментарій»: «політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер засоби» [4, п. 17;]; перешкоджання вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці [1; 4, п. 17]; використання «механізмів» воєнного тиску – «застосування регулярних військ (сил), незаконних збройних формувань і терористичних організацій», нарощування військового потенціалу та проведення масштабних військових навчань вздовж державного кордону України [1; 3, п. 30; 4, п. 17].

Агресивна зовнішня політика РФ спричиняє і низку безпекових ризиків на **регіональному рівні**.

В своїх претензіях на відновлення ролі потужного «гравця» на міжнародній арені, РФ намагається повернути вплив на Європейському континенті; не полишає спроб збільшення силового потенціалу «в Азово-Чорноморському регіоні, на Південному Кавказі, у Східній і Південно-Східній Європі»; використовує окупований Крим та Чорноморсько-Каспійський регіон як ««міст» на Балкани, у Середземномор'я, на Близький Схід і у Північну Африку» [3, п. 56; 4, п. 16].

В регіональному вимірі, РФ послуговується не менш потужним арсеналом засобів тиску, зокрема – спроби впливу на внутрішньополітичну ситуацію в європейських державах шляхом: втручання у вибори, дезінформаційних кампаній, кібератак, застосування енергетичної «зброї» та ін. [3, п. 56; 4, п. 16].

Така політика РФ не лише спричиняє «ерозію регіональної безпекової архітектури», а й може «спровокувати міжнародний збройний конфлікт у Європі» [1; 3, п. 56].

Варто зауважити, що «Стратегіями» запропоновано конструктивні *шляхи підсилення безпеки Балто-Чорноморського регіону*, з урахуванням зовнішніх загроз. Найбільш інформативною, у цьому контексті, є «Стратегія зовнішньополітичної діяльності України», яка визначає цей напрямок зовнішньої політики України, як один з пріоритетних [3, п. 5].

У комплексі завдань, що стоять перед українською зовнішньою політикою, умовно, можна виділити декілька «блоків».

1) Задля покращення міжнародного та регіонального безпекового середовища, важливим є використання потенціалу існуючих *регіональних форматів*, як-от: ОБСЄ, ГУАМ, ОЧЕС, Комісія по захисту морського середовища Чорного моря (Чорноморська Комісія), Люблінський трикутник, Бухарестська дев'ятка, Вишеградська група, Веймарський трикутник, Тримор'я (в тому числі, через участь України у спільних безпекових та оборонних ініціативах) [3, пп. 57, 197, 202]. У глобальному вимірі, в рамках багатостороннього співробітництва, захисту та просуванню національних інтересів України має сприяти участь у міжнародних організаціях, договірних органах, багатосторонніх ініціативах [3, пп. 165, 166].

2) У форматі *двостороннього та регіонального співробітництва*, пріоритетний стратегічний характер має співпраця зі «Сполученими Штатами Америки, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою» [3, п. 99].

Відносини стратегічного партнерства з Грузією, Азербайджанською республікою, Румунією, Литовською Республікою, Турецькою

Республікою; розвиток добросусідських відносин з державами Центральної, Південної та Східної Європи – розглядаються як важливий елемент «архітектури загальноєвропейської безпеки», вагомий чинник «стабільності в Центральній і Східній Європі, у регіоні Азовського, Чорного, Балтійського і Середземного морів» [3, пп. 115, 116, 121, 130].

Суттєвим елементом протидії зовнішнім загрозам, які продукує РФ в Азово-Чорноморському регіоні, є консолідація позицій чорноморських держав [3, п. 57].

3) Значну увагу, в документі, приділено *ролі НАТО*, як дієвого чинника зміцнення безпеки Чорноморського регіону. Передусім, передбачені наступні кроки: розвиток існуючих та формування нових форматів взаємодії України та НАТО; розгляд державами НАТО перспектив для посилення присутності Альянсу в регіоні Чорного моря; «збільшення кількості спільних навчань Україна – НАТО на морі та у прибережній зоні»; розширення «Чорноморського пакета» НАТО для України і Грузії; «залучення України до розроблення Стратегії Альянсу в Чорноморському регіоні» [1; 3, пп. 90, 91, 115].

4) З огляду на зростання *ролі Дунайських портів*, як альтернативного шляху виконання Україною «зернової ініціативи» (в умовах повномасштабної війни РФ проти України, блокування чорноморських портів) актуальними постають положення «Стратегій» щодо: системної протидії економічному тероризму [2, п. 24]; ролі України у «подоланні викликів продовольчій безпеці» та «розширення участі у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки» [3, пп. 14, 214]; захисту вільного судноплавства [4, п. 55]; включення до транс'європейської транспортної мережі річок Дніпро, Південний Буг, Дунай та активізації участі України в реалізації «Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону» [3, пп. 79, 198].

Отже, затверджені ще до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, документи, зберігають свою значущість – як у контексті визначення безпекових загроз, так і заходів щодо зміцнення безпеки Балто-Чорноморського регіону.

Література:

1. Стратегія воєнної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 / *Президент України Володимир Зеленський: Офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 12.12.2022).

2. Стратегія забезпечення державної безпеки : затверджено Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 / *Президент України Володимир Зеленський: Офіційне інтернет-представництво*.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 12.12.2022).

3. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. Затверджено Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 / *Президент України Володимир Зеленський: Офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 12.12.2022).

4. Стратегія національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 / *Президент України Володимир Зеленський: Офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 12.12.2022).

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ У ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наливайко Л. Р.

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, проректор
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Чепік-Трегубенко О. С.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти в умовах «діджиталізації» юриспруденції та з метою створення інноваційного науково-освітнього клімату в ЗВО системно впроваджують в навчальний процес інноваційні технології, що в результаті збільшує творчу ініціативу здобувачів вищої освіти, допомагає оптимально поєднати їх навчальну і науково-дослідницьку роботу тощо. Освіта та виховання мають фундаментальне значення у всьому світі для підготовки людини до повноцінного життя у соціумі та фахівців для будь-якої сфери життєдіяльності. Чим вища складність професії та її системна динаміка, тим більшої уваги потребує розробка та впровадження найбільш

ефективних методів навчання. Враховуючи високу роль правників у державотворенні та правотворенні, особливої уваги потребує підготовка висококваліфікованих правників у вітчизняних закладах вищої освіти, спроможних реалізовувати складні фахові та дослідницькі завдання. Тож, проблематика впровадження повномасштабної та результативної інноваційної діяльності у підготовці юристів в Україні має як теоретичний, так і прикладний характер.

Серед філософів питаннями інноваційності освіти займався М. Лисенко «Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства», 2013 та ін. В межах педагогічної науки проблематика інноваційності в сфері освіти репрезентована роботами таких дослідників, як В. Кремень, В. Ільїн, С. Пролеєв «Феномен інновації: освіта, суспільство, культура», 2008, С. Толочко «Інноваційні технології навчання», 2021, Г. Очкань «Інноваційні технології навчання», 2016, Г. Калетнік, Р. Кравець, Н. Лазоренко, В. Тимкова, Л. Шаповалюк «Система довузівської підготовки в країнах Західної Європи та інноваційні методи навчання у ВНЗ України», 2013, Н. Чен «Дидактичні умови організації інноваційного навчання у вищих педагогічних навчальних закладах», 2010 та ін. Правничі аспекти інноваційних технологій у навчанні правників представлені у роботах Л. Наливайко, Л. Марценюк «Визначення доцільності використання ділових ігор у навчанні студентів ЗВО, в тому числі – майбутніх поліцейських», 2021, В. Сімошенко «Інноваційні методики у підготовці суддів», 2014, О. Фатхутдінової «Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства», 2012 та ін. Відсутність ефективної внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти, неналежний рівень теоретичних знань та практичних навичок у випускників та низка інших аспектів сприяють необхідності подальшого дослідження питань інновацій у системі вищої освіти України.

Модернізація системи освіти пов'язується із виведенням в освітнє середовище інноваційних технологій, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу. Найголовнішою умовою навчально-виховного процесу є його особистісна зорієнтованість, спрямована на те, щоб кожен вихованець став повноцінним, творчим суб'єктом діяльності пізнання, спілкування, вільною і самодостатньою особистістю [1, с. 14]. Мета будь-якої освітньої системи – навчання, виховання і розвиток особистості, а її показником є позитивний результат, який сьогодні в професійній освіті розглядається через якісну підготовку фахівця [2]. Система вищої юридичної освіти не є винятком, а інновації є невіддільною її складовою.

Впровадження й утвердження нового в освітній практиці зумовлене позитивними трансформаціями, а отже, має стати засобом вирішення

актуальних завдань конкретного навчального закладу і витримати експериментальну перевірку для остаточного застосування інновацій. Це має полягати в сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційно-практичних, семінарських занять; індивідуалізації засобів навчання; кабінетного, групового і додаткового навчання; факультативного, за вибором студентів, поглиблення знань; проблемно-орієнтованого навчання; науково-експериментального при вивченні нового матеріалу; розробці нової системи контролю оцінки знань; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій; навчально-методичної продукції нового покоління [3, с. 28]. Педагогічна інноватика відповідно до особливостей інноваційних процесів в освіті повинна охоплювати такі теоретичні блоки понять і принципів: створення нового в системі освіти та педагогічної науки, сприйняття нового соціально-педагогічним співтовариством, застосування педагогічних новацій, система рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання інноваційних освітніх процесів в освіті та керування ними [2, с. 40].

В умовах активного розвитку та інформатизації всіх сфер суспільства, все більшого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у життя людини, що безперечно стосується і освітньої сфери, доступність інформації збільшується з неймовірною швидкістю. Це, безумовно, має як переваги, так і недоліки. Якщо переваги є очевидними, то серед недоліків слід виокремити невміння серед нескінченного інформаційного потоку знайти правильну інформацію, відсутність навичок систематизації інформації тощо. У цьому зв'язку очевидним стає виклик для всього суспільства, й для освітньої сфери зокрема, оволодіти прийомами та методами знаходити та використовувати першоджерела, критично аналізувати національне та зарубіжне законодавство та ін. Все це вимагає активної інтеграції інноваційних методів у навчання майбутніх правників.

Безперечно, що традиційне навчання має ключове значення, однак використання комп'ютерних технологій є дуже корисним доповненням, а іноді і єдиним способом проводити навчальні заняття. Все це ми могли спостерігати в умовах впровадження майже у кожній державі світу карантинних обмежень; в умовах введення воєнного стану в Україні з лютого 2022 р.

Отже, освіта – рушійний чинник розвитку держави та суспільства, уможливорює стратегічне вирішення завдань і забезпечення національної безпеки. Сучасна система української вищої правничої освіти в нових реаліях потребує активних змін та оновлення змістовного наповнення на всіх рівнях, враховуючи умови навчання під час воєнного стану та в післявоєнний період. Для кожної демократичної правової держави важливим є створення ефективної системи правового регулювання;

підвищення якості нормотворчої та правозастосовної діяльності. У цьому зв'язку пріоритетним завданням є пошук та впровадження інноваційних методів навчання правників відповідно до нових суспільних потреб та запитів. Взаємозалежним до ефективного впровадження інноваційних технологій навчання є системне підвищення та вдосконалення свого рівня знань та навичок науково-педагогічними працівниками. З метою вдосконалення системи впровадження інноваційних методів та технологій у закладах вищої освіти, у тому числі юридичного спрямування, важливим є забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців у сфері розробки інновацій для впровадження в навчальний процес, враховуючи фахову специфіку, на загальнодержавному рівні та на рівні окремих закладів вищої освіти. Окремо слід звернути увагу на механізм поширення інноваційних методів та технологій серед закладів вищої освіти, їх аналіз, надання відгуків щодо їх ефективності – цей напрям потребує окремого дослідження та уваги вчених-правознавців та інших наук.

Література:

1. Клімова А. І. Особливості впровадження інноваційних методів навчання у вищих навчальних закладах. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 31. С. 14–16.
2. Ваніна Н. М., Пащенко Т. М. Упровадження інноваційних методів навчання під час підготовки фахівців передвищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 16 (1). С. 39–43.
3. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 27–33.

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Ничитайло І. М.

кандидат юридичних наук, доцент

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Зміни міжнародної обстановки, що відбулися впродовж останнього року, мали докорінний вплив на весь комплекс безпекових систем, оскільки в умовах сучасних глобальних та регіональних інформаційних протистоянь, захист національного інформаційного простору від негативних інформаційно-психологічних впливів, операцій та війн,

гарантування інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету набули особливого значення і стали чинниками збереження національної ідентичності України та функціонування її як суверенної та незалежної держави.

В умовах повномасштабного вторгнення РФ, Україна протистоїть найсерйознішому виклику за роки своєї незалежності – інформаційній війні, адже збереження інформаційного суверенітету, формування ефективної системи безпеки в інформаційній сфері є актуальною проблемою сьогодення.

Україна сьогодні існує в новітніх реаліях, визначними для яких є гостра соціально-політична криза, різке посилення екстремізму та тероризму, небувалий ріст злочинності, падіння економіки та зростання масштабів гуманітарної кризи, руйнування та пошкодження численних підприємств та інфраструктурних об'єктів, поряд з якими повноцінно має забезпечуватися інформаційна безпека громадян, суспільства і держави вцілому.

Очевидно, що інформаційний простір України є найвразливішою сферою з огляду на реальні й потенційні загрози та деструктивні пропагандистсько-маніпулятивні інформаційні впливи РФ.

Проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки були предметом дослідження таких науковців як А. Марущак, В. Ліпкан, Б. Кормич, В. Почепцов та ін. Проте, роботи зазначених вчених носять дещо частковий характер і не розкривають в повній мірі сучасні підходи до шляхів та методів захисту інформаційного простору України. Інформаційна безпека розглядається ними скоріше як невід'ємний компонент національної безпеки.

В контексті національної безпеки існує два аспекти трактування інформаційної безпеки. З одного боку, інформаційна безпека – самостійний елемент національної безпеки будь-якої країни, а з іншого – інтегрована складова будь-якої іншої безпеки: військової, економічної, політичної тощо. Національне законодавство України надає великого значення інформаційній складовій національної безпеки. Так, норма ч. 1 ст. 17 Конституції України встановлює, що: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1]. Стратегія інформаційної безпеки визначає, що «інформаційна безпека – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до

достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [2]. Таким чином, у правовідносинах в Україні інформаційна безпека розглядається на рівні з суверенітетом і територіальною цілісністю.

В умовах повномасштабного вторгнення РФ здійснює інформаційну експансію, упереджене та викривлене висвітлення фактів та явищ. Російські інформаційно-психологічні операції спрямовані перш за все на беззаперечне домінування в українському (а також у глобальному) інформаційному просторі та на утримання медійної переваги. Вплив на суспільну та на світову громадськість здійснюється шляхом ведення пропагандистських інформаційно-психологічних кампаній, акцій та заходів.

На думку директора Українського інституту національної пам'яті Антона Дробовича, «полем бою є не тільки терени України. В інформаційному просторі це, мабуть, найбільша медійна війна в історії людства. Це дуже публічна війна. Такого не було під час Другої світової. Навіть війна в Сирії, де росія теж свій п'ятак вставила, не було стільки людей, які в зоні військових дій із гаджетами і Інтернетом, які це покажуть. Неймовірна кількість зафіксованих матеріалів із вебкамер, які стежать, як мародерять росіяни. Такого не було ніколи» [3].

Україна стала об'єктом інформаційно-психологічних впливів, операцій, війн та її інформаційна безпека опинилась під загрозою. Актуальні виклики та загрози інформаційної безпеки на сьогодні систематизовано та унормовано в Стратегії інформаційної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021.

Так, в Стратегії основні виклики та загрози інформаційної безпеки розмежовано на дві великі категорії глобальні виклики та загрози та національні виклики та загрози.

До глобальних викликів та загроз віднесено:

- збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній.
- інформаційна політика російської федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав.
- соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі.
- недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій.

До національних викликів та загроз віднесено:

- інформаційний вплив російської федерації як держави-агресора на населення України;

- інформаційне домінування російської федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України;
- обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії;
- несформованість системи стратегічних комунікацій;
- недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів;
- спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- доступ до інформації на місцевому рівні;
- недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам [2].

Література:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Стратегія інформаційної безпеки України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>
3. «Перша світова медійна війна». З якою назвою напад Росії на Україну увійде в історію і що робити з 9 травня – інтерв'ю з Антоном Дробовичем. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/viyna-v-ukrajini-persha-svitova-mediyna-viyna-drobovich-novini-ukrajini-50235840.html>

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Олефір В. І.

*доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник
відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

В сучасних економічних та політичних умовах для України пріоритетним завданням є створення сприятливого середовища для діяльності суб'єктів господарювання, активізації процесу інвестиційної діяльності, охорони та захисту прав суб'єктів господарювання від протиправних дій.

Проте, на сьогодні актуальною залишається проблема протидії зростанню тіньової економіки, яка завдає деструктивного впливу економічній безпеці як частині національної безпеки. Рівень тіньової економіки у 2021 році становив 32% від обсягу офіційного ВВП, що на 2 в.п. більше за показник 2020 року [1]. Одним з основних чинників розвитку цього явища визначено високий рівень корупції, який експерти рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2021» оцінили рівень корупції в Україні у 32 бали. За період незалежності створено потужну законодавчу базу для розв'язання проблеми корупції, проте, досягнення у реалізації реформ у сфері запобігання та протидії корупції незадовільний. Тому, вкрай важливим для запобігання і боротьби з корупційними проявами є залучення та підтримка громадян.

Одним з потужних кроків стало введення інституту викривачів як суб'єктів забезпечення безпеки господарської діяльності, а способом виявлення корупції є надання інформації викривачами. Згідно зі ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» викривачем є особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою [2].

Серед інших умов, за яких особа вважається викривачем, законодавець виділяє: якщо інформація стала відома викривачу у зв'язку з його трудовою, професійною, **господарською**, громадською, науковою діяльністю, проходженням служби чи навчання, участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Відповідно до норм Господарського кодексу України, господарська діяльність – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3].

Основними нормативно-правовими актами, окрім Закону України «Про запобігання корупції», які регулюють функціонування інституту викривачів та визначено необхідність «втілення у життя інституту добросесних викривачів фактів корупції та їх захисту від переслідування і зобов'язання публічних службовців повідомляти про підозру в корупції», є Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.», Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Окрім цього, ч. 1 ст. 11 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначає положення про захист особи, яка оприлюднює інформацію: «Посадові та службові особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи

безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю» [4].

Введення інституту викривачів має свої позитивні результати у боротьбі з корупцією. Так, за 2021 рік НАЗК здійснило 98 супроводів судових справ за участю викривачів. Проте, на сьогодні залишаються актуальними проблемні питання щодо захисту прав викривачів, поваги до викривачів корупції у суспільстві, відсутність необхідних знань для належного повідомлення про випадки корупції, суб'єктів, уповноважених їх розглядати, а також механізму ефективного розгляду таких повідомлень, що суттєво знижує ефективність функціонування даної інституції.

Література:

1. Тіньова економіка. Аналітична записка. Загальні тенденції, 2021. Міністерство економіки України, Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, відділ з питань економічної стійкості та статистики, жовтень 2022. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49.
3. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144, режим електронного доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
5. Звіт про діяльність Національного агенства з питань запобігання корупції за 2021 рік, Київ 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/zvit-nazk-final1.pdf>
6. Правовий захист викривачів / за заг. ред. Нестеренка О. В., Шостко О. Ю. Харків : Права людини, 2016. 94 с.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Пасинчук К. М.

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Світовою спільнотою злочини проти людяності визнані найгострішою проблемою сучасності, загрозою для функціонування всієї системи міжнародної безпеки. Бо жертвами міжнародного тероризму та геноциду є групи людей, а іноді і цілі держави. І прагнення однієї держави захопити територію іншої, розпочати та ввести війну неодмінно спричиняє масові убивства та скоєння інших тяжких злочинів.

Неможливо перелічити всі звірства, що чинять рашисти в Україні. Регулярні війська РФ, терористичні диверсійні групи цілеспрямовано проводять ракетні удари, важкими артилерійськими системами обстрілюють цивільні об'єкти, житлові квартали та критичну інфраструктуру.

Тероризм як явище соціальної дійсності існує не одне століття, але й досі у науковій доктрині немає усталеного його визначення. Останнім часом тероризм стає дедалі кривавішим, жорстокішим, цинічнішим та різноманітнішим. Постійно зростає кількість держав, які відчули на собі жахливі наслідки терористичних актів.

Вплив сучасного тероризму на суспільно-політичний розвиток людства розглянуто в спеціальних працях В. Вітюка, І. Гармашова, О. Грачова, С. Єфімова та ін. Важливу групу становлять наукові розробки з питань протидії тероризму в контексті проблем міжнародної та національної безпеки (Г. Адлер, В. Антипенко, В. Буткевич, В. Глушков, В. Глушенко, В. Денисов, В. Смелянов, І. Кресіна, І. Лазарев, В. Ліпкан, А. Мацко, А. Машкова, М. Сенченко, І. Хижняк та ін.). Г. Адлер, зокрема, акцентує увагу на міжнародних правовідносинах «за участю України в сфері боротьби з тероризмом як злочином міжнародного характеру» [1].

Міжнародний тероризм належить до найбільш небезпечних і важко прогнозованих явищ, вирізняється особливим динамізмом і багатоплановістю, а також здатністю до адаптації й модернізації в умовах основних цивілізаційних тенденцій сучасності – глобалізації та інформатизації. Так, одним із загрозливих проявів міжнародного тероризму стає інформаційний тероризм, в основі якого – маніпуляція свідомістю мас,

розповсюдження інформаційно-емоційного ефекту, на який розраховано більшість терористичних актів, залучення прихильників серед членів суспільства, вплив на владні структури, які приймають політичні рішення. Осмислення в цьому відношенні феномену інформаційного тероризму є передумовою формування більш чітких уявлень щодо сутності сучасного міжнародного тероризму, запобігання загроз, здатних зруйнувати державні інститути, основи державної стабільності, як і основи національної безпеки демократичних країн взагалі.

Термін «тероризм» походить від лат. слова “terror” – великий страх, жах і за змістом є одним із різновидів екстремізму як прихильності крайнім поглядам, методам, діям, заходам у політиці. У літературі та законодавчих актах чимало визначень поняття тероризму, які певним чином різняться між собою.

В українській науці доволі поширеним став підхід, запропонований В. П. Ємельяновим, що передбачає розгляд тероризму у трьох значеннях: 1) у вузькому (власному) розумінні; 2) у широкому розумінні; 3) у найбільш широкому розумінні [2, с. 7]. Так, тероризм у вузькому розумінні співпадає з поняттям «терористичний акт», кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 258 КК України. Тероризм у широкому розумінні охоплює тероризм у вузькому сенсі і всі інші злочини терористичної спрямованості. До категорії цих злочинів крім терористичного акту належать також інші злочини (наприклад, захоплення заручників, викрадення людини, захоплення будинків, споруд, водного або повітряного судна, залізничного рухомого складу тощо), якщо ці діяння вчиняються публічно і спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття якогось рішення або відмови від нього [2, с. 10]. Таким чином, у широкому значенні під тероризмом слід розуміти вчинення або загрозу вчинення суспільно небезпечних діянь (вибухів, підпалів, знищення людей та речей), які посягають на громадську безпеку і спрямовані на створення обстановки страху, неспокою, пригніченості з метою прямого чи непрямого впливу на прийняття певного рішення або відмови від нього [3, с. 84].

Міжнародний тероризм – явище багатогранне й складне, про що може свідчити відсутність будь-якого єдиного понятійного підходу на міжнародному рівні. Наприклад, Державний департамент США визначає його як «тероризм, що стосується громадян і території більш ніж однієї країни». Тероризм стає міжнародним, як наголошує Л. Моджорян [4], коли:

- і терорист, і жертви тероризму є громадянами однієї держави чи різних держав, але злочин скоєний за межами цих держав;
- терористичний акт спрямований проти осіб, що захищені міжнародним правом;

- терористичний акт готують в одній державі, а скоюють в іншій;
- вчинивши терористичний акт в одній державі, терорист переходить в іншій, унаслідок чого постає питання про його екстрадицію.

Сучасна цивілізація містить у собі складні високотехнологічні системи, від безперебійного функціонування яких багато в чому залежить її існування. Розвиток зазначених систем супроводжується їхнім ускладненням і водночас підвищенням рівня вразливості й виходу з ладу. Зазначене, на думку експертів, призводить до того, що інфраструктура стає «вразливою для локальних аварій, котрі вже в свою чергу можуть викликати широкомасштабні або катастрофічні аварії».

На думку В. К. Майбороди, С. А. Кузьміна та інших експертів, міжнародні терористичні організації досі мають змогу використовувати територію України як транзитну територію для проникнення до країн Західної Європи, переховування своїх членів, створення бізнесових структур для фінансового забезпечення своєї діяльності, спроб придбання зброї та інших засобів ураження [5; 4; 6].

Отже, в Україні є проблема загроз тероризму, внутрішні першопричини якої слід шукати в політичній, економічній, соціальній сферах. Водночас, за висновками вітчизняних експертів, нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом з боку РФ.

Слід зазначити, що в Україні впродовж останніх років на законодавчому рівні загалом сформовано систему забезпечення антитерористичної безпеки, яка дає змогу організувати роботу з відвернення й припинення терористичних актів, запобігання кризовим ситуаціям та відповідає стандартам провідних держав світу.

Література:

1. Adler H. E. Problemy borotby z teroryzmozom u nacionalnomu zakonodavstvi derzhav i mizhnarodnopravovij praktyci : avtoref. dys. ... kand. yur. nauk. / H. E. Adler. Kyiv : В.у., 2003. 13 s.

2. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України : монографія / кол. авт. : В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. Харків : Право, 2008. 96 с.

3. Кальман А. Г. Словарь криминологических и статистических терминов : словарь / А. Г. Кальман, И. А. Христич. Харьков : Гимназия, 2001. 96 с.

4. Моджорян Л. А. Тероризм: правда і вигадки / Л. А. Моджорян. Київ : Політвидав України, 1985. 175 с.

5. Майборода В. К. Вступне слово / В. К. Майборода. *Державна політика у сфері запобігання тероризму: міжнародний досвід і його*

актуальність для України : зб. матер. наук.-практ. конф. Київ, 31 жовт. 2008 р. К. : Інтертехнологія, 2008. С. 6–7.

6. Общие тенденции исламского политического процесса в мире.
URL: <http://www.easttime.ru/section>.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Пасинчук О. В.

викладач навчального пункту

Аварійно-рятувальний загін спеціального призначення

Головного управління Державної служби України

з надзвичайних ситуацій у Черкаській області

м. Черкаси, Україна

У сучасних умовах здійснюються активні пошуки шляхів удосконалення педагогічних технологій підготовки фахівців із цивільного захисту, зорієнтованих на формування широкої професійної компетентності, забезпечення ефективних умов для самоосвіти та самовиховання курсантів. Кожен навчальний заклад має певні особливості організації навчально-виховного процесу, відповідно до типу, профілю та спеціалізації, форм і системи навчання.

Однією з актуальних сучасних проблем залишається забезпечення й оцінювання якості вищої освіти, управління цим процесом, визначення показників якості професійної підготовки фахівця у ВНЗ цивільного захисту. Стан системи вищої освіти характеризується тим, що деякі аспекти проблеми оцінювання якості професійної підготовки фахівця, створення вищим навчальним закладом власної системи оцінювання, ще недостатньо вирішені.

Система професійної підготовки фахівців із цивільного захисту містить процес засвоєння знань та вмінь, якими необхідно оволодіти та застосовувати у подальшій практичній діяльності. Зростаючі вимоги до підготовки фахівців вимагають постійного оновлення навчально-виховного процесу. Актуальність проблеми формування професійних знань та вмінь майбутніх працівників цивільного захисту зумовлена тим, що умови роботи ДСНС України вимагають значної кількості професійних якостей, які дозволяють їм приймати ефективні рішення у надзвичайних ситуаціях, наприклад, під час виникнення пожеж, катастроф, стихійних лих, коли йдеться не тільки про оптимальне використання

матеріальних і фінансових ресурсів, а, насамперед, про життя людей, у тому числі й дітей [1, с. 314–324].

Досягнення якісно нового рівня сучасного суспільства неможливе без кардинального підвищення рівня і вдосконалення процесу підготовки майбутніх працівників служби цивільного захисту, які надалі мають ефективно застосовувати знання, уміння й навички за своєю спеціальністю. Проте наявність в особистості диплома, що підтверджує рівень здобутої кваліфікації (а частіше – певної сукупності знань, поінформованості в певній професійній сфері) – це необхідна (але не достатня) умова для подальшого становлення професіоналізму. Особистість може надбати цю властивість у результаті спеціальної підготовки і тривалого періоду роботи. Водночас може й не сформуватися як фахівець, а лише тільки вважатися ним. Практика реальної професійної діяльності часто виявляє неякісний рівень підготовки фахівців у вищому навчальному закладі.

Як справедливо зауважує С. Ніколаєнко [2; 3], проблема врегулювання розвитку вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу надзвичайно актуальна, оскільки порушує питання адаптування вітчизняної системи вищої освіти до загальноєвропейського освітнього простору. Принципово важливим при цьому залишається питання якості освіти – ступеня відповідності змісту і рівня підготовки випускників навчальних закладів очікуванням і потребам особистості, держави, суспільства, стандартам освіти.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошено, що на формування цілісного наукового світогляду майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу впливає визнання необхідності впровадження такого цілісного педагогічного процесу, який би готував фахівців широкого профілю, що здатні орієнтуватися в багатьох напрямках людської діяльності і швидко самонавчатися, а також були «освіченими, моральними, мобільними, конструктивними і практичними людьми, здатними до співпраці, міжкультурної взаємодії і мали б глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання» [4].

Нагадаємо, що вищий навчальний заклад готує не універсального працівника, а фахівця, який орієнтований на конкретний вид праці (за О. Ельбрехтом) [5]. Професійна підготовка майбутніх фахівців здійснюється за освітньо-професійними програмами, що розробляють навчальні заклади згідно з вимогами нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України і включають додаткові нормативні дисципліни (спеціальні навчальні курси) фахової підготовки з цивільного захисту. Хоча згідно з Законом України «Про вищу освіту» [6] нині в указаних питаннях вищому навчальному закладу надається автономія.

Управлінська діяльність якості підготовки кадрів, як і будь-яка інша, характеризується:

- усвідомленістю, зумовленістю дій особистості;
- суспільним і природним характером здійснення;
- результативністю.

Зауважимо, що таке управління здійснюється на основі необхідності потреби у забезпеченні якісних показників підготовки, на основі яких буде сформульована мета і структуровані способи досягнення цих показників, що будуть реалізовані в освітньому просторі. Так, І. Анненкова [7] зазначає, що управління процесом освіти у вищому навчальному закладі засноване на знанні того, як відбувається перебіг цього процесу. Вирішенню такого завдання слугує система освітнього моніторингу – постійного відстеження перебігу освітнього процесу з метою виявлення й оцінювання його проміжних результатів, чинників, а також прийняття рішень щодо його регулювання й корекції. Для управління освітнім процесом у вищому навчальному закладі необхідно мати систему отримання інформації про його результативність, щоб бачити відхилення або динаміку цього процесу. Моніторинг не обмежується виявленням відхилень від певних норм (стандартів). Освітній моніторинг припускає оцінювання самих норм, тобто може характеризуватися як механізм корекції освітніх і управлінських цілей, шляхів їх досягнення.

Для об'єктивного оцінювання якості підготовки майбутнього фахівця з пожежної безпеки необхідна сукупність відповідних методів і технологій. Відсутність адекватної системи контролю якості ускладнює можливість порівняння стандартів освіти з реальними потребами ринку праці. У зв'язку з цим стає нагальною необхідність розроблення критеріїв і показників якості підготовки майбутнього фахівця з пожежної безпеки, методики аналізу показників якості та формування рейтингів викладачів, курсів, навчальних планів тощо. За відсутності постійно діючих механізмів оцінювання, аналізу і прогнозування показників якості підготовки фахівця, використання їх при вивченні профільних дисциплін, а також при проектуванні інформаційних технологій можливі стратегічне запізнювання системи підготовки та порушення принципу єдності і наступності системи освіти.

Література:

1. Пасинчук К. Сутність поняття «фахова компетентність» майбутнього працівника служби цивільного захисту / К. Пасинчук. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2013. Ч. 2. С. 314–324.

2. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко. *Вища школа*. 2006. № 2. С. 3–23.

3. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. Київ : Знання, 2005. С. 24.

4. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

5. Ельбрехт О. М. Педагогіка вищої школи : модульний лекційно-практичний курс / О. М. Ельбрехт. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. 78 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-XVII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Анненкова І. П. Моніторинг якості освіти у ВНЗ / І. П. Анненкова. *Вища освіта України*. 2010. Додаток 4, том I (20). Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 404–413.

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА США УКРАЇНІ У ПОСТМАЙДАННИЙ ПЕРІОД (2014–2020)

Пашков В. О.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри соціології та політології
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

З 2014 р. Сполучені Штати Америки є головним безпековим союзником України та у середньостроковій перспективі ця ситуація зберігатиметься. Масштабна військово-технічна допомога, тренувальні місії, дорадча підтримка у розробці реформ у секторі безпеки з боку США стали вагомим внеском у зміцнення обороноздатності України і стримування російської агресії.

З початку російської агресії США і станом на червень 2021 р. надали Україні військової допомоги на суму \$2,5 млрд. При цьому спостерігалась тенденція нарощення американської військової підтримки: 2014 р. – \$118 млн, 2015 р. – \$175 млн, 2016 р. – \$335 млн, 2017 р. – \$238 млн, 2018 р. – \$350 млн, 2019 р. – \$250 млн, 2020 р. – \$250 млн [6, с. 107]. І це обсяги допомоги лише за лінією Міністерства оборони США. Окрім того, чверть коштів, які надаються за лінією інших американських урядових структур, також спрямовуються на проекти у сфері безпеки. На США припало 92 % всієї військової допомоги, яку Україна отримала з-за кордону після 2014 р. 80 % цієї суми було спрямовано на

потреби ЗСУ, решта – на підтримку Державної прикордонної служби та Національної гвардії України [5]. Американська допомога складала 5–6% від військового бюджету України у цей час і кардинально не змінювала балансу сил на Донбасі, але була важлива з геополітичної та технічної точок зору.

Попри відмінності у підходах до надання військової допомоги адміністрацій Обами та Трампа, загальна філософія дій Вашингтону у цій сфері залишалась сталою. США поставляли Україні переважно ті види озброєнь і обладнання, виробництво чи закупівлю яких вітчизняний уряд не міг організувати у короткостроковій перспективі, але які були необхідні для стримування російської агресії. Крім того, США разом з Канадою та Великою Британією розгорнули тренувальні місії для сержантів і офіцерів, а також надавали експертно-дорадчу допомогу у розробці реформи сектору оборони та безпеки. У перспективі ці заходи разом із військовими поставками мали зміцнити рівень обороноздатності армії до того рівня, щоб Україна могла ефективно протистояти агресії з боку РФ.

Американська військова допомога протягом 2014–2016 рр. включала широкий спектр нелетальної військової техніки – контрбатареїні радары, системи захищеного зв'язку “Harris” (понад 300 станцій радіозв'язку Falcon-III), багатоцільові армійські позашляховики “Humvee”, обладнання для розмінування, безпілотні розвідувальні апарати RQ-11 Raven, військову амуніцію (тепловізори, пристрої нічного бачення, спорядження для водолазів), патрони для деяких видів стрілецької зброї, а також інструкторські місії, різні проекти з реабілітації українських солдатів [2, с. 54]. Починаючи з 2015 р., на Яворівському військовому полігоні у Львівській області 160 американських інструкторів почали тренувальні місії для українських військовослужбовців. Окрім цього, були реалізовані проекти створення у Яворові імітаційного центру (\$22 млн), будівництва американськими фахівцями центру оперативного управління ВМФ України в Очакові (\$25 млн).

Окрім поставок власної військової техніки та спорядження, Сполучені Штати сприяли налагодженню військово-технічного співробітництва між Україною та рядом східних країн НАТО. Міжнародна кооперація з Литвою, Естонією, Чехією, Словаччиною, Болгарією (за підтримки США) дозволила Києву отримувати комплектуючі, матеріали та технології для ремонту та модернізації військової техніки радянського і пострадянського виробництва.

Російська агресія проти України також стала каталізатором значного посилення співпраці у сфері спільних військових навчань. Традиційно у цьому напрямку двома ключовими заходами є сухопутні навчання «Швидкий тризуб» (“Rapid Trident”) на Яворівському полігоні та

військово-морські навчання “Sea Breeze”. У 2014–2019 рр. їх масштаби невпинно збільшувалися. Ці щорічні навчання стали дієвим доповненням до масштабних тренувальних місій, які у цей період розгорнули США, Велика Британія та Канада.

Таблиця 1

Основні види нелетальної військової допомоги США Україні у 2014–2016 рр. [6]

Рік	Найменування	Кількість
2014	Бронжилети	2 тис. од.
	Броньовані позашляховики	35 од.
	Камуфляжні жакети	3,6 тис. од.
	Набори медичної допомоги	1,5 тис. од.
	Протимінометні радари	20 од.
	Спальні комплекти	1 тис. од.
	Сухпайки	330 тис. од.
	Уніформа	3,2 тис. од.
2015	Чохли та каски	1 тис. од.
	Бронеавтомобілі	147 од.
	Військово-польовий госпіталь	1 од.
2016	Катери	5 од.
	Безпілотники	72 од.
	Медичні автомобілі	40 од.
	Позашляховики	13 од.
	Прилади нічного бачення	2,5 тис. од.
	Радарні системи	14 од.
Радіостанції	понад 300 од.	

Масштаби морських навчань “Sea Breeze” з 2014 р. також зросли. Для України, яка у результаті анексії Криму втратила до 80 % складу ВМС, вони стали відігравати важливу роль у стримуванні Росії в акваторії Чорного моря. Варто відзначити, що у них брали участь як всі країни чорноморського регіону (окрім РФ), так і провідні західні країни, що свідчило про чітку міжнародну підтримку України та занепокоєння нарощенням впливу Росії у регіоні.

Позиція адміністрації Б. Обама щодо поставок Києву летального озброєння, за виключенням невеликих партій легкої стрілецької зброї, загалом залишалася негативною. Хоча уряд А. Яценюка звернувся до Вашингтону з проханням надати зброю та боєприпаси ще у квітні 2014 р. на початку агресії РФ на Донбасі. У наступні роки українська влада декілька разів зверталась до США з запитами на надання летальної зброї, але щоразу отримувала дипломатичну відповідь, що «це питання відкрийте, але не на часі».

Слід зауважити, що чимало провідних чиновників американської адміністрації, зокрема віце-президент Дж. Байден, Держсекретар Дж. Керрі, його заступниця з питань Європи та Євразії В. Нуланд, міністр оборони Е. Картер, Верховний Командувач Об'єднаних сил НАТО в Європі Ф. Бридлав, виступали за надання Києву летального озброєння. На їх думку, такий крок став би потужним сигналом підтримки України та підвищив би для Москви ціну подальшої ескалації конфлікту, відіграючи стримуючий ефект [4, с. 96]. Натомість, сам президент Б. Обама та його радниця з питань національної безпеки С. Райс побоювалися, що таке рішення навпаки штовхне Росію до ескалації та зменшить шанси на політичне врегулювання.

На законодавчому рівні Конгрес США висловив свою позицію щодо України у грудні 2014 р. у «Акті на підтримку свободи в Україні». Документ, окрім постулатів про підтримку територіальної цілісності і суверенітету України, містив рекомендації посилити санкційний тиск на РФ, розширити невійськову допомогу, а також надати Києву протитанкову зброю.

За часів Трампа обсяги військової допомоги Україні з боку США суттєво зросли: 2017 р. – \$238 млн, 2018 р. – \$350 млн, 2019 р. – \$250 млн, 2020 р. – \$250 млн. Загальна логіка американців у цій сфері залишалась сталою. Сполучені Штати поставляли Україні ті види озброєнь і обладнання, виробництва чи закупівлю яких вітчизняний уряд не міг організувати у короткостроковій перспективі. Американська військова допомога надходила Україні у цей період через понад 10 міжнародних програм, але понад $\frac{3}{4}$ коштів, обладнання та техніки були надані у рамках двох програм – \$1,35 млрд за «Ініціативою безпекової допомоги Україні» (Ukraine Security Assistance Initiative – USAI) і \$720 млн за «Програмою фінансової допомоги збройним силам інших держав» (Foreign Military Finance – FMF) [7].

Вашингтон також продовжував надавати Києву експертно-дорадчу допомогу у розробці реформи сектору безпеки. При Міністерстві оборони України працювала група американських радників, які консультували військове та політичне керівництво щодо питань інституційного реформування МОУ і ЗСУ (стратегічне планування, військова освіта та медицина, структура управління). Чисельність американських радників при МОУ у 2017–2020 рр. зросла вдвічі і на початок 2021 р. становила 16 чоловік.

Але головною відмінністю адміністрації Д. Трампа від попередників-демократів у цьому питанні стала зміна підходів до надання військової допомоги. Республіканці відкинули пересторогу, що надання Україні летального озброєння провокуватиме РФ на військову ескалацію на Донбасі. 22 грудня 2017 р. Білий Дім оголосив рішення про скасування

ембарго на постачання Україні летальної зброї оборонного призначення [3, с. 192]. Вже у березні 2018 р. США поставили Україні 37 пускових установок ПТРК FGM-148 Javelin та 210 ракет до них на суму \$47 млн. У цілому у 2017–2020 рр. Сполучені Штати передали ЗСУ дві партії ПТРК Javelin у якості військової допомоги (\$47 млн і \$39 млн) та продали одну партію за контрактом з Міністерством оборони України.

Американська військова допомога у 2017–2020 рр. також значно збільшилась за номенклатурою. Вона включила ПТРК Javelin, контр-батареїні радары, радары проти мінометів, снайперські гвинтівки, радіостанції “Harris”, системи автоматизованого управління військами, армійські позашляховики “Humvee”, обладнання для водолазів і розмінування, засоби кібербезпеки, амуніцію (прилади нічного бачення, тепловізори), медичне обладнання.

У 2019 р. США передали Києву два патрульних катери типу “Island”. Також українські відомства отримали дозволи на придбання в США партій снайперських гвинтівок Barrett M107A1 та гранатометів. У липні 2020 р. адміністрація Трампа ухвалила рішення про продаж Україні 16 бойових катерів Mark VI вартістю \$600 млн. Шість з них США будуть передані Києву у якості військової допомоги, решту – уряд зможе придбати за власні кошти. Також за часів адміністрації Трампа українсько-американська співпраця у сфері спільних військових навчань розвивалася на стабільно високому рівні.

Новим напрямком ВТС стала кібербезпека. Після 2014 р. як Україна, так і США періодично зазнавали кібератак з боку РФ. Російські хакери здійснювали атаки на інформаційні системи органів державної влади, об’єкти критичної інфраструктури, банківські установи. Тому у вересні 2017 р. у Києві відбулись перші українсько-американські міжвідомчі консультації з кібербезпеки. За їх результатом США почали надавати Україні допомогу для посилення кіберспроможності урядових відомств [1, с. 80]. Другий та третій раунди консультацій пройшли у 2018 р. і 2020 р. В цілому у 2017–2020 рр. американський уряд виділив Україні до \$20 млн на проекти з кібербезпеки, серед яких підготовка українських фахівців, робота радників, надання обладнання для Центру оперативного реагування на кіберзагрози.

Література:

1. Бегма В. Шемяєв В. Радов Д. Нові напрями військово-технічного співробітництва Україна – США. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 4. С. 76–82.
2. Гансен М. Міжнародна підтримка реформування сектору безпеки в Україні. Київ, 2016. 100 с.

3. Леванчук І. В. Американсько-українське партнерство після анексії Криму. *Держава і право. Серія «Політичні науки»*. 2018. Вип. 79. С. 186–206.

4. Лимар М. Ю. Військово-оборонна допомога США Україні за президентства Б. Обами: до дискурсу щодо надання летальної зброї. *Наукові праці. Політологія*. 2017. Вип. 285. Том 297. С. 93–98.

5. Україна в безпековій політиці США: *Аналітична записка НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/ukraina-v-bezpekovi-politici-ssha-analitichna-zapiska>

6. Циганюк В. Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. Вип. 43. С. 104–116.

7. Допомога США Україні зростає майже до 700 мільйонів доларів – посол Чалий. *Радіо свобода*. 14 лютого 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ssha-dopomoga-ukrayini-zrostaye/29770488.html>

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Пашкуда Т. В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та фінансів підприємства

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

У сучасних умовах пріоритети розвитку людини та забезпечення високого рівня життя населення є основними факторами загальнолюдського прогресу. Жодній державі світу не вдалося досягнути високих показників рівня та якості життя без суттєвого підвищення життєвих стандартів й ефективних інвестицій. Здійснення соціальної політики держави базується на задоволенні матеріальних, культурних і духовних потреб громадян. Соціальна політика є явищем суспільно історичним: вона з'являлася разом з виникненням держави, є спрямованою на узгодження спільної діяльності людей та є регулятором взаємовідносин між соціальними структурами і соціальними інститутами, а також між суспільним та індивідуальним життям людини.

На сьогодні в Україні єдиний закон, який би визначав основні засади, мету та принципи соціальної політики відсутній. Стратегія сталого

розвитку «Україна – 2020» одним із векторів визначає проведення пенсійної реформи та реформи системи соціального захисту, проте це реформування не приносить позитивних результатів і не покращує життя українців. Навпаки, за версією Bloomberg, у 2017 році Україна увійшла в десятку найбідніших країн світу. Гірші від України справи лише у Венесуелі (перша сходинка), Аргентині, Південній Африці, Туреччині, Греції та Іспанії [1, с. 6].

Соціальний захист сектору доходів населення в Україні реалізується через:

- матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення;
- соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям;
- матеріальну допомогу сім'ям з дітьми;
- компенсації, індексації та пільги населенню;
- соціальне обслуговування тощо.

Таким чином, соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги. Найпершим видом соціального захисту, встановленим законодавством України, є мінімальний розмір заробітної плати. На практиці її величина не може досягти прожиткового мінімуму і ледве забезпечує виживання людини (рис. 1).

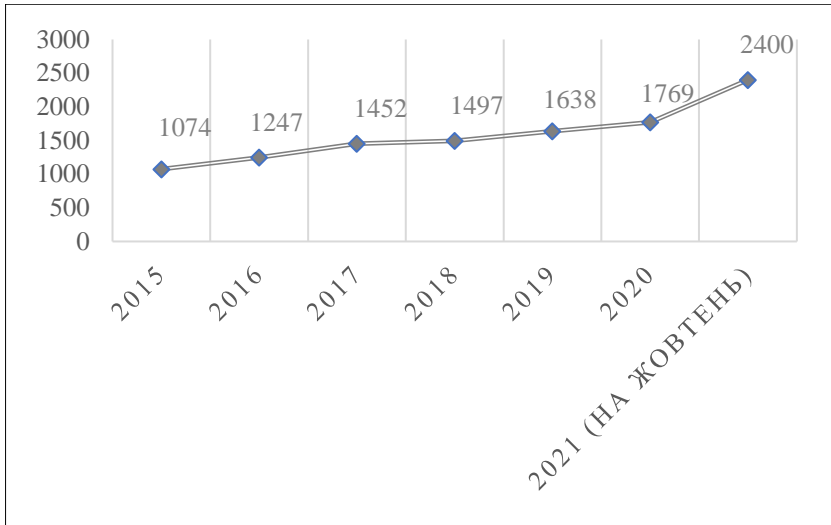

Рис. 1. Середні показники доходів у розрахунку на одну особу в Україні за період 2015–2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Також зі зростання мінімальної заробітної плати населення України відбулися зміни в соціальному забезпеченні пенсіонерів (рис. 2).

Дані рис. 1 та рис. 2 підтверджують, що збільшення рівнів соціального захисту збільшується, проте дуже повільно. Загалом основною проблемою соціального захисту та рівня соціальних гарантій в Україні є саме низьке їх забезпечення.

Рис. 2. Динаміка мінімальної пенсії в Україні за період 2015–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Соціальний напрям співробітництва між Україною та ЄС заключається у адаптації національної соціальної політики. Тут мається на увазі проведення реформ системи страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики, відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення й захисту населення. Проведення реформ у такому напрямі необхідно реалізовувати спираючись на програми ЄС шляхом залучення інститутів ЄС у даному питанні.

Література:

1. Черняєва А. О. Мінімальні норми державного регулювання доходів домогосподарств: ефективність та удосконалення. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск № 2–1 (45) 2018. С. 13–17.
2. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ У ЗАКЛАДАХ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Поляруш С. І.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Питання національної безпеки є актуальним для усіх країн світу. В Україні на загальнодержавному рівні воно регулюється Законом України «Про основи національної безпеки» та Указами Президента України «Стратегія національної безпеки України» від 14.09.2020 р. та «Стратегія забезпечення державної безпеки» від 16.02.2022 р. Нова «Стратегія національної безпеки України» визначає саме людину, її життя та здоров'я, честь та гідність, найвищою цінністю, підкреслює взаємозв'язок безпеки людини та безпеки держави.

Структуру національної безпеки досить чітко представили у своїй статті дослідники В. І. Білий та В. М. Михальчук, які зазначили, що об'єктами безпеки є особистість, суспільство та держава. Серед основних напрямків забезпечення національної безпеки вони назвали науку, технології та освіту [1, с. 95, 97]. Таким чином, освіта є важливим компонентом національної безпеки.

У здійсненні освітнього процесу важливе значення мають як змістове наповнення дисциплін, що викладаються, так і створення безпечного освітнього середовища для його учасників. Ціла низка дослідників працювала над поняттям «безпечне освітнє середовище» [2]. Його правове визначення дається у п. 1 ч. 1. ст. 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту»: «...сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання

вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [3]. Таким чином, визначення базується на існуючих в нашій державі нормах, що забезпечують фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку усіх учасників навчально-виховного процесу.

Указом Президента України була затверджена «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» на період 2020–2024 рр. [4]. У ній виділено низку стратегічних цілей: здоров'язбережувальна складова освіти; комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності; розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок; удосконалення медичного обслуговування учнів та працівників закладів освіти; ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу; підготовка працівників закладу освіти та їх здоров'я; безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища; міжсекторальна взаємодія та залучення соціальних інституцій.

В межах реалізації вказаної Національної стратегії, за підтримки представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, створено та успішно апробовано унікальну концептуальну рамку «Безпечна і дружна до дитини школа», що творчо адаптує до українських реалій найвідоміші у світі моделі шкіл: «Безпечна школа», «FRESH – універсальна рамка для ефективного забезпечення здоров'я у школах», «Школа сприяння здоров'ю», «Школа, дружна до дітей», «Індекс здоров'я» тощо [5]. В межах реформи освіти «Нова українська школа» та прийнятої «Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», Міністерство освіти і науки України працює над освітньою безбар'єрністю [6]. Значна кількість навчальних закладів впровадила локальний нормативний акт «Кодекс безпечного освітнього середовища», методичні матеріали до якого розроблені Українським фондом «Благополуччя дітей» разом з польською та швейцарською громадськими фундаціями [7]. Більшість загальноосвітніх навчальних закладів прийняли антибулінгові програми, що мають на меті просвітництво серед підлітків стосовно ознак цькування і приниження

під час освітнього процесу та прищеплення практичних навичок захисту від булінгу [8]. З метою захисту від сексуального насильства в Інтернеті був створений інформаційно-освітній портал для дітей, батьків та освітян #stop-sexting.in.ua за підтримки World Childhood Foundation, телеком-оператора «Датагруп» спільно з Міністерством соціальної політики України, Міністерством внутрішніх справ України, Уповноваженим Президента України з прав дитини.

У сучасних умовах російської військової агресії проблема безпечного освітнього середовища набуває оновленого змісту. Державна служба якості освіти України на початку 2022–2023 н.р. розробила довідник «Безпечне освітнє середовища: нові виміри безпеки», врахувавши можливості організації різних форм навчання. Якщо раніше акцент робився на здорове освітнє середовище, то зараз більшу увагу приділяється його безпечності. Рекомендовано розробити безпечні шляхи евакуації, протоколи безпеки з алгоритмом поведінки під час повітряної тривоги, евакуації, перебування у сховищі, правила мінної безпеки. Особлива увага приділена адаптаційним заходам для учнів, які підпадають під категорію внутрішньо переміщених осіб [9].

За дорученням Кабінету Міністрів України у Міністерстві внутрішніх справ (МВС) анонсували початок проєкту «Безпечне освітнє середовище в умовах війни», що передбачає тісну співпрацю з Міністерством освіти і науки у питаннях безпеки. Департамент комунікації МВС розробив у 2022 р. лаконічний, але змістовний посібник «Абетка з безпеки школяра середньої школи», де викладені у цікавій формі правила поведінки та безпеки в різних життєвих ситуаціях, зокрема, під час повітряної тривоги, при знаходженні боєприпасів, під час ядерної та хімічної небезпеки, даються поради як надати першу домедичну допомогу. На сайті Державної служби України з надзвичайних ситуацій розміщена «Абетка безпеки» з можливістю встановлення мобільного додатку на смартфон; карта з адресними місцями укриттів; представлений рекомендований вміст «тривожної валізи»; брошура «У разі надзвичайної ситуації або війни» (за участі Міністерства культури та інформаційної політики), психологічний посібник «Супергерої безпеки».

На початку нового навчального року в усіх навчальних закладах проведено Єдиний урок з безпеки за участю рятувальників і поліцейських, мета якого – не тільки просвітництво, а і відпрацювання навичок поведінки в умовах різних видів небезпеки. Планується вдосконалити викладання окремих предметів з врахуванням можливих надзвичайних ситуацій у період військових дій.

У багатьох містах поліцейські та рятувальники здійснюють навчання правилам поведінки населення у критичних ситуаціях. Так, із квітня 2022 р. міське управління освіти м. Кропивницького разом із

Кропивницькою міською організацією Червоного Хреста України почали проводити для окремих шкіл двомісячне навчання школярів «Знай! Умій! Врятуй». Крім того, у м. Кропивницькому поліцейські і представники громадської організації «Мобільна волонтерська група» проводять безкоштовні тренінги для усіх бажаючих з надання першої домедичної допомоги в умовах війни.

Отже, організація безпечного освітнього середовища у загально-освітніх закладах в період війни є важливою складовою політики держави, яка повинна приділяти максимум зусиль для збереження життя і здоров'я особи. А особа – це головний об'єкт національної безпеки.

Література:

1. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/17.pdf
2. Васянович Г. П. До поняття безпеки освітнього середовища: аспекти дослідження. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2017. № 13. С. 10–12. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/3930/1/Znpkhist_2017_13_4.pdf
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 08.01.2023 р.).
4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.04.2020 р. № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> (дата звернення: 08.01.2023 р.).
5. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.
6. Новий освітній простір. Безбар'єрність. Інформаційний посібник. К., 2019. 151 с.
7. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К., 2018. 56 с.
8. Антибулінгова програма «Я обираю щасливе майбутнє». URL: http://schoolno1.at.ua/graffiti/00/antibulingova_programa_2021.pdf
9. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

**ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ**

Сербин В. А.

*начальник навчального пункту
Аварійно-рятувальний загін спеціального призначення
Головного управління Державної служби України
з надзвичайних ситуацій у Черкаській області
м. Черкаси, Україна*

Брильова Г. В.

*викладач навчального пункту
Аварійно-рятувальний загін спеціального призначення
Головного управління Державної служби України
з надзвичайних ситуацій у Черкаській області
м. Черкаси, Україна*

Гненна О. А.

*викладач навчального пункту
Аварійно-рятувальний загін спеціального призначення
Головного управління Державної служби України
з надзвичайних ситуацій у Черкаській області
м. Черкаси, Україна*

На сучасному етапі професійна діяльність особового складу оперативних розрахунків пожежно-рятувальних підрозділів (постів, частин, загонів) характеризується збільшенням кількості завдань, що стоять перед ними, розширенням спектру виконуваних робіт і вдосконаленням методів їх здійснення, в тому числі за рахунок мобільності фахівців і підвищення якості виконуваних робіт. Також необхідно враховувати умови сучасного соціального та економічного розвитку суспільства. Практика показує, що на сьогоднішній день найбільш мобільною, технічно оснащеною та підготовленою структурою, що забезпечує ліквідацію надзвичайних ситуацій та їх наслідків, є Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту ДСНС України, до складу якої входять аварійно-рятувальні формування, зокрема аварійно-рятувальні загони спеціального призначення та державні пожежно-рятувальні підрозділи (загони, частини, пости).

У зв'язку з цим для виконання поставлених завдань виникає об'єктивна потреба у висування підвищених кваліфікаційних вимог до

пожежних-рятувальників – фахівців, які безпосередньо беруть участь у здійсненні оперативних дій: гасіння пожеж, ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, наданні допомоги постраждалому населенню та ін. Щоб досягти виконання зазначеного обсягу робіт у період гасіння пожеж і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах економіки, необхідно підвищити якість професійної підготовки особового складу рятувальних підрозділів.

Професійна підготовка особового складу підрозділів цивільного захисту – організований та цілеспрямований процес оволодіння особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання професійно-службових завдань.

В нашому дослідженні ми тлумачимо поняття «професійна підготовка особового складу пожежно-рятувальних підрозділів» як процес навчання рятувальників з метою оволодіння сукупністю світоглядних, загальнокультурних і спеціальних знань, умінь та навичок, що дають можливість виконувати певну професійну функцію – самостійне виконання покладених на них обов'язків у конкретній посаді.

Первинна професійна підготовка – здобуття професійно-технічної освіти особами рядового і молодшого начальницького складу, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для професійної діяльності.

Відповідно до керівних документів особи, прийняті на службу в органи і підрозділи цивільного захисту на посади рядового та молодшого начальницького складу, незалежно від отриманого ними раніше освітньо-кваліфікаційного рівня (освітнього ступеня), спеціальності та спеціалізації, крім осіб, які мають робітничу кваліфікацію за непрофільними спеціальностями та прийняті на службу на посади, зміщення яких відповідає отриманій професійній кваліфікації й не передбачає наявності професійно-технічної освіти у сфері цивільного захисту, направляються для проходження первинної професійної підготовки.

До завершення проходження первинної професійної підготовки осіб рядового і молодшого начальницького складу забороняється залучати до проведення професійно-службових завдань, виконання яких, через непідготовленість, може становити ризик для їх життя і здоров'я або призвести до непрофесійних дій з їхнього боку.

Навчальні групи в навчальних пунктах комплектуються чисельністю по 15–30 осіб упродовж календарного року залежно від потреб і заявок на навчання кандидатів, що надійшли від замовників на навчання, та відповідно до ліцензійного обсягу.

Під час комплектування навчальних груп нормативною чисельністю виникають певні труднощі. Особу, яку прийнято на службу цивільного захисту в пожежно-рятувальний підрозділ на посаду молодшого начальницького складу, можна направити до професійно-технічного навчального закладу для проходження первинної професійної підготовки тільки в тому випадку, коли в навчальному закладі, відповідно до замовлення комплектуючого органу, буде укомплектовано навчальну групу нормативною чисельністю. Даний термін у кожному конкретному випадку може бути різним (іноді становить до 6 місяців).

З метою підвищення ефективності первинної професійної підготовки осіб молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів (пожежних-рятувальників) пропонується організувати в індивідуальній формі, як початковий етап первинної професійної підготовки, спеціальне початкове навчання, яке проводиться в умовах пожежно-рятувального підрозділу.

Спеціальне початкове навчання визначаємо як оволодіння початковими професійними знаннями, уміннями особами, які не мають робітничої професії.

У професійній підготовці провідним компонентом навчання є навчальні дисципліни, орієнтовані на навчання професійної діяльності, а головним кінцевим результатом – здатність пожежних-рятувальників, відповідно до кваліфікації, виконувати посадові обов'язки.

У професійній педагогіці виділяють дві форми організації навчання: групову та індивідуальну. Обидві форми успішно застосовуються в пожежно-рятувальних підрозділах. Групове навчання є характерним для навчальних закладів системи ДСНС України, тоді як при організації спеціального початкового навчання застосовується індивідуальна форма (особистісно орієнтований підхід).

Спеціальне початкове навчання – це найнижчий щабель професійної підготовки пожежних-рятувальників.

Мета спеціального початкового навчання – вивчення кандидата на професійну придатність, ознайомлення з колективом, традиціями підрозділу, формування початкових професійних знань і умінь з навчальних дисциплін, що становлять зміст загальновиробничого і професійного рівнів, необхідних для виконання посадових інструкцій.

Навчання складається з двох обов'язкових розділів: теоретичного та практичного курсів.

Паралельно з освітньою діяльністю доцільно організувати виховну – створювати передумови для формування та розвитку необхідних професійно важливих якостей особового складу оперативних розрахунків підрозділів.

Пропонуємо до змісту спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників включити наступні теми для вивчення:

1. Теоретичний курс: організація діяльності ОРС ЦЗ ДСНС України; порядок проходження служби цивільного захисту; організація караульної та внутрішньої служб, обов'язки осіб внутрішнього наряду караулу, вимоги безпеки під час несення служби; класифікація пожежних та аварійно-рятувальних автомобілів, їх тактико-технічні характеристики, комплектація; призначення, види, будова, використання пожежних рукавів, стволів, обладнання, шанцевого інструменту; призначення, види, використання, випробування ручних пожежних драбин; обладнання, призначення та використання теплодімокамери, навчальної вежі, 100-метрової смуги з перешкодами; прилади для отримання повітряно-механічної піни, призначення, види, принцип дії, вимоги безпеки; протипожежне водопостачання, призначення, будова, принцип дії пожежного гідранта та пожежної колонки; будівельні матеріали та їх поведінка в умовах пожежі, конструктивні елементи будівель та споруд; загальні відомості про пожежу, її розвиток, горючі речовини, припинення горіння; основи організації гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних, пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт; статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ ДСНС України; гасіння пожеж за несприятливих умов; види оперативних дій під час гасіння пожеж, їх зміст; вимоги безпеки під час гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт; обов'язки пожежного-рятувальника; надання домедичної допомоги; зв'язок на пожежі.

2. Практичний курс (відпрацювання практичних вправ (індивідуально та у складі підрозділу), нормативів): укладання, одягання спеціального одягу та спорядження, збір та виїзд за сигналом «Тривога», відпрацювання нормативів; установка пожежної колонки на пожежний гідрант; робота з пожежними рукавами, стволами, рукавною арматурою, прокладання рукавних ліній, відпрацювання нормативів; установка пожежного автомобіля на вододжерело, відпрацювання нормативів, робота з ручними пожежними драбинами; робота з рятувальними мотузками, відпрацювання нормативів; оперативне розгортання у складі оперативного розрахунку чергового караулу, відпрацювання нормативів; відпрацювання прийомів та способів транспортування, перенесення та спуску потерпілих; складання нормативів із пожежно-стройової підготовки.

В основі формування змісту спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників як на рівні навчального матеріалу, так і на рівні конкретного заняття, знаходиться інтеграція теоретичної та практичної частини професійної підготовки. Пожежний-рятувальник

повинен вміти поєднувати матеріальну сторону навчання: пожежно-технічне обладнання, аварійно-рятувальний інструмент, процеси трудової діяльності (оперативні дії) з учасниками (особовим складом караулу, підрозділу) і споживачами (суспільством). У зв'язку з цим майбутньому фахівцеві необхідно не тільки опанувати знання, вміння та навички практичної діяльності в період гасіння пожеж, а й оволодіти процесом організації несення внутрішньої та караульної служб у підрозділі.

Особливу роль у професійній підготовці пожежних-рятувальників відіграє практичний курс. В цей період вони отримують знання і формують уміння безпечного виконання робіт у межах посадових обов'язків.

Певний обсяг змісту спеціального початкового навчання можуть становити теми, що розкривають місцеві особливості району виїзду підрозділу, організації несення служби особовим складом та ін.

Однією з ознак завершеності процесу підготовки пожежних-рятувальників є їх гармонійне «входження» до складу чергового караулу і здатність якісно виконувати оперативні завдання як у складі оперативного розрахунку, так і самостійно, створення умов для подальшої самореалізації та самовдосконалення.

Література:

1. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» № 103/98- ВР від 10.02.98 р.
2. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012 р.
3. Положення про професійно-технічний навчальний заклад : затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1240 від 05.08.1998 р.

«ВІДМИВАННЯ» ДОХОДІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: ДОСВІД ПРОТИДІЇ У ІСЛАМСЬКОМУ СВІТІ

Тихоненко І. В.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Однією із загроз міжнародній безпеці як на національному, так і глобальному рівнях є фінансування тероризму за рахунок легалізації «відмивання» кримінальних доходів. Терористична діяльність

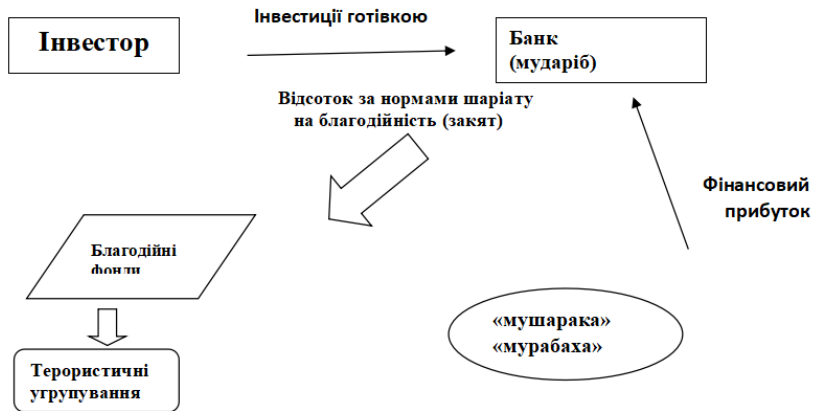
здебільшого має своє джерело та асоціюється з мусульманськими державами. Проте, варто наголосити, що іслам як релігія немає закликів до тероризму, а держави ісламського світу активно розвивають національні системи протидії фінансуванню тероризму. Прикладом таких держав можуть слугувати Королівство Саудівська Аравія (КСА) та Ісламська Республіка Пакистан (ІРП), які на практиці імплементують механізми протидії фінансуванню тероризму (протидія нелегальному використанню «ісламської банківської системи» та системи «хавала»).

Варто акцентувати на ролі у фінансуванні тероризму «ісламської банківської системи», яка має певні особливості зважаючи на норми шаріату, що є важливими для мусульман, що сповідують релігію іслам. Тож, у «ісламській банківській системі» діє наступний механізм (схема 1):

1. Рахунок «мудароба» – відсоток з кожної грошової операції переводиться за нормами шаріату на благодійність.

2. «Закят» – податок, який виплачує кожен мусульманин для підтримки бідних за допомогою банківської системи.

3. Структури з управління активами – «мушарака» (спільні підприємства) і «мурабаха» – (компанії, які банк купує і продає з метою отримання прибутку).

Схема 1. Фінансування тероризму у ісламській банківській системі – рахунок «мудароба»

Складено автором на основі аналізу праці [3]

Тому, доречним є розгляд механізмів протидії фінансуванню тероризму у Саудівській Аравії як держави, що займає провідне місце

серед акторів міжнародних відносин у ісламському світі та регіоні Близького Сходу.

Після подій 11 вересня 2001 р. помітно активізувалася і розширилася діяльність саудівської влади з протидії фінансуванню тероризму. У 2003 р. у КСА вперше був прийнятий «Закон із боротьби з відмиванням грошей і фінансування тероризму». Згідно із Законом, особа, яка буде визнана винною у скоєнні злочину з «відмивання» грошей буде притягнута до відповідальності – буде загрожувати тюремне ув'язнення терміном на 15 років і сплата штрафу розміром 7 млн ріалів.

У державі заснована Вища комісія з нагляду за укладенням фінансових договорів, банківськими вкладками і фінансовими пожертвами. З цією метою у всіх банках створені і діють спеціальні служби фінансової безпеки.

У Департаменті безпеки та боротьби з наркотиками Міністерства внутрішніх справ створено окремий спеціальний підрозділ фінансової розвідки, головним завданням якого є боротьба з відмиванням грошей і недопущення використання благодійних фондів в інтересах злочинної та екстремістської діяльності.

Валютне агентство Саудівської Аравії (Saudi Arabia Monetary Agency, SAMA) здійснює спеціальну програму з навчання суддів і слідчих особливостям протидії фінансуванню тероризму і відмивання грошей, міжнародним вимогам з фінансової безпеки і методам перевірки кримінальної фінансової інформації. Керівництво SAMA розробило відповідний циркуляр про правила боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, який мають виконувати всі банки та фінансові установи держави [5].

Ще одним механізмом фінансування тероризму, що поширений у ісламських державах є «хавала» – неофіційна міжнародна платіжна система – альтернатива банківської системи грошових переказів, яка поширена у Пакистані.

Сутність системи полягає у налагодженні довірчих відносин між двома операторами (так звані хаваладар), які знаходяться у різних країнах. Відправник передає гроші оператору у своїй країні і отримує пароль та адресу зарубіжного партнера. Далі оператор за допомогою засобів зв'язку (телефону, факсу, електронної пошти) повідомляє свого партнера про суму переказу і наданий пароль. Оператор, надаючи послугу відправнику, бере за своє посередництво, як правило, 1%. Оператор, що працює з одержувачем, заробляє на різниці між офіційним курсом валют і курсом «чорного ринку». Слід зазначити, що подібні угоди документально не фіксуються. Вся операція займає, як правило, не більш доби. Між операторами періодично проводяться взаємозаліки шляхом укладання цілком легального договору на придбання якогось

товару чи послуги. Боргові зобов'язання хаваладар може безліч разів перевести на своїх партнерів і остаточно приховати сліди транзакції [3, р. 32–33].

Варто зазначити, що саме факт існування вище зазначених систем банківських переказів коштів, які є механізмом фінансування тероризму в країні призвело до зарахування ІРП у «чорний список» Групи з розробки фінансових заходів боротьби з «відмиванням» грошей та фінансуванням тероризму (FATF). у лютому 2018 р. [4]. Проте, не можна говорити про бездіяльність офіційного Ісламабаду у сфері боротьби з фінансуванням тероризму. Підтвердженням чого є розгалужена нормативно-правова база та інституційна структура.

У 1997 р. був прийнятий «Антитерористичний Акт» у Статті 11Н-К зазначено про кримінальну відповідальність осіб, які сприяють фінансуванню терористів. Уряд залишає за собою право заморожувати рахунки, як осіб, що підозрюються у нелегальних фінансових операціях, так і осіб, які потрапили до списку терористів. Поправки до Закону були внесені у 2012 р. У 2007 р. тогочасний президент Пакистану П. Мушаррафф видав Указ про протидію легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму [6, р. 21–23].

У державі діє «Акт про запобігання відмиванню доходів та фінансуванню тероризму» (“Anti-Money Laundering Act”) від 2010 р. [2].

У 2010 р. Державним банком Пакистану були видані «Економічні нормативи для комерційних банків», які зобов'язували банки надавати усю інформацію про підозрілі рахунки та сприяти складанню списків терористів. Також Пакистан створив Експертні зони в чотирьох провінціях, де функціонують групи «Талібану» та інші екстремістські організації ісламістського спрямування. Ці зони контролюються Головним управлінням митної розвідки.

У країні питання фінансування тероризму та відмивання доходів входить до компетенції: орган Фінансового моніторингу (Financial Monitoring Unit), Національне підзвітне бюро (National Accountability Bureau), Федеральний слідчий орган (Federal Investigation Agency), Національне бюро з антинаркотичної політики (Anti-Narcotics Force), Комісія з нагляду за грошовими переказами Пакистану (Securities and Exchange Commission of Pakistan), Відділ економічних зв'язків Міністерства фінансів, Міністерство соціального захисту, Державний банк Пакистану [1, с. 51–52].

На основі вище згаданих фактів, можна стверджувати, що держави ісламського світу зіштовхуються проблемою існування механізмів фінансування тероризму, зокрема, за рахунок «відмивання» коштів. Проте, досвід Саудівської Аравії та Пакистану дає підстави стверджувати про перспективність протидії фінансуванню тероризму у

ісламському світі, зважаючи на впровадження розгалуженої нормативно-правової бази та інституційного механізму на державному рівні.

Література:

1. Тихоненко І. В., Радченко О. А. Нормативно-правова база та інституційний механізм боротьби з фінансуванням тероризму у країнах «золотої півмісяця»: досвід для України. *Наукові праці. Серія «Політологія»*. 2019. Т. 322. Вип. 310. С. 48–53.
2. Anti-Money Laundering Act. *State Bank of Pakistan*. URL: <http://www.sbp.org.pk/about/act/Anti-Act-2010.pdf>
3. Jost P. *The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering*. Vienna, VA: Financial Crimes Enforcement Network, 2010. 45 p.
4. Haider K., Mangi F. Pakistan Added to Global Terrorism-Financing Monitoring List. *Bloomberg*. 2018. June 28. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-28/pakistan-added-to-global-terrorism-financing-monitoring-list>
5. The Anti-Money Laundering and CounterTerrorism Financing (AML/CTF) Guide. *Saudi Central Bank*. URL: <https://www.sama.gov.sa/en-US/Laws/BankingRules/The%20Anti-Money%20Laundering%20and%20Counter-Terrorism%20Financing%20AML%20-%20CTF%20Guide.pdf>
6. Zubair M. Money Laundering and Financing of Terrorism in Pakistan. *International Research Journal of Social Sciences*. 2013. Vol. 2(6), 20–23, June. P. 20–23.

АНТИКРИЗОВІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ПОЛІТОЛОГІВ

Третяк О. А.

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Антикризовий характер політичних технологій визначається на основі завдань, які замовник та виконавець з'ясовують у межах кризових ситуацій. Відповідно, політичні технології можуть бути як політико-комунікаційними так і політико-організаційними. В умовах української

кризи доречним є уточнення змісту поняття та явища антикризових політичних технологій у зв'язку із завданнями національної консолідації, зосередження ресурсів для протидії політичним технологіям російського агресора, спрямованих на дезінтеграцію українського суспільства. Важливого значення ідентифікація антикризових політичних технологій набуває в умовах бачення перспектив розвитку післявоєнної розбудови українського суспільства та його руху до зразків сталої консолідованої демократії.

В умовах процесів політичної адаптації українського суспільства під час широкомасштабної збройної агресії актуальності набуває застосування інструментів протидії кризовим явищам. Це стосується передусім збереження стратегічної політичної стабільності, формування сприятливої громадської думки, гнучкості та адаптивності систем політичного управління. Політичні технології в сучасному фаховому дискурсі охоплюють засоби досягнення певної політичної мети на основі стандартизованих та запланованих практик політичної діяльності. Означене включає координацію, мультиплікаційний ефект, заплановані результати та корекцію під час реалізації проєктів. На відміну від понять «політична реклама», «політична пропаганда», «політичні PR» тощо, політичні технології розглядаються як засоби управління наявними ресурсами політичного суб'єкта з метою досягнення запланованих показників або цілей політичної кампанії.

Формування антикризових політичних технологій відбувається в середовищі медіації політики. Суто організаційні політико-технологічні дії зумовлюють або є підпорядкованими ситуації комунікаційного забезпечення кризових рішень. У зв'язку з цим будь-які публічні політичні дії антикризового характеру мають кореспондентуватися з поточною медійною ситуацією та медійною історією.

Антикризовий характер сучасних політичних технологій зумовлюється також особливостями структури перехідної політичної системи. Превентивні політичні технології розв'язують системні завдання політичного розвитку. Вони можуть застосовуватися поза межами конкретного кризового кейсу. Також вони є спрямованими на відвернення масштабного колапсу системи.

Можливості розв'язання політичних криз та їх запобігання (особливо в умовах військового стану) повинні враховувати різноманіття політичних та медійних суб'єктів. Значення політичних позицій та їх зміна виступають об'єктом впливу політика організаційних дій держави. Вони мають плануватися з урахуванням конкурентності та відкритості політичного середовища.

Політико-організаційні пріоритети політико-комунікаційного забезпечення антикризової політики набувають значення контексти

конкретної історії медійної взаємодії. Висвітлення подій в умовах кризи передбачає створення цих подій та блокування доступу до небажаного висвітлення подій. І все це здійснюється в рамках правового поля і демократичних правил гри.

Зміст комунікаційної протидії кризі визначається на основі чіткого усвідомлення потенціалу конкретних медіа-засобів політичного впливу. Зокрема, на прикладі реклами можна побачити «межі» управління громадською думкою та спроможність її спрямування в потрібному напрямку.

Антикризові політичні технології набувають визначення в ключових сферах антикризової політики держави та політичних суб'єктів. Політико-організаційні антикризові технології передбачають створення сприятливих можливостей для об'єднання ресурсів в межах протидії кризовим явищам. До цих технологій належать технології інтеграції політичних сил, формування політичного порядку денного, забезпечення спільного прийняття рішень, формування єдиних платформ політичної співпраці. Технологія політичного консенсусу є одним з провідних базових елементів національної консолідації в умовах військової кризи. Завданням макропроцесу національної консолідації є упередження руйнування демократичної політичної інфраструктури. Ідеться про умови вільного волевиявлення, висловлювання думок та політичних позицій в умовах військового часу. Політико-організаційні технології в умовах сучасної військової кризи в Україні повинні сприяти розробці планів політичної реінтеграції деокупованих територій та підтримки політичного волевиявлення та позиції внутрішньо переміщених осіб.

Політико-комунікаційні технології в антикризовому контексті забезпечують підтримку політико-організаційних заходів. Зокрема, йдеться про поширення в українському суспільстві позиції щодо єдності та територіальної цілісності української держави. Ідеться про продукування та трансляцію смислів відновлення України після конфлікту. Також ці технології спрямовані на формування середовища довіри та взаємопідтримки. Застосування засобів політичної реклами має ґрунтуватися на принципах діалогу, відкритості, якомога більшої політичної залученості громадян. Зазначені чинники будуть сприяти усуненню кризових настроїв та очікувань.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Тушко К. Ю.

*доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-
економічних дисциплін
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Торічний В. О.

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри національної безпеки та управління
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Сучасна українська держава здійснює активні кроки щодо реалізації євроатлантичної та європейської інтеграції. Свідченням цьому є забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони (далі – ДЦК), і зокрема у Державній прикордонній службі України. Для України, що намагається здійснити демократичні перетворення у фундаментальних інституціях суспільства це є можливість запобігти узурпації влади і створити диктатуру. Водночас, здійснення ДЦК над сектором безпеки та оборони є виконанням зі сторони України тих зобов'язань, які вона добровільно взяла згідно з міжнародними документами.

Реалізація ДЦК над сектором безпеки та оборони, і зокрема ДПСУ, характеризується власною специфікою, врахування якої є обов'язковим. Головна мета ДЦК у ДПСУ полягає у попередженні та недопущенні порушень норм Конституції України та загальнолюдських цінностей, забезпечення публічності функціонування прикордонного відомства.

Можна констатувати, що ДЦК у ДПСУ знаходиться на етапі формування, і йому властиві і відкритість громадськості і демократичність.

Причинами не сформованості вище згаданого контролю є наявність недоліків політичної системи українського суспільства, обмеженість судової системи та недосконалість засобів масової інформації.

У ДПСУ необхідно забезпечити сталі засади ДЦК, щоб уникнути політизації, масових порушень громадян, розвитку корупції тощо. Отже,

ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення потребує визначення пріоритетних напрямів удосконалення ДЦК.

Задля виокремлення напрямів розвитку та удосконалення ДЦК у прикордонному відомстві, необхідно врахувати такі важливі фактори як: аналіз наявного стану забезпечення такого контролю над прикордонною службою; розроблення методології розвитку ДЦК.

Аналізуючи стан ДЦК у ДПСУ, варто наголосити, що наявна картина відображає загальний стан становлення та розвитку цивільно-військової взаємодії на території держав пострадянського простору. Проте, є і низка характеристик, притаманних виключно Українському сектору безпеки та оборони. Перша особливість полягає в тому, що згідно із радянськими стереотипними традиціями, звільнення високопосадовців у військовій або правоохоронній організації, впливає на зміни і у середньому секторі управління. За такої ситуації виникає сповільнення реформ у структурах, а іноді і їх відміна. Ще одним суттєвим недоліком демократизації сектору безпеки та оборони за допомогою ДЦК є відсутність діалогічності між законодавчими та виконавчими органами влади у здійсненні реформ згаданого сектору. Наслідками цього є помилки в управлінських рішеннях, не обґрунтовані витрати бюджетних коштів, регрес тощо.

Основними механізмами функціонування ДЦК у ДПСУ є: правовий, організаційний, громадська експертиза, консультації з громадськістю, державно-приватне партнерство у ДПСУ. Кожен із цих механізмів потребує визначення векторів удосконалення.

Правовий механізм ДЦК у ДПСУ. Створений нормативно-правовий фундамент слугує для спрямування організаційних, правових, соціально-економічних засад розвитку ДЦК з метою трансформації прикордонної служби та допомоги Україні у зайнятті місця у новому світопорядку.

Удосконалення правового механізму ДЦК у ДПСУ повинно передбачати:

формування та прийняття нормативно-правових актів стосовно внесення змін у президентський контроль над прикордонним відомством (можливе створення відповідної інституції Уповноваженого Президента щодо контролю над ДПСУ);

удосконалення механізму парламентського контролю за діяльністю ДПСУ;

розроблення нормативно-правового документу щодо парламентського контролю над відомством;

розроблення нормативно-правових документів щодо інтеграції структур громадянського суспільства у виробленні та реалізації політики державної прикордонної безпеки;

законодавче визначення процедури нарощування громадянської компоненти у діяльності прикордонної служби;

законодавче врегулювання механізму контролю витрат коштів державного бюджету на діяльність прикордонного відомства;

імплементацию рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо розбудови ДЦК над оборонно-безпековим сектором;

визнання загальнодемократичних принципів функціонування ДЦК над сектором безпеки та оборони;

наближення українських нормативно-правових актів у сфері безпеки та оборони до європейських.

Організаційний механізм ДЦК у ДПСУ. В удосконаленні організаційного механізму ДЦК варто реалізувати такі шляхи:

забезпечити на загальнодержавному рівні процеси реформування сектору безпеки та оборони;

поглибити міжнародне співробітництво у сферах безпеки та оборони;

скоригувати зміни у системах військового, правоохоронного та державного управління з метою модернізації сектору безпеки та оборони;

розширити повноваження профільних комітетів, дотичних до сфери безпеки та оборони, у парламенті України;

забезпечити підготовку посадовців для сектору безпеки та оборони, здатних приймати управлінські рішення з мінімальними ризиками та помилками;

побудувати систему ефективної взаємодії між громадськими організаціями українського суспільства у напрямку розроблення та удосконалення національної політики безпеки;

здійснювати систематичне інформування громадян щодо діяльності сектору безпеки та оборони, зокрема про проблеми сектору, його політику, шляхи вирішення проблем, специфіку функціонування тощо;

забезпечити комунікацію між представниками сектору безпеки та оборони і суспільством, обраних на законних підставах;

дотримання вимог міжнародних зобов'язань щодо здійснення ДЦК у безпеково-оборонному секторі, на які погодилась Україна;

запрошувати до активної співпраці впливові міжнародні організації регіону та світу загалом;

розробляти та інтегрувати міжнародні проекти та програми щодо здійснення ДЦК;

дотримуватись визначеного в українському законодавстві режиму доступу до інформації (зокрема таємної);

забезпечувати парламентський контроль за оперативно-розвідувальною діяльністю, котру здійснює прикордонна служба, оскільки цей вид вважається закритим, а отже вимагає використання спеціальних алгоритмів спостереження.

Громадська експертиза у ДПСУ. Для ефективної співпраці громадськості із ДПСУ, варто реалізувати такі заходи:

- навчання представників громадської ради стандартам, формам та методам співробітництва із прикордонним відомством;

- розроблення певної методології функціонування громадської ради у прикордонній службі;

  - узагальнювати та систематизувати рішення громадських рад;

  - забезпечення моніторингу та контролю громадських рад;

- розроблення рекомендацій з метою удосконалення діяльності громадської ради;

- проектування та впровадження просвітницької системи на основі тренінгів, воркшопів, лекцій тощо для представників інститутів громадськості;

- забезпечення навчальної діяльності для представників ДПСУ державних інституцій з метою надання інформації про необхідність здійснення ДЦК у цій службі;

- розроблення відповідного до освітньої діяльності навчально-методичного забезпечення (робочих програм, опорних конспектів тощо);

- вивчення досвіду провідних країн світу, що тривалий час здійснюють у секторі безпеки та оборони ДЦК.

Державно-приватне партнерство у ДПСУ. Стан розвиненості державно-приватних відносин є свідченням рівня демократично-правової розвиненості суспільства. Тому важливим завданням є визначення основних шляхів удосконалення державно-приватного партнерства у прикордонному відомстві:

- внесення адекватних змін у внутрішнє життя прикордонної служби, що регламентована специфічними правилами (нормативно-правові документи, статuti і т. д.);

  - відродження та розвиток системи військових традицій;

  - недопущення заполітизованості у прикордонному відомстві;

- зміцнення та поглиблення військово-патріотичного виховання особового складу прикордонної служби;

- діяльність щодо створення іміджу відомства та забезпечення його престижності;

- забезпечення у свідомості військовослужбовця-прикордонника цілісності двох соціальних ролей «громадянина та військовика»;

- проектування та обґрунтування наукових підходів у здійсненні аналізу щодо протидії негативних впливах у прикордонній службі;

- оптимізувати діяльність структур усіх органів охорони державного кордону;

- недопущення запозичення повноважень будь-якого суб'єкту ДЦК у прикордонній службі;

забезпечення чітких визначень та розмежувань змісту компетенцій представників державної та приватної сфери;

визначення правових та організаційних основ діяльності Головного управління з питань діяльності правоохоронних органів Офісу Президента України;

чітке відділення змісту політичних та адміністративних функцій у прикордонній службі.

Таким чином, нами визначено шляхи удосконалення пріоритетних механізмів ДЦК у ДПСУ, котрі розвинені та вже активно функціонують. Ця проблема виникла, оскільки сектор безпеки та оборони, зокрема прикордонна служба України, переживають певні складнощі у забезпечення ДЦК, що спровоковані сучасними соціально-економічними та політико-правовими процесами.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІЛР МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНУТРІШНІЙ БЕЗПЕКОВИЙ СЕКТОР ДЕРЖАВИ – З ЧОГО ПОЧИНАТИ?

Ханькевич А. М.

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

В останні місяці 2022 року на новий рівень розуміння важливості виходять питання, пов'язані із таким важливим складником внутрішнього безпекового сектору держави, як процес розбудови поліцейської діяльності, керованою аналітикою “Intelligence Led Policing” (далі – ІЛР).

Відновлення питання імплементації моделі ІЛР в діяльність Національної поліції викликане, насамперед, суттєвими змінами, які відбулися за останні 7 років у структурі, функціях, пріоритетах і задачах зазначеного державного правоохоронного відомства, що «вимагає повного перегляду напрямів та складових частин моделі ІЛР, а також розроблення нового підходу до її впровадження, урахуовуючи правовий режим воєнного стану в державі, вимоги до ефективного розвитку органів (підрозділів) поліції та незворотність європейського і євроатлантичного курсу України» [1].

Вважаю за необхідне зазначити, що на сьогоднішній день силами вітчизняних практиків та науковців вже проведена значна робота із цього питання, визначені основні напрями й окреслені деякі проблеми впровадження ІЛР в діяльність поліції.

На думку відомих фахівців у галузі впровадження ІЛР у практику діяльності правоохоронних органів В. Некрасова та В. Мельника, «в ІЛР основна увага приділяється систематичному збиранню та оцінюванню даних та інформації за допомогою чітко прописаного аналітичного процесу, в результаті чого дані перетворюються на стратегічні та робочі аналітичні продукти, які слугують основою для вдосконалення процесу прийняття обґрунтованих рішень, підкріплених фактичними даними» [2].

Серед фундаментальних чинників, що прямо впливатимуть на працездатність моделі ІЛР в Україні, названі автори виділяють: «політичну підтримку й обізнаність керівництва (правоохоронних органів – наше) вищої та середньої ланки про суть й можливості ІЛР», їх зацікавленість і прихильність; «кооперацію між правоохоронними, контролюючими та іншими державними органами, установами, підприємствами, організаціями» у плані обміну інформацією; розуміння необхідності використання ІЛР і «чіткі механізми ставлення завдань» перед правоохоронними органами; «трансформацію культури «мінімально необхідної обізнаності» в культуру «максимально необхідного поширення» ІЛР; «наявність інформаційних комунікаційних каналів для передачі інформації»; наявність «аналітичної бази даних і досвідчених аналітиків»; наявність у структурі правоохоронних органів «відповідних організаційних структур, що підтримують ІЛР» [2].

Все вірно. І, з одного боку, – все це є, працює та поступово, хоча і повільно, розвивається. А з іншого – фахівці (у тому числі з Консультативної місії Європейського Союзу в Україні) бачать, що, дійсно, – «дуже повільно» і для багатьох керівників у Національній поліції, на жаль, незрозуміло – як і для чого...

У чому ж справа? Чому модель ІЛР й досі не працює належним чином? Що робиться не так? Спробуємо у цьому частково (у межах тез доповіді) розібратися.

Питання рівня ефективності роботи підпорядкованих служб і підрозділів Національної поліції України, впровадження сучасних наукових напрацювань й новітніх технологій у професійну діяльність, покращення якості поліцейської освіти та підвищення кваліфікації працівників поліції в умовах складної оперативної обстановки, викликаній низкою наявних внутрішніх та зовнішніх чинників, гостро стоять перед керівництвом зазначеного вище відомства.

Незважаючи на те, що за останній час оперативні підрозділи кримінальної поліції зазнали чисельних організаційно-штатних змін, перепідпорядкування, перейменування, результативність їх діяльності, на жаль, ще не відповідає вимогам часу.

Вивчення думок працівників секторів кримінальної поліції щодо самооцінки роботи на займаних посадах показало, що респонденти доволі низько оцінюють ефективність своєї праці – близько 70 % поліцейських заявили, що якість роботи «залишає бажати кращого».¹ На їх думку, «справжня робота досить часто підміняється звичайною паперотворчістю..., ... зміст чисельних планів, орієнтувань, вказівок, звітів дублюють один одного, й, іноді, дуже далекі від реального стану справ» [3, с. 192–193].

До цих пір не увійшла у практику діяльності оперативних підрозділів та слідчих органів комплексна систематизація зібраних відомостей про протиправну діяльність, їх оцінювання, що дозволяло би своєчасно проводити превентивні оперативно-розшукові заходи на стадіях підготовки і вчинення кримінальних правопорушень, здійснювати оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства, більш активно практикувати реалізацію оперативно-розшукової інформації в якості доказів за кримінальними провадженнями.

Тому, давно є на часі думка, що з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативних працівників та процесуальної діяльності слідчих, сьогодні потрібні нові підходи до організації протидії кримінальній протиправності, нові навички для більш ефективного опрацювання оперативними працівниками і слідчими інформації із відкритих та конфіденційних джерел, яка має ґрунтуватися на системному аналізі різномірних відомостей.

Первинна аналітична робота має стати одним з основних елементів процесу пізнання, здійснюваного під час виконання функціональних обов'язків працівниками Національної поліції. Оволодіння початковою методикою проведення кримінального аналізу інформації лише позитивно вплине на якість протидії кримінальній протиправності, дозволить ефективніше використовувати можливості підрозділів Департаменту кримінального аналізу.

Введення в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» п. 21 ч. 1 ст. 8 норми, яка стосується права безпосереднього проведення або ініціювання проведення кримінального аналізу підрозділами, які

---

¹ Опитування працівників кримінальної поліції і слідчих проводилося шляхом анкетування під час занять з «Основа кримінального аналізу» на курсах підвищення кваліфікації в Харківському національному університеті внутрішніх справ у 2016–2021 рр.

здійснюють оперативно-розшукову діяльність, слід розглядати не тільки як діяльність спеціалізованих суб'єктів у області інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів кримінальної поліції та досудового розслідування, але й як органічну оперативно-розшукову функцію, до здійснення якої мають бути готовими в тій чи іншій мірі всі оперативні працівники.

На практиці ж, проведений за останні п'ять років аналіз фактичної зацікавленості в отриманні нових знань й навичок з основ кримінального аналізу інформації працівників кримінальної поліції та слідчих, які проходили навчання на курсах підвищення кваліфікації, показав вкрай негативний результат, що свідчить про небажання навчатися чомусь новому.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що станом на сьогоднішній день значна частина офіцерів кримінальної поліції й слідчих органів, які безпосередньо працюють з інформацією на різних рівнях (під час проведення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду матеріалів кримінальних правопорушень тощо) використовують в основному досвід роботи минулих років, а то й покоління. Тому не дивно, що в комплексі з майже відсутньою дієвістю агентурної роботи, часто фактична результативність діяльності названих посадових осіб є невисокою.

Вбачаю, що в корені такої проблеми знаходяться підхід й погляди (чи недостатня компетентність) на базову освіту майбутніх працівників поліції окремих відповідальних чиновників профільних міністерств, які не переймаються особливостями діяльності практичних підрозділів Національної поліції, реальними потребами служб і підрозділів у конкретних знаннях та навичках майбутніх фахівців й, відповідно особливостями підготовки фахівців у стінах вишів системи МВС України.

У майбутню Концепцію впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, має бути покладений, насамперед, виважений підхід до навчання основам ІПР в межах підготовки до служби майбутніх працівників поліції та підвищення кваліфікації чинних працівників середньої та вищої ланки окремих служб і підрозділів залежно від напрямів її роботи (середовища функціонування – корупція, незаконний обіг наркотиків, торгівля людьми, незаконний автобізнес, організована й серійна злочинність й т. п.).

Сьогодні вкрай потрібним стає механізм приведення як навчальних планів, так і тематики дисциплін та спеціальних курсів до реальних потреб практики.

Як варіант, у розрізі впровадження моделі поліцейської діяльності ІЛР у практику, логічним вбачаю вивчення можливостей ІЛР й оволодіння під час практичних занять професійними навичками у наступній послідовності й обсязі:

- 1) на першому «бакалаврському» рівні отримання вищої освіти:
  - ознайомлення з основами кримінального аналізу даних за методикою “Апасара”;
- 2) на другому «магістерському» рівні вищої освіти:
  - ознайомлення з основами тактичного і стратегічного кримінального аналізу;
  - ознайомлення з основами роботи спеціалізованого програмного забезпечення (I2 Analyst’s Notebook, Excel, ArcGIS або аналогів);
- 3) підвищення кваліфікації штатних аналітиків, слідчих та оперативних працівників:
  - ознайомлення з методикою проведення OSINT-аналізу;
  - проведення тренінгів для поглибленого вивчення можливостей спеціалізованого програмного забезпечення (I2 Analyst’s Notebook, Excel, ArcGIS або аналогів);
- 4) підвищення кваліфікації для керівників поліції середньої та вищої ланок:
  - ознайомлення з методикою проведення SWOT-, та PESTEL-аналізу.

У зв’язку з цим, логічним і необхідним вважаю також перегляд сучасного розподілення навчальних дисциплін по блоках «Обов’язкова компонента» та «Варіативна частина» у навчальних планах. У переліку дисциплін, які здобувач вищої освіти має право обирати для вивчення за власним бажанням (варіативна частина), часто перебувають дисципліни й спецкурси профільного напрямку, які здобувач вищої освіти просто зобов’язаний вивчати для оволодіння обраною спеціальністю.

Продовжуючи думку, слід зауважити, що сьогодні критично не вистачає реальної, а не паперової координації між профільними міністерствами, практичними органами та безпосередньо вишами під час планування навчального процесу, якої можна досягти виключно через створення робочих груп фахівців – досвідчених практичних працівників, провідних викладачів профілюючих кафедр та фахівців навчально-методичних відділів відповідних установ. І такі групи мають систематично й на постійній основі працювати з кожною конкретною навчальною дисципліною, знання за якою важливі саме для потреб практики.

Важливим є й те, що у навчальному процесі з підготовки поліцейських за спеціалізаціями не має бути місця «мертвим» навчальним дисциплінам, або ж темам. Якість підготовки фахівців для органів і

підрозділів Національної поліції за рахунок кількості незатребуваних дисциплін і тем не має страждати.

Також часто на вивчення навчальних дисциплін профільного напрямку відводиться значно менше навчального часу ніж на загальноосвітні дисципліни, що не сприяє ефективній підготовці фахівця для практичних підрозділів Національної поліції та його якісній кваліфікації.

Що ж стосується фундаментального покращення у довгостроковій перспективі аналітичної складової діяльності працівників секторів кримінальної поліції й слідчих та можливості фахівців підрозділів Департаменту кримінального аналізу оперативно й ефективно співпрацювати як з ними під час вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства, вважаю, що зазначений Департамент має виступати гарантом і координатором усіх відповідних освітніх і тренінгових програм.

Література:

1. Лист Першого заступника Голови – начальника кримінальної поліції М. Кузнецова від 23.12.2022 р. № 9257/02/33 2022 «Про розроблення проекту Концепції впровадження моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою». *Національна поліція України*. Арк. 1–2.

2. Некрасов В., Мельник В. Що таке ILP-модель і чому саме вона була обрана основою законопроекту № 8157 «Про НБФБ»? URL: <https://n-v.com.ua/shho-take-ilp-model-osnova-zakonoproektu-8157-pro-nbfb/> (дата звернення: 03.01.23).

3. Ханькевич А. М. Використання кримінального аналізу в діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 192–194.

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Цимбалюк В. І.

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Збереження та розвиток людського капіталу та людського потенціалу України – це актуальне завдання як для України, так і для всього Європейського Союзу. Адже функціонування ЄС базується на цінностях демократії, свободи, поваги до прав людини та передбачає належне функціонування ринкової економіки, зокрема шляхом забезпечення кадрового потенціалу. На сьогодні, людський капітал є найвищою цінністю та основним стратегічним ресурсом будь-якої держави. Людський ресурс є також основою для зростання спроможності держави як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Вторгнення Росії в Україну призвело до миттєвих змін демографічного становища у нашій державі. Від початку повномасштабної війни територію України покинули понад 6 млн. осіб. Тільки сусідня Польща прийняла 2,5 млн українських біженців [1].

Більшість українських біженців рятувалися в сусідніх до нас країнах: Польщі, Румунії, Угорщині, Молдові, Словаччині. Ще частина – в інших країнах Європи, Австралії та США. Усі ці та інші країни забезпечили прийняття українців та надали їм право тимчасового захисту, а також різноманітну допомогу: гуманітарну, матеріальну та іншу.

Крім того, межі України залишили особи, що не є громадянами: студенти-іноземці, працівники-мігранти та інші. Безліч осіб стали внутрішньо переміщеними. Це призвело до дестабілізації ринків праці та зайнятості, що спонукало цілу низку соціально-гуманітарних проблем.

Еміграція 15% населення нашої держави зумовить різке скорочення як внутрішнього попиту, так і пропозиції робочої сили, проте в короткостроковій перспективі демографічний чинник тут ще не відіграє визначальної ролі для економіки. У середньостроковій перспективі в умовах післявоєнної відбудови та відкриття можливості виїзду за кордон для чоловіків може виникнути дефіцит робочої сили в окремих галузях, передусім у будівництві, що може спричинити сповільнення притоку коштів у вигляді грантів, дешевих кредитів та інвестицій [2].

Окремими аспектами соціальної вразливості в умовах війни стали безробіття та втрата доходів значної частини населення України і загострення нерівності за доходами, котра загалом має безліч проявів, так або інакше пов'язаних із правами людини, бідністю та рівнем життя. Зрозуміло, щонайбільше проявляється нерівність за статками та/або доходами, зокрема у часі воєнного лихоліття [3, с. 145].

Після завершення етапу відбудови в українській економіці, людський капітал відіграватиме визначальну роль. Маємо розуміти, що чим довше триватиме російська збройна агресія, тим менша кількість громадян повернеться назад. Адже діти звикатимуть до нових шкіл, батьки працевлаштовуватимуться і т. д. А цей фактор матиме великий негативний вплив на економіку нашої держави та її післявоєнну відбудову.

Наразі гостро постає питання повернення наших громадян, забезпечення їм робочих місць та підтримання нормального рівня життя українців. Держава має сформувати чітку стратегію післявоєнної відбудови України, в якій першим пунктом повинно бути повернення громадян, а другим – недопущення масової міграції українців через втрату роботи, доходу, високі ціни на продукти харчування, надмірні платіжки за комунальні послуги та інші чинники.

Наразі необхідно проводити активну політику щодо збереження людського капіталу України, яка вже зараз дозволить запобігти значно більшим фінансово-ресурсним витратам Європи і всього світу на його відновлення. Має бути проведений моніторинг щодо активізації міграційних процесів, вивчення найбільш гострих потреб біженців, їх інтересів та намірів, а у майбутньому розробки ефективних механізмів їх повернення додому.

Найважливіше зараз зреалізувати такі заходи, які будуть спрямовані на забезпечення населення соціальним житлом, дотримання прав громадян України за кордоном та стимулювання повернення їх назад в Україну, а також стимулювання нормального функціонування ринку праці і забезпечення населення зайнятістю.

Література:

1. Корольова Є. Відчинені двері. Як Польща приймає українських біженців. *Фокус: сайт*. 02.04.2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/511170-vsya-informaciya-dlya-ukrainskih-bezhencev-v-polshe-peselzhile-rabota-posobie>.

2. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2020. 456 с.

3. Маліброда С. Б., Чернобай Л. І., Єсиркепова А. М. Демографічні виклики довгострокового розвитку України. *Управління економічними*

процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, 25–26 травня 2022 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. С. 124–126.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ВІЙНИ

Черненко О. М.

кандидат медичних наук,

доцент кафедри організації заходів цивільного захисту

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

м. Черкаси, Україна

В умовах повномасштабних військових дій педагогічна освіта та професійний розвиток сучасного фахівця становить багатовимірний циклічний процес якісних змін з урахуванням парадигмальних позицій педагогічної інноватики, на основі використання новітніх підходів, моделей і форм підвищення кваліфікації, модифікацій дистанційного навчання, що ґрунтуються на принципах неперервності, гнучкості, відкритості, диференційованості, трансформації у сферу освітніх послуг. Новим концептуальним орієнтиром модернізації системи педагогічної освіти в реаліях сьогодення (військові дії, часте відключення електроенергії, перебої з інтернетом) є компетентнісний підхід, що забезпечує цілісність, неперервність зростання вчителя за науково-дослідницькою, професіографічною та освітньо-персонологічною (особистісною) складовими [6, с. 62], здетермінує вдосконалення загальнокультурного, фахово-кваліфікаційного і функціонального компонентів професійної компетентності [2, с. 57–58].

Отже, компетентнісно підхід є необхідною умовою для створення диференційованого акмеологічного професійного простору, розроблення диференційованих програм професійного розвитку фахівців, формування самотульно-творчої професійної позиції.

Професійна компетентність є підвалиною педагогічної майстерності, оскільки спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що самоорганізується [3, с. 25, 27].

Професійно-педагогічну компетентність сучасного педагога визначаємо як інтегральну характеристику особистості, що включає комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, зокрема спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов) тощо, акмеологічної професійної позиції, які забезпечують професійний розвиток педагога шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти, готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну професійно-педагогічну діяльність в умовах повномасштабних військових дій. Причому готовність педагога до професійно-педагогічної діяльності проявляється в його внутрішній активності долати незручності у викладанні, певні протиріччя та творчій реалізації професійних планів і програм. Професійно-педагогічна компетентність виступає складовою професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, тобто інтегрованим показником діяльній та індивідуально-особистісній сфері педагога, для якого важливо в умовах реалій сьогодення не стільки оволодіти системою професійно-особистісних знань, умінь і навичок, скільки вміти майстерно мобілізувати їх у певній ситуації для творчо-продуктивного розв'язання завдань на рівні професійних стандартів. Для сучасного фахівця важливо оволодіти навичками управління знаннями, тобто навичками отримання знань, їх створення, організації і ціннісного використання за умов військових дій. Адже компетентна дія без компетентного знання неможлива. Отже, компетентність визначаємо як реалізацію компетенцій у професійно-педагогічній діяльності [1].

У нових соціокультурних умовах педагог також має оволодіти системою знань у галузі педагогічної акмеології і синергетики, тобто закономірностями і механізмами індивідуально-особистісного й професійно-фахового зростання, методами і прийомами розвитку педагогічної майстерності шляхом самонавчання, самопізнання, самоосвіти, самоконтролю тощо.

Лише за реалізації цих завдань можна говорити про сформованість професійно – педагогічної компетентності, готовності і здатності педагога навчатися упродовж життя. Ціннісно-світоглядна компетентність спрямовує застосовувати знання з педагогічної аксіології, що з одного боку, формують його професійну і світоглядну позицію, стиль професійно-педагогічної взаємодії, а з іншого – ціннісно-світоглядну позицію вихованців [4].

При дослідженні характеристик компетентним педагогом вважаємо того, хто завдяки мобілізованим достатнім знанням, умінням до швидкої адаптації в умовах військових дій, спеціальним професійним здібностям,

особистісним якостям спроможний успішно здійснювати інноваційну професійно-педагогічну діяльність в реаліях сьогодення. Від набутого і вдосконаленого в системі педагогічної освіти сьогодення, рівня професійно-педагогічної компетентності педагога, його професійної відповідальності, творчості та ініціативи безпосередньо залежить формування нового громадянина сучасної держави, патріота з активною життєвою позицією, загальною культурою та багатим світоглядом [4, 5].

Література:

1. Мельник Т. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук / Т. В. Мельник. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. «Сучасний лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір». Луганськ, 2010. № 22 (209). Листопад. С. 38–51.
2. Набока Л. Я. Культурологічний підхід до розвитку особистості педагога у системі післядипломної освіти розвитку / Л. Я. Набока. *Післядипломна освіта в Україні*. 2001. № 1. С. 57–60.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
4. Сидоренко В. Акмеологічні технології в освіті дорослих / В. В. Сидоренко. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 26 (36). Сер. 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики» : зб. наук. пр. / ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 38–42.
5. Сидоренко В. В. Феноменологія педагогічної майстерності вчителя / В. В. Сидоренко / Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / кер. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 156–199.
6. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно-зорієнтованої освіти : модульний посібник / автори-упорядники: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. Полтава : ПОППО, 2006. 292 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОГО ФОРЕНЗІКУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Чеховська М. М.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

У швидкозростаючому цифровому середовищі та світі з високим ступенем інформатизації сучасне суспільство створює велику кількість оцифрованих документів, незважаючи на те, що друковані версії все ще зберігають своє значення для всіх сфер життєдіяльності. Маючи можливість зберігати необмежену кількість даних, ніж їхні звичайні аналоги, все більше і більше установ державного сектора, а також підприємств банківської сфери, промисловості тощо вирішують здійснювати управління своїми операціями на основі цифрових документів.

Перехід до цифрових документів створив попит на здійснення відповідного фінансового аудиту для забезпечення управління операціями у фінансово-економічній сфері. Зазначене обумовлено більшою обізнаністю людей в цифрових технологіях, що надає їм можливість виконувати усі дії цифровим способом, що включає як ненавмисні помилки, так і шахрайство. Це відкриває можливість для фінансових аудиторів співпрацювати з експертами з цифрової криміналістики під час проведення аудиту, внутрішнього чи зовнішнього, щоб краще захистити фінансово-економічну безпеку підприємств різних форм власності, а також державних установ.

Загалом, цифрова криміналістика, або цифровий форензик – це галузь криміналістики, яка зосереджена на відновленні та дослідженні матеріалів, знайдених у цифрових пристроях, пов'язаних із кіберзлочинністю. Цифрова криміналістика надає аудитору можливість реконструювати цифрові докази з суб'єктів аудиту, які можна використовувати як цифрові докази, прийнятні для судового розгляду. Щоб організація мала таку здатність, ключовим є використання людських ресурсів, які володіють компетенціями у проведенні цифрової криміналістики та використовують перевірені та добре відомі інструменти криміналістики.

Загалом передбачається, що цифровий форензик надає найкращі методи та інструменти для вирішення складних справ, пов'язаних із цифровими засобами та допомагає аналізувати, перевіряти, ідентифікувати та зберігати цифрові докази, що містяться на різних типах електронних пристроїв.

Серед завдань комп'ютерної криміналістики можна визначити наступні [3]:

- допомагає у відновленні, аналізі та збереженні комп'ютерних та пов'язаних з ними матеріалах таким чином, щоб це допомогло слідчому органу представити їх як докази в суді;

- допомагає визначити мотиви злочину та особу головного винуватця;

- забезпечує відповідні процедури на місці злочину, які допоможуть переконатися, що отримані цифрові докази не пошкоджені;

- здійснює отримання та дублювання даних: відновлення видалених файлів і видалених розділів із цифрових носіїв для вилучення доказів та їх перевірки;

- допомагає швидко виявити докази, а також дозволяє оцінити потенційний вплив зловмисної діяльності на жертву;

- виготовлення звіту комп'ютерної криміналістичної експертизи, який містить повний звіт про процес розслідування;

- збереження доказів шляхом дотримання ланцюжка їх зберігання;

Як правило, цифрова криміналістика використовується в таких випадках, як крадіжка інтелектуальної власності, промислове шпигунство, трудові спори, розслідування шахрайства та банкрутство, а також при вирішенні питань, пов'язаних з підробками.

Цифрові докази можуть бути використані як докази в розслідуванні та судовому розгляді при [2]:

- крадіжці даних і несанкціонованому втручанні у мережі – цифрова криміналістика використовується, щоб зрозуміти, як сталося втручання і хто був зловмисником;

- онлайн-шахрайство та викрадення особистих даних – цифрова експертиза використовується для розуміння впливу злому на організації та їхніх співробітників або клієнтів;

- насильницькі злочини, як-от крадіжка зі зломом, напад і вбивство – цифрова криміналістика використовується для отримання цифрових доказів із мобільних телефонів, автомобілів чи інших пристроїв поблизу місця злочину;

- злочини «білих комірців» – цифрова криміналістика використовується для збору доказів, які можуть допомогти виявити та переслідувати такі злочини, як корпоративне шахрайство, розтрата та вимагання.

Зважаючи на використання можливостей форензик у фінансово-економічній сфері, то варто зазначити, що фінансова звітність підприємства або установи може багато розповісти бухгалтерам і слідчим про будь-яке можливе шахрайство чи інші фінансові злочини, які можуть мати місце. Зокрема, аудиторів можуть виявити розбіжності у фінансовій

звітності підприємства або установи та фінансових операціях, які свідчать про ризик шахрайства, крадіжки чи іншої злочинної діяльності.

Деякі злочини, які можуть бути розкриті фінансовими криміналістичними розслідуваннями, включають:

- шахрайство, яке охоплює будь-який вид злочинного обману, вчинений з метою отримання грошової вигоди;

- хабарництво та корупція, які включають шахрайство чи іншу недоброчесну поведінку авторитетних осіб і людей, які мають владу, у відповідь на отримання грошей, подарунків чи інших винагород за свої дії;

- відмивання грошей та передача грошей, отриманих внаслідок злочинної чи незаконної діяльності, з метою приховування незаконних джерел доходу;

- розкрадання або незаконне привласнення коштів, форма крадіжки, при якій особа, залучена в організацію, викрадає її гроші для несанкціонованого особистого використання або отримання прибутку тощо [1].

Оскільки світові фінансові системи розвиваються в цифрових технологіях і криптовалютах, потреба в цифровій криміналістиці зростає. Використання технології блокчейн дозволило злочинам залишатися непоміченими в очах звичайного слідчого. Ці злочини, зокрема, розкрадання та відмивання грошей, більше не потребують місяців глибокого планування та обману перед виконанням, але тепер їх можна вчинити за лічені хвилини завдяки обчислювальній потужності комп'ютерів та швидкості Інтернету.

Використання цифрової криміналістики у фінансових злочинах значно зросло за останні кілька років через те, як суспільство адаптувало та вдосконалювало хмарні технології та інтернет-сервіси. Наприклад, щодня по всьому світу надсилаються мільярди ділових електронних листів. Сортуння цих електронних листів простим натисканням і прокручуванням займе роки. Але за допомогою цифрових методів криміналістичної обробки ви можете усунути докази, які не мають відношення до вашої справи, і пришвидшити час, дотримуючись правильного аудиторського сліду. Це дозволить аналітикам і слідчим дуже ретельно переглянути окремі докази та почати процес визначення того, як викрадені гроші були приховані чи переміщені, і хто був причетний до злочину.

Технологія цифрової криміналістики є надійною, оскільки вона прискорює розслідування, відкриває докази, а також дозволяє з легкістю створювати власні профілі пошуку. Крім того, докази надаються відповідним фахівцям у легкому для сприйняття звіті, в якому

перераховуються джерела даних, типові способи відмивання, які використовувалися, і сортування доказів за пріоритетністю.

Як було наголошено раніше, фінансові злочини стали складнішими та їх важче виявити. Однак те, що зробила цифрова криміналістика, спростило використання її інструментів у складних розслідуваннях. Процеси або профілі, які раніше створювалися лише кваліфікованими цифровими експертами-криміналістами, тепер можуть бути виконані на місці слідчим, що може зменшити кількість доказів у судово-медичній лабораторії.

Зважаючи на зазначене, дієвим інструментом у забезпеченні економічної безпеки є форензик. У широкому розумінні – це, з одного боку, сукупність експертиз, спрямованих на розслідування будь-якого роду фактів шахрайських дій у компанії з метою розкриття злочинних схем, з іншого боку, – це система превентивних, спрямованих на мінімізацію та протидію виникнення будь-якого роду фактів шахрайства в майбутньому.

У той же час завдання цифрового форензик включають відновлення видалених файлів, злом паролів та пошук джерел порушення безпеки. Застосування цифрового форензик, на нашу думку, дозволить не лише викрити порушення у фінансово-економічній сфері діяльності підприємств та установ різних форм власності, а й сприяти профілактиці та попередженню таких дій.

Література:

1. The role of digital forensics in the financial audit. URL: <https://integrity-asia.com/blog/2021/04/21/the-role-of-digital-forensics-in-the-financial-audit/> (дата звернення: 19.12.2022).
2. Understanding digital forensics process techniques and tools. URL: <https://www.bluevoyant.com/knowledge-center/understanding-digital-forensics-process-techniques-and-tools> (дата звернення: 19.12.2022).
3. Williams L. What is Digital Forensics? History, Process, Types, Challenges. URL: <https://www.guru99.com/digital-forensics.html> (дата звернення: 19.12.2022).

МІЖНАРОДНИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ

Шеховцова О. І.

викладач

Полтавський фаховий коледж

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

На сьогодні у світі гостро стоїть питання міжнародного захисту прав біженців. Актуальність проблеми обумовлена збільшенням чисельності біженців, що пов'язано з проблемами політичного, економічного, соціального характерів та підтверджує необхідність в переоцінці та переосмисленні правового становища зазначеної категорії осіб і розробці нового підходу до аналізу й вирішення проблеми біженців як на міжнародному, так і на регіональному рівнях. Останні події війни в Україні яскраво демонструють, що світ повинен об'єднатися для ефективного захисту цієї вразливої категорії осіб, що потрапили в складні життєві обставини.

Відтак, війни між державами, політичні переслідування сприяли виникненню необхідності врегулювання правового статусу біженців. Перші акти у цій сфері були прийняті після Першої світової війни [1, с. 183]. Одним з головних та універсальних актів у сфері захисту прав біженців є прийнята у 1951 році під егідою Організації Об'єднаних Націй, Конвенція про статус біженців. У цій Конвенції термін «біженець» означає особу, яка внаслідок подій, що відбулися в її країні, і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [2].

Також, Конвенція закріплює обставини, за існування яких статус біженця надаватися не може. Наприклад, якщо є серйозні підстави вважати, що особа вчинила злочин проти миру, військовий злочин або злочин проти людяності, як це визначено в міжнародних актах, укладених з метою вжиття заходів щодо подібних злочинів; вчинила тяжкий злочин неполітичного характеру за межами країни, яка надала їй притулок, і до того, як вона була допущена до цієї країни як біженець;

винна у вчиненні дій, які суперечать цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй [2].

Слід зазначити, що поняття «біженець» не слід плутати із поняттям «внутрішньо переміщена особа». Ці поняття відрізняються між собою за змістовним навантаженням, що несе кожне із них, колом прав та обов'язків, що покладаються на цих осіб. Переміщені особи – це люди, насильно вивезені під час подій Другої світової війни фашистською Німеччиною та її союзниками з окупованих ними територій для використання на різних роботах. Після закінчення війни СРСР уклав низку двосторонніх угод про репатріацію (повернення на батьківщину) переміщених осіб з радянських громадян. Термін «переміщені особи» не використовується в Конвенції про статус біженців 1951 р. На практиці цей термін вживається щодо деяких категорій «внутрішніх біженців», які також називаються вимушеними переселенцями. Це ті особи, які покинули певний конфліктний регіон держави і поселилися в іншому регіоні цієї держави [3, с. 71–72]. Зокрема, яскравим прикладом цього явища є переселення осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей до мирних територій України. З правової точки зору такі особи не є біженцями, а мають статус внутрішньо переміщених осіб.

Проблеми забезпечення прав біженців на міжнародному рівні підіймаються не тільки Організацією Об'єднаних Націй. Зокрема, у межах Організації з безпеки і співробітництва в Європі було прийнято Резолюцію «Забезпечення узгодження, спільного і відповідального управління потоками мігрантів і біженців», відповідно до якої акцентовано увагу на глобальних міграціях цих категорій осіб [1, с. 186]. Це пов'язано з тим, що особи, які шукають притулку, окрім прав, мають ще і обов'язки, пов'язані з їх знаходженням у певній країні. Зокрема, вони повинні дотримуватися законів цієї держави та правового порядку, який встановлений в державі їх перебування. Порушення цих правил поведінки, зокрема, у вигляді вчинення злочинів чи інших незаконних дій, може спричинити не лише кримінальну відповідальність, але і можливість депортації.

Таким чином, захист прав біженців здійснюється як на міжнародному, так і на регіональному рівнях. Важливо розмежовувати поняття «біженці» та «внутрішньо переміщені особи», що з правової точки зору є різними категоріями, статус яких, по різному визначається в міжнародних документах. Кожна держава повинна ставити за мету допомогу особам, які у своїй країні потрапили в складні життєві обставини, що унеможливають їх перебування на території держави-громадянства. Саме тому, подальший розвиток міжнародного захисту прав біженців повинен ґрунтуватися на всебічній співпраці держав світу у зазначеній сфері, зокрема і шляхом створення спеціальних органів з питань захисту прав біженців.

Література:

1. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. Харків : Право, 2019. 310 с.
2. Конвенція про захист біженців від 28.07.1951 № 995_011. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 17.11.21)
3. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. Харків : ФОП Голембовська О. О., 2018. 321 с.

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Шумський І. К.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри публічного управління, адміністрування
та права Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна*

В час ведення активних бойових дій на теренах України питання захисту природних ресурсів, навколишнього середовища та навіть перспективної загрози екології зрозумілим чином відходять на другий план. Однак не варто забувати, що проблема безпеки навколишнього середовища є проблемою світового рівня й наслідки з якими зіткнулась Україна під час повномасштабної війни, також є не лише національною проблемою, а проблемою всього людства.

Охорона безпеки навколишнього середовища – сукупність принципів і норм міжнародного права, складають специфічну галузь цієї системи права та регулюють дії його суб'єктів (насамперед держав) щодо запобігання, обмеження та усунення шкоди навколишньому середовищу з різних джерел, а також щодо раціонального, екологічного обґрунтованого використання природних ресурсів.

В даний час важливу роль в області охорони навколишнього середовища грають і активно займаються організацією досліджень навколишнього середовища та її ресурсів спеціалізовані установи ООН.

Організація Об'єднаних Націй є найбільш авторитетною з глобальних міжнародних організацій. Поряд з розглядом екологічних питань на засіданні Генеральної Асамблеї, а також прийняттям різних резолюцій та проведенням конференцій, при ООН створено спеціалізований

орган – ЮНЕП (Програма ООН з навколишнього середовища). Структура ЮНЕП включає Рада керуючих – головний міжурядовий орган, керуючий її політикою, Секретаріат на чолі з директором- виконавцем і Фонд навколишнього середовища. За своєю юридичною природою ЮНЕП відноситься до числа допоміжних органів ООН, хоча і користується певною автономією при прийнятті рішень. З числа реальних результатів діяльності ЮНЕП слід зазначити ініціативу ЮНЕП з підписання державами Монреальського протоколу в 1987 р., який має сприяти зменшенню шкоди, заподіяної хімічними речовинами озонівому шару атмосфери; Базельської конвенції, ініційованої ЮНЕП у 1989 р., яка спрямована па забезпечення контролю за міжнародними перевезеннями і видаленням небезпечних відходів; організація та проведення міжнародної конференції в Ріо- де- Жанейро 1992 р. і т. д. [1, с. 87].

Рекомендація про створення Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) була прийнята на Стокгольмській конференції 1972 р. Остаточна ця програма була затверджена резолюцією № 2997 XXVII сесії Генеральної Асамблеї ООН. Програма була створена як елемент системи ООН, що підпорядковується безпосередньо Генеральній Асамблеї.

Відповідно до Найробінської декларації 1997 р. про роль та мандат ЮНЕП Програма є провідним глобальним природоохоронним органом системи ООН. ЮНЕП складається з Ради Керуючих, Ради з координації діяльності у сфері навколишнього середовища та Секретаріату; штаб-квартира знаходиться в м. Найробі (Кенія). Фінансовою основою діяльності ЮНЕП є благодійний добровільний фонд [2].

Основний обсяг роботи, спрямованої на координацію міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища, під егідою ООН здійснюється саме в рамках Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та Всесвітньої організації з охорони здоров'я (ВООЗ), Організації ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), групи Світового банку, Форуму ООН по лісам. На регіональному рівні природоохоронними питаннями займаються Європейська економічна комісія (ЄЕК), Економічна комісія для Африки (ЕКА), Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну (ЕКЛІАК), Економічна комісія для Азії та Тихого Океану (ЕСКАТО).

Крім ООН, під її егідою діють інші спеціалізовані міжнародні організації:

1) Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), яке здійснює програму «Ядерна безпека та захист навколишнього середовища».

2) Організація Об'єднаних націй з культури, науки, освіти (ЮНЕСКО). Основний її екологічною функцією є сприяння екологічній

освіті, вихованню та просвіті, а також облік і охорона природних об'єктів, віднесених до об'єктів всесвітньої спадщини.

3) Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), основна екологічна функція якої – вивчення питань охорони здоров'я людини в аспекті його взаємодії з навколишнім середовищем.

4) Сільськогосподарська і продовольча організація об'єднаних націй (ФАО), що займається екологічними проблемами в сільському господарстві, зокрема, охороною та використанням земель, лісів, вод, тваринного світу, водних біологічних ресурсів і т. д.

5) Міжнародна морська організація (ІМО) займається проблемами охорони морів від забруднення, бере участь у розробці міжнародних конвенцій, але боротьбі із забрудненням моря нафтою, іншими шкідливими речовинами.

6) Всесвітня метеорологічна організація ООН (ВМО) досліджує вплив людини на природу і клімат планети за допомогою ведення глобального екологічного моніторингу навколишнього середовища.

Основним нормотворцями в міжнародному праві є держава. Саме тому роль неурядових природоохоронних організацій в міжнародному нормотворчості обмежена. Однак найбільша з них – Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів, використовуючи консультативний статус при деяких органах і установах ООН, має можливість офіційно представляти власну точку зору на проекти документів, розглянутих на міжнародних конференціях, в міжурядових органах.

Трапляються випадки, коли в практичній діяльності світової спільноти існують екологічні суперечки, які вирішуються міжнародними органами. Найбільш авторитетним міжнародним органом у цій галузі є Міжнародний суд екологічного арбітражу і примирення (Міжнародний екологічний суд), заснований як неурядова організація ініціативною групою юристів, які провели установчу конференцію в Мехіко в листопаді 1994 р. У первинний склад суддів були включені 29 юристів- екологів з 24 країн. Були прийняті в першій редакції Статут Суду і Правила процедури. Обрано Генеральний секретар Суду (Рамон Охеда Местре – Мексика) і його заступник (Деметрію Лопер Рота – Іспанія). Місцями постійної дислокації керівних органів Суду визначені Мехіко (Мексика) і Сан -Себастьян (Іспанія).

Згідно зі Статутом Міжнародний екологічний суд надає послуги міжнародного співтовариства у вирішенні екологічних суперечок (що виникли і назрівають) у трьох формах: 1) шляхом еколого – юридичного аналізу «гарячої » ситуації в поданні юридичних консультацій зацікавленим сторонам на їх прохання; 2) шляхом примирення сторін, т.е. знаходження такого компромісного рішення спірної ситуації, яка влаштовує ту й іншу сторони і яка, як правило, може бути виражена у

вигляді угоди, виконуваного добровільно на взаємній основі; 3) шляхом проведення повноцінного судового – арбітражного процесу за обопільним бажанням сторін з винесенням рішення, яке сторони заздалегідь визнають для себе обов’язковим.

У будь-якому випадку розгляд спорів будується на принципах третейського суду, тобто за умови, що сторони домовляються між собою про звернення до Міжнародного суду, обирають зі складу Суду трьох або більше (непарне число) суддів, які утворюють колегію для розгляду конкретної справи. При цьому сторони беруть на себе заздалегідь узгоджувані витрати по судовому розгляду спору [3, с. 42].

В підсумку треба зазначити, що хоча ООН і має розгалужену систему органів, що покликані забезпечувати безпеку екологічного середовища, їх ефективність є відповідної ефективності самої ООН і відповідно – протребує реформування.

Вирішення питання довкілля і забезпечення безпеки природнього середовища в будь-якому разі буде вимагати в майбутньому координації всіх країн світу.

Питання відповідальності Російської Федерації за шкоду довкіллю та безпеки навколишнього середовища України, країн Чорноморського басейну та світу має розглядатися окремо, як акт екоциду небаченному в ХХІ ст.

Література:

1. Прокофьева Л. Д. ЮНЕП и ее роль в международной охране окружающей среды. *Международный сборник научных трудов ВРПУ*, 2008. С. 85–93.

2. URL: <http://www.unepcom.ru/unep/basedocs/narobi-decl.html> (дата звернення 03.01.23)

3. Гаврилова Ю. А. Международные организации как субъекты международного экологического права. *Europejska nauka XXI powieka – 2009. V. 7. Prawo. Historia. Filozofia: Materiały V międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Przemysl : Nauka i studia, 2009. 104 с., С. 41–46.

ПРАГМАТИЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ЙОГО ВИДИ

Юрчишин В. Д.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

З прийняттям КПК України у 2012 р. законодавець суттєво змінив український кримінальний процес, впровадивши низку нових процесуальних норм і модернізувавши вже існуючі відповідно до міжнародних принципів здійснення кримінального провадження. Як зазначає В. Т. Нор, було змінено саму парадигму кримінального процесу та запроваджено нові інститути кримінального провадження, що обумовило появу у кримінальному процесі України нового його типу – прагматичного, який надає можливість особі у кримінальному провадженні реалізувати надане законодавцем об'єктивне право на компроміс через інститути звільнення особи від кримінальної відповідальності, кримінального провадження на підставі угод та, в майбутньому, медіації [1, с. 290–291].

Даючи оцінку доктрині прагматизму загалом, доцільно зауважити, що у системі правових орієнтирів вона знайшла своє місце не лише як світоглядний чинник, а як суто практичний, соціально зумовлений чинник суспільного контролю і водночас розвитку права, яке сприймається як конструктивний інструмент задоволення повсякденних потреб та інтересів людини. Що стосується суто правознавчого аспекту прагматизму, то він очевидний саме щодо визначення відповідності закону, конкретної правової норми соціальним потребам, і в цьому контексті його призначення є доволі важливим. Адже це стосується як права загалом, так і його галузей, в тому числі і кримінального процесу.

Першочерговим завданням кримінального правосуддя є вирішення судового спору, тобто того конфлікту, який із соціального перетворився на кримінально караний та спонукав суб'єкта до звернення до суду з метою захисту. В основі кримінального правосуддя завжди лежить вибір судді між доводами однієї чи іншої сторони, між існуючими законодавчими нормами, між юридичною позицією вищестоящих судів та власним розумінням, між тими чи іншими доказами, між суб'єктивним ставленням та громадською думкою. Зрештою за всіма цими факторами та чинниками, з якими під час кримінального процесу стикаються

сторони, стоять достатньо конкретні ті чи інші індивідуальні та суспільні інтереси. Надаючи перевагу певним доказам, суддя надає перевагу тим або іншим інтересам. Так, визнаючи неналежними доказами вини показання підозрюваного, отримані під психологічним або фізичним тиском слідчого, у кримінальному процесі захищаються не лише інтереси такого підозрюваного, але й суспільний інтерес, який полягає у недопустимості застосування насильства під час допиту підозрюваного.

У теорії кримінального процесу виділяють ознаки кримінального процесу прагматичного типу. До них відносять:

1) доцільність – тобто певне співвідношення мети і засобів, при якому забезпечується економічний підхід до останніх. Для цього прагматичний процес використовує стратегії раціональності та ефективності: скорочення, оптимізацію витрат і затрат, стандартизацію процесу, економічність та розподіл праці, швидкість і простоту, нейтралізацію й мінімізацію конфліктів;

2) діалогічність – надання учасникам провадження можливості спілкування, донесення своїх позицій один одному та їх обговорення. Діалогічність базується на таких поняттях, як повага, рівність, єдність, витримка, терпіння, переконливість, доказовість, аргументація, поступка, наполегливість, згода, взаєморозуміння, відповідальність тощо;

3) конвенціоналізм – така побудова процесу, при якому сторони можуть не тільки почути одна одну, а й домовитися з певних принципових питань. Класична формула «ніхто не суддя у своїй власній справі» діє і тут, але при застосуванні погоджувальних процедур сторони провадження входять до своєрідного складу суду разом із професійним, офіційним суддею;

4) диференціацію – допущення існування у кримінальному процесі різноманітних видів проваджень чи інститутів, що дозволяють оптимально розподіляти ресурси для отримання корисних результатів;

5) економію – це бережливість, раціональність при використанні визначених або дозволених законом засобів досягнення поставлених перед відповідним судочинством цілей [3, с. 290; 4, с. 90–93].

Незважаючи на те, що прагматичний процес загалом є універсальним, він уникає гострих конфліктів, надаючи перевагу процесуальній конвенції, яка досягається ним якщо не на рівні результату, то хоча б на рівні процедури.

Внаслідок чого, було запропоновано умовний поділ цього типу кримінального процесу на приватно-прагматичний і публічно прагматичний [2, с. 269–270].

Перший його підвид (приватно-прагматичний) є найбільш комфортним середовищем для реалізації інтересів учасників процесу. Інтереси і права – не одне і те ж: права регулюються законом, а інтереси

формується самим учасником, тому, яким би значним не був комплекс прав, відстояти свої інтереси за допомогою нього можливо далеко не завжди. Можна сказати, що мета такого підвиду процесу тут – це погасити так або інакше суперечку (спір) таким чином, щоб суддя вважав поставлене перед ним завдання виконаним, забезпечивши їм визначеність відносин.

Процесу приватно-прагматичного типу відповідають інститути суто позовної технології, такі як відмова від кримінального позову, його визнання тощо. В приватно-прагматичному процесі саме процесуальні діячі мають можливість впливати на хід і результат встановлення тих чи інших обставин, включаючи також вплив на вирішення основного питання кримінального процесу. Такий тип процесу схильний до «непомітної» трансформації в стратегії соціальної підтримки потерпілого. Так відбувається, коли процесуальні процедури, які були з самого початку спрямовані на спростування презумпції невинуватості конкретної особи, в результаті призводять не до розв'язання основного питання кримінального процесу, а відразу до вирішення питання про компенсаційні обов'язки обвинуваченого по відношенню до потерпілого так, ніби кримінально-правові відносини вже були встановлені.

Другий підвид містить процедури, які спрямовані на забезпечення насамперед суспільних і державних інтересів, визнаючи їх пріоритетними.

Найбільш розповсюдженим інститутом публічно-прагматичного процесу є угоди про визнання винуватості. Якщо в приватно-прагматичному визнання позову розцінюється як акт свободи волі, то в публічно-прагматичному – як акт взаємних поступок. Публічно-прагматичний тип так само схильний до трансформування у соціальні стратегії, але тепер вже ті, що стосуються підтримки самого обвинуваченого. Це відбувається найчастіше на тлі позитивної посткримінальної поведінки останнього. У цьому випадку відбувається ніби «перестрибування» через судову угоду про визнання винуватості. Особа визнає вину у приховано-процесуальному вигляді через виконання таких дій, які вважаються притаманними лише злочинцеві. Це – різні види каяття, допомога державі зі сторони обвинуваченого в розкритті злочинів.

Отже, прагматичний тип кримінального процесу можна простежити у нормах національного законодавства, що стосуються вирішення юридичних конфліктів у кримінальному процесі України, як через його приватно-прагматичний, так і публічно-прагматичний види. Яскравим прикладом приватно-прагматичного виду процесу під час реалізації права на компроміс є застосування таких інститутів, як звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням, угода про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) та,

сміливо можна стверджувати, що свій вираз цей вид процесу в майбутньому знайде і під час застосування інституту медіації у кримінальному судочинстві (у разі її запровадження у судовому порядку). До положень, що стосуються сфери дії публічно-прагматичного виду процесу, варто віднести угоду про визнання винуватості.

Література:

1. Нор В. Т. Сучасний науково-практичний посібник «Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення». *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 290–291.

2. Сіроткіна М. В. Трансформація кримінальної процесуальної форми крізь призму реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України з акцентом на прагматизм. *Theoretical and science bases of actual tasks : the XXIII International Scientific and Practical Conference*, June 14–17, 2022, Lisbon, Portugal. 703 p.

3. Юрчишин В. Д., Мендик Л. В. Прагматичний кримінальний процес: доктринальні підходи до розуміння та його сутність. *Право і суспільство*. № 5. 2022. С. 286–291. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/42.pdf.

4. Юрчишин В. Д. Прагматичний кримінальний процес: концептуальна модель. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2021. 445 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

**БЕЗПЕКОВИЙ СЕКТОР ДЕРЖАВИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА КРАЩІ
МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ**

5 грудня – 15 січня 2023 року

Підписано до друку 16.01.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,84. Тираж 100. Замовлення № 0123-010.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.